

AZ OTTHON KÖNYVTÁRA
SZERKESZTIK:
ZÖLDI MÁRTON ÉS SEBESTYÉN KÁROLY

A REPKÉNY

REGÉNY

IRTA:
GRAZIA DELEDDA

FORDITOTTA:
SEBESTYÉN KÁROLYNÉ

BUDAPEST
A PHÖNIX IRODALMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIADÁSA
1908

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-06-1 (online)
MEK-12229

ELSŐ FEJEZET.

Vasárnap este volt és Barunei falu készülődött a védőszentjének, szent Basileónak tiszteletére rendezett ünnepekre.

Távolról föl-föltüntek a rakéták, trombita, harsona, dobpergés, gyermekek kiáltozása mind összefolytak, úgy látszott, az egész falu népe késő estig talpon akar lenni. A falu egyetlen kövezett utcácskájában, a háza előtti kapunál, a kőpadon az öreg Decherchi Simon üldögélt és lassu, fojtott hangon beszélgetett.

- A fiu eltűnt! - így szólt az öreg nemes egy másik öreg emberhez, Damiánu Cosimóhoz, akivel közeli rokonságban állott.

- Ki látta a fiut? Hová ment? Senki sem tudná megmondani. Az emberek azt suttogják, hogy a tulajdon apja tette el láb alól... Persze, az ilyen pletyka is onnan ered, hogy az emberekből kihalt az istenfélelem, nincs bennük hit, se erkölcs, se becsület! Az én időmben még csak gondolni sem mert volna senki ilyesfélét...

- Az már igaz, hogy az emberekből kiveszett az istenfélelem! - válaszolt rá Cosimó bácsi, akinek hangja szakasztott olyan volt, mint a másiké. De ez még nem sokat mond, hiszen már a bibliában is van rá elég példa, hogy miképpen lehet a legártatlanabb embert is gyanuba hozni, bajba keverni. Az az elveszett fiu, az öreg pásztornak, Sántusnak a fia, igazán valószínűs ördög volt. Még alig volt tizenhárom esztendő és úgy lopott, akár egy harminc éves és az apja eleget kinlódott vele. Jól elverte legutoljára és azzal a fiu eliramodott a háztól, ki tudja hová, ki tudja merre? Még távozta előtt azt mondta az öreg bojtárnak: Ha én innen elmegyek, még a hirem sem halljátok többet ez életben!

Don Simon hitetlenül rázta a fejét és elmélázva kitekintett a távolba. Az út szélén fekete alak közeledett, aki szorosán a falhoz simulva jött az öregek közelébe.

Egy fiatal parasztleány, a kezében korsóval, alázatosan jó estét kívánva lépett ki a házból és bár látszólag nem érdekelte az öregek beszélgetése, nagyon ügyelt minden szavukra.

A nyitott pitvarajtón át a házba lehetett látni és onnan szép kilátás nyílt a távoli erdőbe.

Az ódivatú Decherchi-ház, bár szegényes volt, már a külsejével is nagyon elütött a falu többi alacsony kis parasztházától. Az idő vasfoga nagyon is megörölte ezt az uri portát, de azért mégis meglátszott rajta, hogy külömb a többinél. Az omladozó falak, a lehulló vakolat, a fekete féregrágtá kapu, a főfal, ahol burjánzott a vadvirág, meg a farkastej, a kopott zöld selyemterítő, amely az erkélyről naponta alácsüngött, olyan szomorú és sivár benyomást tett a szemlélőre, de azért mégis volt benne valami megmagyarázhatatlan előkelőség. Valami titokzatos, ami a parasztek csodálatát mindig fölkelte, mert már megszokták, hogy a Decherchi-családot, a faluban a legöregebbet és legtiszteletreméltóbbat, nagyon megbecsüljék.

Don Simon szakasztott olyan volt, mint a háza. Megtartotta a városi viseletet, de azért mindig sardiniai sipka volt a fején és aranygomb az inge elejében. Ő is nagyon elhanyagolt külsejű volt, de magas és szikár alakjában, élénk fekete szemében volt valami nagyuri előkelőség.

Damiánu Cosimó, a nagybácsi, aki itt élt a Decherchiékkel együtt, egészen olyan volt, mint az öreg Don Simon. Ugyanaz az alak, az a fehér haj, az a tartás és még a hangja is olyan volt.

És mégis, talán a parasztek ruházat lehetett az oka, meglátszott rajta, hogy az előkelőség csak olyan visszénye a másoknak és inkább annak a hatása tette emennek külsőjét olyan előkelővé.

- Tíz nap is elmúlt - így folytatta az öreg az elbeszélést, - de a fiú csak nem jött meg. Ekkor az öreg pásztor fölkerelkedett... Eljutott Ocierig, el egész Galluráig. Ott egy pásztorral találkozott, akit megszólított:

- Ugyan kérlek, nem láttál néhány nap előtt egy vándorgyereket erre bolyongani? Kék szeme volt, meg egy anyajegy van a homlokán.

- Isten ugye, hogy láttam! Szolgál is itt nálunk a faluban, valahová elszegődött.

Erre az öreg pásztor szépen megfordult és hazajött. De a nép csak nem tud megnyugodni és üldözi a szegény öreget, mindenféle gaz rágalommal és persze a törvény még hisz az ilyesfélében és még bajba jut az öreg. Most azt hallom, fölkerelkedett megint és azt mondta, nem tér addig vissza, míg azt a gaz fickót kézre nem keríti. Hát van ennél bolondabb dolog a világon?

Don Simon a fejét rázta és gunyosan mosolygott. Szinte úgy látszott, hogy a másik öreget neveti ki, aki világleletében nagyon együgyű ember volt.

- De a jó Isten áldjon meg téged, hát miért akarod mindenáron csak a legrosszabbat gondolni és hinni az emberekről?

Don Simon már nem nevetett, komoran nézett maga elé és elhallgatott.

- Rossz időket élünk! Nincs már hithűség és istenfélelem és ilyenkor minden megtörténhetik. A fiatalok nem hisznek Istenben és mi öregek olyanok vagyunk, akár az irós-tészta. - A kezével olyan mozdulatot tett, mint aki valami puha dolgot morzsol össze. Hiába! Ma minden rosszul áll...

- Lehetséges - felelte a másik... botjával a köveken kopogott... nem szólt egyebet.

- Látod, - folytatta Don Simon nevetve - én is olyan vagyok, akár a törvény és a rosszabbat hiszem! De sajnos, mindig ez volt a helyesebb! Különben majd meglátjuk, ha élünk!

A másik még mindig a követ ütögette. Mind a ketten egyugyanazon dolgot forgatták fejükben, ugyanarra a személyre gondoltak.

Ezalatt az öreg nő, aki előbb még távol volt, mind közelebb ért az öregekhez. Egészen feketébe volt öltözve, még az átalvető kendője is fekete volt, hosszú rojttal ékes. Talán a jó idők utolsó maradványa!

- Hol van Róza? - kérdezte és kezdte a kendőjét kioldozni.

- Annezanál lesz az udvaron - válaszolt Cosimó bácsi.

- Istenem, micsoda rekkenő hőség! A templomban majd megfullad az ember - folytatta az asszony, aki meglehetősen nagy volt, viaszszárga arcú és elválasztott, simára fésült haját viselt.

Cosimó bácsi a fejét csóválta. Ilyen fekete ruhában, ezzel az arccal olyan volt a leánya, mint a fájdalmas Madonna.

- A templomban megfullad az ember? - kérdezte és szelid szemrehányás rezgett a hangjában - hát ezért nem járnak az emberek a templomba? Hát te mit kerestél ma ott?

- Gyónni mentem, holnap ünnep van.

A házba fordult, de még visszaszólt:

- Paulu még nem jött meg? Ha eddig nem jött, akkor ma már ne is várjuk. Megyek és a vacsora után látok.

- Mit kapunk ma? - kérdezte az apósa.

- Pisztrángot, meg sült tojást. Hála Istennek, hogy nincs ma vendég!

- Na, azok még mindig érkehetnek! - válaszolt Cosimó bácsi keserű hangon. - Szegényes a korcsma, de még mindig elég fényes azoknak, akik fizetni nem tudnak.

- Pisztrángunk van! Erre nem gondoltam - kiáltott Don Simon és akár a gyermek, úgy örült az izes falatnak. Ha lesz is vendég, majd csak ellátjuk valahogyan. Az ünnepségre mindig jönnek. Én emlékszem még arra az időre, mikor tiz-tizenöt vendégünk is volt egyszerre. Most már nem járnak az emberek az ünnepségre sem, hiszen nem akarnak még hallani sem a szentekről.

- Az emberek szegények, kedves Simon! Nem telik ünnepségekre!

Mialatt a két öreg csendesén vitázott, Donna Rachele a folyosón keresztül a szobába ment. Az esteli sugár utolsó bágyadt pillantását küldte a szobába és az ablaktáblát a bucsuzó nap-sugár megaranyozta. Levetette kendőjét és összehajtogatta.

- Rachel! - hangzott nyomban egy rikácsoló, veszekedő hang - gyujts már lámpát! Mindig magamra hagytok, mint a halottat, mindig sötét van!

- De hiszen, bácsi, még nappal van és aztán sokkal hűvösebb, ha nem ég a lámpa - válaszolta szeliden és nyájasan Donna Rachel. - De rögtön meggyujtom, ha úgy jobban szereti. Anneza! - kiáltott a konyhaajtó felé - mit csinálsz odakünn? Még mindig a lisztet szítálad? Hagyd abba, későre jár. Hol van Róza?

- Az udvaron - felelte egy bánatos, méla hang. - Igy, most már elkészültem végre én is.

Donna Rachel meggyujtotta a lámpát és leült a szobába, az ablak mellé. A nagy, meglehetősen alacsony szoba, amelyen a gerendák sötétek és füstösek voltak, az olajlámpa sárgás fényében még barátságatlanabbnak látszott. Itt is minden rozzant és rossz állapotban volt, a nagy asztal, a pamlag, amelyen a terítő fakult, sőt rongyos volt, de minden tárgy hirdette a hajdani nagyságot.

A szoba háttérében egy tábori ágyon tarka párnák között egy öreg ember feküdt, aki panaszosan nyögött és nehezen lélegzett.

- Igen, igen, hűvös! - morgott az öreg. - Ha csak egyszer éreznék egy kis hűvös levegőt! Anneza, te ördög fajzatja, te! Miért nem hozol legalább egy kis friss vizet ide?

- Anneza, hozz az öreg bácsinak egy korsó friss italt - kérte szeliden az asszony - majd én megyek ki a konyhára... - Az még a szobánál is füstösebb volt.

A leány szó nélkül fölállott, lerázta a lisztet kötőjéről és a korsóból friss vizet töltött egy pohárba.

- Anneza! Hozod-e végre azt a vizet? - rikácsolta az öreg.

Anneza szó nélkül bevitte a vizet. Az öreg ivott és a leány ezalatt nézte. Talán még az egész világon nem akadt két ember, aki ennyire különbözött volna egymástól.

A leány kicsiny volt és vékonyka, olyan volt, mint a gyermek. A lámpa halvány sárga fényt vetett arcoeskájára, amelyen a kis gödröcskék amugy is bájos arcát csak még szebbé tették. Szája körül erős vonás látszott és fogsora csak úgy ragyogott. Sötétkék szeme, amelyet a fekete szempilla nagyon is beárnyalt, valami bánatos és szomorú kifejezést adott arcának. A jósnak és gúnynak keveréke, öreges mosoly és egy szomorú gyermek pillantása különös kifejezést adtak ez arcnak. Fejét nem tarthatta sohasem egyenesen, talán gyönyörű és nehéz aranyszőke haja nem engedte meg. Nyaka fehérebb volt az arcánál és a kivágott ing szabadon

hagyta vállát, csak a kis fekete bársonymellényke tartotta össze karcsu alakját. Egész megjelenése bájos volt és gyermekded, csak sovány keze árulta el, hogy már nem egészen fiatal leány.

Az öreg arca ellenben olyan volt, mint a haldokló remetéé, aki barlangjában a halált várja. Mély fájdalom barázdát szántott arcára, amely sárga volt és kiaszott, mint a pergament. Sárgásszürke volt az arca, a keze durva és ápolatlan a haja, meg torzonborz a szakála; csontos és aszott keze jelezte már a közeli véget.

Mindenen bosszankodott és mindenkit agyongyötört. Ugy látszott, hogy már csak azért van itt, hogy másokkal éreztesse szenvedését.

- Anneza! - kiáltott hirtelen - hát nem látod a sok bogarat? Csukd már be azt az ablakot, tedd le az üres poharat, nem hallod? Csak az ördögök úgy üldöznének téged, mint engem ezek a bogarak!

De Anneza szóltanul türe a szitkokat. Nem csukta be az ablakot, hanem kifelé indult a szobából az udvarra, ahol a ház hátsó részén levő kis tisztáson tüzet gyújtott. Ez volt a nyári konyha, hogy a szobát ne tegye a füst meg a tűz még melegebbé. Távolról sistergés hangzott, görögtüzzel mulatott a vidám fiatalság, egy tülök hangja búsan szólt és a fehér hold ragyogott az elhagyott udvarra, ahol a leány csendesesen végezte dolgát.

A fekete háromlábát a tüzre tette és várta Donna Rachelt, aki az olajat hozta kifelé, hogy főzéshez láthasson. E percben egy hat-hét esztendő gyermek, föltünő nagy fejjel, belökte a kertajtót.

- Anneza! Anneza! Jöjj ide. Innen jobban láthatod a tűzijátékot.

Hangosan beszélt, de hangja recsegett, mint egy öreg asszonyé.

- Inkább jöjj te is be, Róza! Későre jár, aztán sötét lesz, majd bánthanak a gyíkok, a lábakra mászkálnak...

- Az nem igaz! - válaszolt remegve a gyermek. - Jöjj ki, Anneza, jöjj...

- Nem, ha mondom, aztán békák is vannak odakünn, inkább te jöjj be rögtön.

A gyermek félve közeledett. Vastag vörös ruha volt rajta, holmi izléstelen sárga csipkével diszitve, úgy, hogy amugy is esetlen alakja még csak rútabb volt. Előreálló nagy homloka, idomtalan feje igen kellemetlen benyomást tett az idegenre.

- Üljj mellém, Róza, látod a rakétákat, innen is elég jól lehet látni. - És valóban abban a percben néhány rakéta világította be a sápadt égboltot és úgy látszott, mintha a holddal akartak volna egyesülni. Egyszerre szétpukkadtak és millió fényes vörös, lila, meg sárga csillag hullott a földre alá.

Róza, aki az udvar közepén állott, visszafojtott lélekzettel gyönyörködött a remek látványban. Kapkodott a kezével és azt hitte, a fényes csillagok éppen előtte fognak leszállni a földre.

- Csak egyet, csak egyetlen egy kicsiny csillagot szeretnék megfogni a kezemmel, - kiáltozott a gyermek és várta, mikor hullanak ölébe a csillagok.

- Majd holnap, gyermekem, - szólt a nagyanya, aki éppen e percben lépett ki az udvarra a házból. Letette az olajos korsót a leány elé, aki rögtön a főzéshez látott és ő maga visszament a házba, hogy az asztalt megterítse.

- Oly messze esnek a csillagok tőlünk, ugyan hová tűnnek? - kiáltott a lányka - talán csak nem az erdőbe, hogy a gyíkok és békák lássák.

- Oh, sokkal messzebb mennek azok - felelte Anneza, ki már a pizstrángot sütötte.

- Hová? merre? az országutra? - kérdezte a gyermek, - talán épp apa fejére hull az egyik fényes csillag, ha most uton van...

- Ki tudja?- válaszolt elgondolkodva Anneza.

- Azt tartod, kis leányom, hogy még ma hazajön?

- Én? én azt hiszem, ma hazatér és te, Anneza, te mit gondolsz?

- Én nem tudom, hazatér-e - felelte Anneza, aki már megsajnálta, hogy egyáltalán valamit is szólt. - Édesem, apád akkor tér haza, amikor kedve tartja.

- Ő az úr, akkor tér meg, amikor akar - felelt a kis leány olyan hangon, amely minden ellenmondást kizár. - Azt teheti, amit akar, ugye még rosszat is tehet és senki sem bünteti meg érte.

- Ez igaz - válaszolt Anneza komolyan.

Eztán elhallgattak mind a ketten. A kis leány az ajtóban és a nagy leány a tűzhely mellett.

- Anneza! - kiáltott egyszerre a kis leány. - Itt van! Lódobogást hallok!

De Anneza fejét rázta.

Nem, ez nem volt Decherchi Pál lova. Jól ismerte ő már a ló lassu vontatott járását, amikor a gazdájával hosszú, fárasztó lovaglás után hazatért. És mégis alól a kapu előtt állott meg.

- Azt hiszem, vendég jön - szólt Anneza bosszusan. - Hihetőleg az első és az utolsó.

E percben Rachel asszony lépett ki a szobából, kötényében tojást hozott.

- Hála Istennek! - szólt és arca az örömtől szinte sugárzott. - Mégis csak akadt vendégünk is.

- Kitünő ujság! mondhatom - felelte durcásan a leányzó.

- Ne szólj semmit és siess kifelé, nyisd a kaput! Nem is ünnep, ha legalább egy vendég nem jött.

A leány letette a tojást a tűz mellé és kifelé sietett.

Alacsony, zömök paraszt ember, akinek dús haja arcába csüngött, ugrott le a lóról és tisztelettel üdvözölte az imént kisietett öregeket is.

- Szent Anna óvjon benneteket! Hogy szolgál a becses egészségtek?

- Kitünően! - válaszolta Simon.

- Hol van Pál? Merre jár?

- Pál, azt tartjuk, csak holnapra érkezik haza. Üzleti ügyben Nouróba ment lóháton.

- Hogy van Rachel asszony? Anneza te vagy? nem is láttalak - szólt most a leány felé fordulva. - Még mindig nem mentél férjhez? Hová kössem a lovamat? Talán ide, a tető alá?

- Itt jó helyen lesz, - felelte hirtelen Rachel asszony. - Különben tedd, ahová akarsz, csak az istállóba nem lehet vinni, mert az tele van szalmazsákkal.

Anneza titokban nagyon örült, mikor asszonyát ilyen ügyesen hazudni hallotta.

- Igen! - így szólt magában - vendég nélkül nem szép az ünnep, hiszen még a szenteknek sem mindig bűn a hazugság és én tudom, hogy az istálló már olyan, hogy bedől a teteje és nincs egy soldó a házban, hogy rendbe lehetne szedetni az ácsfal.

- Hogy vannak a testvéreid? - kérdezte a vendég felé fordulva Rachele asszony. - Hogy van jó anyád?

- Köszönöm, jól! Olyanok a leányok, mint a nyíló rózsza! Kérlek, - így folytatta aztán és a kabátja alól kis kosarat vett elő - ezt anyám küldi neked.

- Oh! erre igazán nem volt semmi szükség, minek annyi teketória, ha te idejössz hozzánk.

Elvette a kosarat és a tüzhely felé közeledett, ahol Anneza már több tojást sütött a vendégre való tekintettel. Róza beszaladt a házba. A kis leányt a kíváncsiság gyötörte, hogy vajjon mi lehet a kosárban.

A szobában, ahol a beteg öreg ember is feküdt, már meg volt az asztal terítve. Rachele asszony csendesen még egy terítéket tett az asztalra. A vendég a beteg Zuas bátyó ágya felé tartott.

- Na, öreg, hogy vagyunk? - kérdezte és kíváncsian figyelte a beteg arcát.

- Rosszul, nagyon rosszul - felelte és kíváncsian vizsgálta a vendég arcát, úgy látszott, nem ismerte rögtön föl. - Ah, te vagy az, Ballore Spanu! Most ismerem csak rád! Hogy vagytok otthon, hát a leányok, még egyiknek sem akadt ura?

- Még eddig nem, - válaszolt a vendég, akit bosszantott a kérdés.

E pillanatban léptek be az öregek a szobába, leültek a terített asztalhoz, melléjük ült Rachele asszony és a kis unoka, Róza is. A vendéget a főhelylyel kínálták meg.

- Ez a gyermek Paulé? - kérdezte a vendég. - Csak egy maradt az asszony után? Nem szándékszik Pál újra megházasodni?

- Nem, - felelte az asszony. - Első házassága sokkal szerencsétlenebb volt, semhogy másodikra gondolna. - Aztán meg - így folytatta - e percben igazán másfelé jár az esze. Ez a kicsike egyetlen gyermeke. De nézd, én csak beszélek, ahelyett, hogy a vendéget megkinálnám. Végy a tálból, Ballore! Hiszen te még nem is ettél. Ezt a pizstrángot vedd, ez talán jó lesz.

- Hát a ti papotok, az öreg tiszteletes, akit, ha jó emlékszem, egyszer kiraboltak, még él? - kérdezte Cosimó bácsi.

- Hogyne! Nagyon jó erőben van.

Mialatt beszélgettek, halk kocogás hangzott az ajtón.

- Ujabb vendég, - szólt a háziasszony. - Lódobogást is hallottam az imént.

- Akkor apám jött meg! - szólt a kis leány és felugrott a helyéből.

Az új vendég már Annezával tárgyalt az ajtóban. Szegényes külsejű, magas fekete ember volt a jövevény, akit Anneza látható ellenszenvvel fogadott.

- Ez Decherchi Simon portája? Én Obinu Melchior vagyok, Aricu faluból jövök. Pasquale Solonak vagyok a keresztfia, aki a ház urának legjobb barátja. Keresztapám levelet küld velem a barátjának. Át is akarom adni.

- A fogadó nyitva van! - mormogta a leány, de mégis előbb bement a szobába, hogy a vendéget bejelentse. Az öreg nemes csak annyit válaszolt, hogy kiadta a parancsot, hogy még egy terítéket tegyenek az asztalra. A vendég nem akart a családnál letelepedni. Átadta a levelet és kiment Annezával a konyhába. Amikor a leány kenyeret, sajtot, szalonnát és bort tett elé, nagy mohón enni kezdett és alig szólt. Nagyon szegény lehetett, mert öltözete csaknem rongyos volt és pillantása fáradtnak és kimerültnek látszott.

Anneza csendesen szemlélte az idegent. Ugy érezte, hogy már nem nagyon haragszik rá. Ha már a Decherchiek mindenáron nyílt házat tartanak, akkor mégis okosabb dolog ilyen szegényt táplálni, mint azt a sok léhűtőt, akinek van mit ennie és mégis idejár, hogy elegeye előlük a falatot. Mint ez, aki most is benn van, ez a Ballore Spanu!

- Vedd ezt a pizstrángot - és saját vacsoráját adta oda a szegénynek. - Igyál a borból is, nem sok, de a kevés is több a semminél! Te is az ünnepségre jöttél?

- Igen, gyepplőt meg sarkantyut akarok itt eladni!

A leány betöltötte a bort.

- Isten fizesse meg a jóságodat, leányom.

A férfi ivott. Aztán jobban szemügyre fogta a leányt. Különösen a leány haján akadt meg a szeme.

- Te a szolgáló vagy itt?

- Igen.

- A faluból való vagy? Ugy látom, nem.

- Igazad van. Nem vagyok idevaló.

- Hát akkor idegen vagy?

- Igen, idegen.

- Honnan jöttél ide?

- A világ valamilyen falujából.

A leány kiment a konyhából, valami dolga volt a szobában. A vendég ezalatt még egy pohár bort töltött magának. A bor izlett neki és jó kedvre hevitette. Már nevetve fogadta a leányzót és csaknem szemtelenül.

- El vagy már jegyezve? - kérdezte a leányt. - Ha nem, hát nézz rám, talán megtetszem neked. Nemcsak azért jöttem, hogy jó vásárt csináljak, de azért is, hogy asszonyt vigyek a házamhoz.

A leánynak nem tetszett a tréfa.

- Hiszen egyik gyepplőt valamilyen leánynak a nyakába vetheted és úgy huzhatod magad után!

- Igazad van! De hát mondd meg, van már jegyese? Te olyan hangon beszélsz, hogy nem igen hiszem, hogy akadt volna már valaki a számodra. Vagy talán nagyon csunya a legény és nem beszélsz róla szívesen?

- Tévedsz, barátom! Az én vőlegényem nagyon szép ember. Szébb, mint te vagy.

- Nem akarod megmondani, hogy kicsoda!

- Miért ne! Későbbben.

A leány levette a tűzről a tojást és a sült hagymát és friss sajtot téve az asztalra, a szobába indult.

- Nem vártunk vendéget, - szólt Rachele asszony a vendég felé fordulva - ne haragudj, hát a vacsora nagyon is szegényes.

- Ez a vacsora fejedelmi! - felelte a vendég, aki jóízűen evett és ivott és nagyon jó kedvében volt.

A két nagyapó is derülten csevegett. Simon jókedvű volt, legalább úgy látszott, olyan gond nélkül beszélgetett, mint Ballore, csak Cosimó nevetésének volt valami szomoru csengése. A beteg is vihogott és csak akkor volt e kacagás kárörvendő, mikor a vendég Pál nevét említette.

- Igaz, igaz, mi ketten nagyon is jókedvű betyárok voltunk, Pál meg én. Emlékszel még, Rachel asszony, egyszer a fiad meglátogatott engem a faluban és akkor egy álló hónapig senki sem tudta, merre csavargunk. Lóháton mentünk egyik ünnepségről a másikra, egyik faluból a másikba, micsoda élet volt az! Istenem, de nagy kincs a jó kedv, meg a fiatalság.

- Szép legények! - morogta a beteg.

- Emlékszem rá! - szólt csendesen az asszony. - Akkor biztosra vettem, hogy valahol a hűvösön ültök, sokat búsultam én akkor!

- Hűvösön? Ugyan miért? Nem voltunk mi sohasem becstelének, csak könnyelműek. Az meg igazán csak a mi bajunk volt. De azt megvallom, hogy sok pénznek hágtunk a nyakára.

- Ezért van aztán - és az öreg beteg kiáltozni akart, de meghunyászkodva hallgatott el, mert Anneza épp abban a percben hozott neki friss vizet és mereven nézett rá. Különben, Ballore Spanu nagyon jól tudta, hogy a család romlását Pál könnyelműsége csak siettette és egészen fölösleges volt újra szóvá tenni előtte.

Rachele asszony sápadt arca még sápadtabb lett. Cosimu bácsi meg folytatta:

- Pál olyan jó, akár a falat kenyér. De sohasem volt jámbor, meg istenfélő, mindig nagyon is szabadon gondolkodott. Kivette a maga részét a földi örömeiből!

- Hát látszik rajta, hogy a barátcsuhát nem az ő részére szabták. Addig él az ember, amíg fiatal!

- Bocsáss meg, én már öreg vagyok és még elég jól élem a világot, - szólt Simon, aki nem szerette, ha bárki előtt az öcscsét gyalázták. - Deché bátyó, szólt a beteg felé fordulva, hát nem jobb, ha a fiataloknak van több eszük, mint nekünk öregeknek?

A beteg fölült az ágyában. Haragosan kiáltott:

- A fiataloknak? Én is voltam egyszer fiatal... én mindig józan és okos voltam. A krími háborúban egy francia kapitánynyal ismerkedtem meg, aki egy nap így szólt hozzám:

- Te szárd! te száz esztendősen lehetnél már az eszedtől... és... és... a háboru után...

De a köhögés elfojtotta hangját.

- De Szent Antal fia! Az égre kérlek, minek izgatod magadat, hát nem tudod, hogy ez neked mennyire árt! - szólt hozzá Cosimu bácsi.

De a beteg beszélni akart. Mindenáron, nem bántotta, ha a felét meg nem értik, itt-ott egy szót csak hallottak belőle.

- Én, én, Viktor Emánuel... az érdemrend, Baccalatrava... Én mindig dolgoztam... míg mások...

Anneza nagyon elsápadt. Gyülőletes pillantást vetett az öregre és összeszorította ajkát, nehogy kitörjön ellene.

Mikor megint a konyhába ért, a szegény vendég hiába iparkodott vele csevegni. Kiment szó nélkül az udvarra és künmaradt.

A vendég megint ivott és körülmélt a konyhát, nem akadna e számára valami fekvőhely. Amint kitekintett az udvarra, hát látta, hogy Anneza valamilyen férfiemberrel beszél.

- Rosszat beszél Pálról. - így szólt a leány. - És a többiek eltűrrik a beszédet. Én a te helyedben kidobnám az ágyból...

- Eh! mit törődöl vele... Hiszen mindenki tudja róla, hogy már olyan, akár a gyerek.

Aztán mind a ketten elhallgattak. A vendégnek úgy tetszett, hogy csók cuppanását hallotta és ez nagyon izgatta.

Kiment, körülnézett. De ezalatt már egy fiatal legény lépett a konyhába.

Szép szál legény volt. Sima arca szabadon hagyta finom metszésü száját és finom fekete haja olyan volt, mint a selyem.

- Isten hozott, vendég! - így szólt kurtán.

- Jó estét - felelte amaz. - Te vagy a cseléd?

- Én. Anneza, van valami harapni való? Későn jöttem, ugy-e? De én a tűzijátékot néztem. Istenem, micsoda gyönyörűség az a nagy ragyogás! A sok hulló csillag olyan volt, mint a paradicsom! Ha legalább megehettem volna őket!

Ugy nevetett, mint a gyermek. Nyitott szájjal, amelyből hófehéren villogott sok apró foga.

De Anneza rosszkedvü volt. Valami kis ételt hozott neki és újból kiment.

- Micsoda komoly leány - szólt a vendég. - Szép, de nagyon komoly.

- Ohó, ez nem a te szemednek való! Ezt nem neked tartogatják!

- Tudom. Azt is tudom, hogy a te jegyessed.

- Honnan tudod? - kérdezte fölvillogó örömmel a legény. - Ő mondta neked? Igen, igaz, jegyések vagyunk. Én meg ő; nem vagyunk ám cselédi sorban itt a házban. Ugy tartanak bennünket, mint a gyermekeket. Anneza különben a Decherchi-család gyámleánya.

A vendéget nagyon érdekelte ez a dolog, a fiu hát annál élénkebben folytatta:

- Tudnod kell ugyanis, hogy Simon apó e faluban csaknem mindig polgármester volt. Se szeri, se száma a sok jótéteménynek, amit ő itt véghez vitt. Valamennyi szegény bátran nevezhetné magát az ő gyermekének, olyan sokat áldozott értük mindig. Valósággal szerette a szegényeit. Egyszer (már annak jó ideje, én még alig tipegtem) egy öreg koldus jött ide az ünnepségre a faluba. Itt éldegélt, de csak nagyon rövid ideig. Egy szép napon a templom mögött holtan lelték az öreget. A kis leány azt sem tudta megmondani, hogy kicsoda, hogy honnan jöttek ide. Simon erre magához fogadta, a saját házába és elkeresztelte Annezának. Sokan mondják, hogy még csak nem is ebből az országból való, sokan állítják, hogy az öreg koldus biztosan lopta valahol.

A vendég kíváncsian figyelt.

- Ki tudja, - szólt később - talán valamilyen királynak a leánya.

- Hallgass! - szólt Gantine, a szolgál. - Három királyoknak hívják itt az én gazdáimat.

- Miért?

- Mert mint a három öreg királyok, hárman vannak és öregek!

- De egyik beteg közülök? Az Simonnak a bátyja talán?

Gantine megvetőleg intett a kezével.

- Ej, dehogy! Rokonuk csak. Öreg ember, aki háboruban volt és sok pénze is van! De zsigori, aki a markát még sohasem nyitotta ki. Két esztendő óta itt él a házban és végrendelkezett a kis Róza javára, aki Pálnak a leánya.

- Pál úr a fia Simonnak? - kérdezte a vendég.

- Nem, az unokaöccse. Az apja, Pilimus, már régebben meghalt.

- A két öreg nagyon gazdag?

- Igen, - hazudott Gantine - de azelőtt még sokkal gazdagabbak voltak.

E percben Anneza lépett be.

- Anna, Anneza, arany Annuska, aki sohasem akarja elhinni, hogy jövő esztendőben egybe-
kelünk!

- Na, akkor hát hadd igyunk, a boldogságtokra - és kiürítette azt a pár csöppet, ami még a poharában volt.

- Anneza, hozz még egy palackot nekünk. Kérlek szépen.

A legény rimánkodásra fogta a dolgot. De Anneza nem is felelt rá és a szobába indult. Rendet akart odabenn csinálni, ahol az öregek a vendéggel még mindig beszélgettek. Éppen lefelé indult a lépcsőn, mikor figyelmesen hallgatózni kezdett.

Az utcán távoli lódobogás hangzott, amit az éj csöndjében még erősebben lehetett hallani.

- Ez Pál! - szólt Anneza és úgy futott, hogy még a tányért is a kezében felejtette.

Néhány perc múlva egy fiatalember jelent meg a konyhában. Városias ruhát, kemény kalapot viselt.

Gantine fölugrott helyéből.

- Ne szedd le a lószerszámot itt. Pihentesd egy kicsit, aztán vidd el Castigu apóhoz, holnap kora reggel vezesd ki a rétre.

A vendéget csak fejbólintással üdvözölte. Aztán leült, hogy a sarkantyuját letegye.

A vendég figyelmesen nézte az arcát. Egészen olyan, mint Gantine, a szolgál. Ugyanaz a haj, az a száj, a pillantása is szakasztott olyan, csak sokkal szomorubb. Látszik rajta, hogy gondolt. Csak sokkal nagyobb, mint Gantine. Egy jó fejjel magasabb.

- Igen, igen gondolta a vendég. Most már tudom, régen egyszer azt hallottam, hogy a Decherchieknek van egy törvénytelen fiuk is, aki cseléd náluk. Pál úr és Gantin okvetlenül testvérek.

Pál úr ezalatt levetette a sarkantyuját.

- Akaszd a szögre.

A szobába ment, ahol a vendég kitörő örömmel fogadta.

Pál is örült, hogy ifjúkori cimboráját itt találta. De Rachel asszony és az öregek rögtön meglátták Pál arcáról, hogy nem hozott jó híreket számukra.

MÁSODIK FEJEZET.

A vacsora után Gantin megkérte a vendéget, hogy kísérje el utjára.

- Kérlek, Anneza, hagyd nyitva a kaput, elvezetjük a lovat Castiguhoz, és aztán körüljárunk a faluban.

- Nem hagyom a kaput nyitva! - felelte a leány - talán kedved kerekedik és egész éjjel elmaradsz, inkább odaadom a kulcsot. Hiszen te elviheted!

- Igy is jól lesz, - válaszolta Gantin. - Megölelte a leányt. - Nagyon hamarosan visszajövök, elhahagytad.

- Bánom is én, tégy, amit akarsz - felelte Anneza kedvetlenül.

A két férfi elvezette a nyeregkereskedő lovát is, mert a házban csak egy lóra való hely volt és azt már elfoglalta a vendég lova. Aztán elvezették Castiguhoz a lovakat, aki régen még a jó időben a Decherchiéknél pásztor volt. Aztán a korcsmába mentek és jól leitták magukat. Pál is eltávozott a háztól barátjával. Rachele asszony és a kis leány nyugodni tértek. A két öreg még elbeszélgetett egy kicsit, Anneza pedig előbb rendbeszedett mindent, a szobát, a konyhát, és az ebédlőszoba pamlagára vetette ágycsészéjét, mert éjjel neki kellett a beteg öregekre ügyelni.

A két öreg ember is aludni ment, és csak az éjjeli mécs vetett még halvány világot a házban. Anneza nyugtalanul hánykolódott fekvőhelyén. Kerülte szemét az álom. Ahol senki sem látta, ott élt csak saját emésztő vágyódásának.

Kiment a szobából, leült a kőlépcsőre. Az éj nyugodt volt és forró. Csak a tejet világította meg a sötét égboltot is.

Sötéten és csendesen terült el a kert is és csak a különféle növény és paradicsom terjesztette illatát a kertben. A távolabb fekvő erdő édes bódító szagát hozta az enyhe éjjeli fuvalom. A hegyek a távoli éjszakában meredten és sötéten emelkedtek és nyomasztólag, bénítólag hatottak Anneza nyugtalan lelkére.

Ő is megérezte. Pál pénz nélkül jött haza Nuoróból. Három hónap óta szakadatlanul ezt a pénzt kergeti faluról falura. Elkerülhetetlen hát a pusztulás és mindaz, ami nyomába jó!

- A ház, a kert, a legelő, a ló, a kis butor, mind-mind, dobra kerül. Elkergetnek innen bennünket, akár a kóbor kutyákat, és a Decherchi-család nyomorultabb lesz minden embernél a faluban. El kell hagynunk ezt a falut, és koldulva járni faluról falura... Ünnepségről ünnepségre... Édes Istenkém! Miért is nem hagytak elpusztulni engemet! Minek értem én meg ezt a bánatot! Rachele asszony meghal bánatában. És ő? Mi lesz vele? Vége lesz...

Remegve ugrott föl ültéből.

Pál azt mondta, azzal fenyegetődött, hogy megöli magát. Micsoda szörnyőség! És amellet az a tudat, hogy a beteg a párnája alatt rejti azt a sok pénzt, ami a családot a végromlástól, a pusztulástól, a nyomortól megmentheti. És nem segít rajtuk és veszni hagyja őket, csak azért, mert gyűlöli Pált, gyűlöli...

Valósággal reszketett a láztól.

- Vén skorpió, te! - kiáltott magánkívül. - Meg fogsz halni! Éhen és szomszédod pusztulsz el, ha igaz lesz, amitől félek!

Nem folytathatta gondolatait. Valaki halkan kinyitotta a kaput. A leány fölugrott. Pál lépett be a kapun. Mikor a leányt megpillantotta, közelebb osont és bepillantott a szobába, hol csak az éjjeli mécses égett. Az öreg magasan ült inkább, mint feküdt ágyában. Aludt, legalább a szeme csukva volt, de álmában is nagyon nehezen lélezett.

Amikor Pál meggyőződött róla, hogy az öreg alszik, a leány válla köré füzte karjait és erősen magához ölelte és szenvedélyesen megcsókolta.

Az megremegett. Leeresztette két karját, lehunyta szemét és olyan volt, mint aki elájult. Pál szó nélkül vonszolta kifelé, a ház hátsó részébe, a kertbe, a nagy fa alá, amely tudott az ő nagy szerelmükről. Amikor már ott voltak, Anneza föleszmélt és átkarolta a férfit.

- Azt hittem, hogy nem jössz vissza! - lehelte. - Olyan borzasztóan néztél ki, amikor elhagytál... De visszajöttél... Itt vagy... Nem álmodom... Add a kezedet...

- Otthagytam a vendéget Virdisnél, a papnál. Vágyódtam már utánad, hogy szólhassak veled végre... Gantinnél a kulcs?

- Igen, - válaszolta türelmetlenül a leány. - De mondd, szólj, szólj... Még nincsen semmi? De ne gondolj most rá!

És megcsókolta ajkát. A leány ajka égett a vágyódástól, a férfi pedig úgy ölelte és csókolta, mint aki feledést keres e csókban minden bajtól és szenvedéstől!

Anneza okos volt. Megértette a helyzetet, nem kérdezett már semmit. Csendesen sirdogált és a férfi ölébe temette arcát.

Mélységes csend honolt mindenfelé. Az érett körte illata és a kert páratelt levegője egyesültek. Messze, távol az erdőből, fölcsillant egy-egy fényes bogárka, mintha csak leselkedni akarna a szerelmesek után. És messze, távol, szépen csengő férfihang, talán Gantin hangja, énekelte a szerelmesek esteli dalát: Jó éjt, én édes, szép leánykám!

De Anneza nem látott, nem hallott semmit. Csak azt érezte, hogy Pál mellette van, hogy szereti őt. Sirt és nevetett egyszerre.

- Anneza - kérlelte a férfi - ne sirj mindig, tudod, nem láthatok siró, szomorú embert magam előtt.

- És te talán nagyon vig vagy?

- Én sem vagyok jókedvű, de még nem esem kétségbe. Ha csakugyan jó is kerül mindenkünk, inkább az ő szégyene lesz, mint a mienk.

- Mindenki tudja, hogy ő megmenthetett volna bennünket. Átkozott zsugori! Ha látom, szinte érzem, mint tódul fejemhez a vér, nem szánnám... Ha más ember volnék, már rég megfojtottam volna!

Pál összeszorította a kezét, mintha csakugyan fojtogatni akarna valakit. Anneza összeresztette. Édes Istenkém! ha csak meghalna. De nem akar, nem akar meghalni! Hét lelke van, akár a macskának.

- Nuoróban voltam, - szólt végre Pál. - Mindenfelé, ahol csak lehetett, kerestem pénzt. Egy uzsorához is küldtek. Utálatos, rosszlelkű gazember. Pirulok és szégyenlem, hogy mennyire megaláztam magamat előtte. Az undorító dög előtt. Semmi! Hiába! A nagybácsi aláírását kérte tőlem. Mintha akkor órá volna szükségem, ha az öreg jót akarna állani értem! Aztán egy gazdag földbirtokosnál is jártam. Az nagyon kegyesen fogadott. „Emlékszem rád, így szólt hozzám, mikor te még a semináriumban voltál. Akkor nyílt eszű, eleven fiatal ember voltál, akitől nagyon sokat vártak.” De azért pénzt kölcsön nem adott. Aztán... de hát minek ezt

neked sorra elmondani. Micsoda megalázkodást türtem el. Én, én a büszke Decherchi Pál! Meghajtottam a fejemet, akár a koldus...

És Anneza is lecsüggesztette fejét.

- Nem biznak már benned az emberek - szólt aztán halkán és bártortalanul. - Az öreg gonosz nagybátyád Zua, bevádolt mindenfelé. Ő terjesztette rólad a hirt, hogy te juttattad koldusbotra a családodat.

- Ha Simon bácsi menne, ő... ő még tudna szerezni pénzt... ha...

De Pál hirtelen megszorította a kezét és így szólt:

- Anneza, megbocsájtok neked, mert nem tudod, mit beszélsz! Amíg én élek, nem engedem meg, hogy családod tagjai közül akárki is még egyszer így megalázkodjék!

Anneza elhallgatott és elfogta Pál forró kezét. Megcsókolta.

- Miért nem kísérled meg egyszer, drágám, miért nem beszélsz egyszer te Zuával?

- Hiába tenném! Csak megint korholna, megbántana, hiszen eleget hallod te is folyton, miket beszél. Azt mondja, meg akarjuk ölni, hogy a pénzéhez jussunk!

- Édes Istenem! sóhajtott a leány. Egyszer csak arra kerül a sor, hogy párnája alól elviszem az értékpapirjait. Meglátod, az lesz a vége!

- Akkor képes arra is, hogy mindünket följelent és becsukat. Én pedig nem leszek tolvaj! Inkább menten megölöm magamat!

Anneza hozzásimult és átfonta karjaival.

- Már megint ezt mondd, már megint ezt hajtogatod! Nem látod, hogy halálra rémítesz vele? Ne beszélj úgy, mint az okatlan bolond! Ne szorítsd le a szájamat! Én is szólhatok... Tudod, hogy mennyi bánatot és szomorúságot okoztál már szegény anyádnak... Annak a jámbor szentnek! Az öregek már mennyit busultak miattad! Most még haljanak is meg szégyenükben és bánatukban. Ne szólj soha többé ilyesfélét, érted, soha, soha többé!

- Hát jól van, ne beszéljünk többé róla!

- Tudod mit, Paulu, mondok még valamit! Kell hogy megmondjam neked! Emlékszel, mikor a rokonaid meg akartak mindenáron házasítani Cadeina Maiuval, aki nagyon gazdag, de te nem akartad, mert sovány és csunya? Azóta évek multak, te nem vagy már olyan fiatal legény, ő meg még mindig leány. Vedd el most feleségül, Paulu! Vedd el! Ő még ma is hozzád menne, biztosan hozzád menne, és akkor talán...

Ugy beszélt, mintha lázban szólna, lehellelte érintette a férfit... Most meg az horgasztotta le fejét és kimerülten hullatta kezét az ölébe.

- Feledj bizvást, Paulu! Ne félj tőlem! Mondd, hogy elveszed. Akkor én is elmegyek Gantinhoz feleségül, elmegyünk innen messzire, soha se látjuk többé egymást az életben... A sors amúgy is üldöz engem. Arra születtem én, hogy szenvedjek. Az élet úgy bánt velem, mintha részegen egy rongyot dobott volna az utszélre valaki, aki már jól mulatott. Ki is vagyok én? Egy semmi, egy rongy, amelyik senkinek sem kell már. Ne törődj hát, drágám, én velem!

Paulu minden szavát leste és hallgatott. A leány heves kitörése csak tüzelte dacát, de szive mélyén szánalmat és szeretetet érzett iránta.

- Te azt hiszed rólam, Anneza, hogy eladatom magamat? Különben jó lesz a tanácsodról kicsit gondolkodni is. Ha már semmi egyéb nem marad hátra... talán megfogadom, amit mondtál...

A leány csaknem fölsikoltott kinjában. A férfi eltolta magától, de az rátapadt, két acélos karja szorosán magához csatolta, összeszorította és mint a hinár, átfogta a férfi térdét.

- Anneza! - kiáltott rémulten, mikor látta, hogy a leány karja mint lesz mindig gyöngébb - mi lesz veled? - Lehajolt hozzá, azt hitte, hogy elájult.

A leány nem felelt.

- Látod, - szólt a férfinak gunyosan és szemrehányón, és gyengéden, szeretettel simogatta a leány izzó arcát - látod, micsoda tanácsot adnál te nekem? Ha ezt más mondta volna, nem tudnám, mit tennék vele.

- Hallgass, hallgass! - kérlelte a leány. - Én csak a te szolgálód vagyok, és nem is akarhatok más lenni... Igazad van, én örültt vagyok, egészen elveszítettem az eszemet. Nem tudom, mit teszek. Néha azt hiszem, hogy képes volnék mezitláb, koldulva végigkóborolni a világot és megkeresni a boldogságot nektek... neked... Ne szidj, ne pörlekedj velem, egyetlen Paulum, egyetlen mindenségem, de te egyszer azt mondtad nekem, hogy olyan vagyok, mint a repkény, a falra futó repkény, amely mikor fölkuszott a falra, inkább összeszárad, összefonnyad, elhal, de meg nem válik a faltól.

- Vagy amíg a fal összedől, - felelte a férfi keserűen. - Jól van, elég volt, szó se essék róla többet... Caderinát vigye el egy gazdag disznókereskedő, vagy vigye el az... bánom is én akárki, én csak az én kis Annámat viszem... de elég róla. Most fölkeresem Ballore Spanut. Az dúsgazdag ember, az még segíthet. Talán ad nekem pénzt kölcsön, hogy mégis megmenthessem kis portánkat a pusztulástól... Megkísérlem. Adj egy csókot és légy vidám...

A leány odanyujtotta remegő ajkát csókra és aztán elfeledték legalább egy pillanatra szomorúságukat. Aztán Paulu eltávozott és a leány leült a kőlépcsőre. Nem érzett semmi fáradtságot, de borzongva gondolt arra, hogy most bezárkózzék a beteggel egy szobába, és már hallotta is az öreg nyögését. De szomorúságába belevegyült a mámor, amit még érzett Paulu csókjától, még látta az arcát, amely nem hagyta el soha, soha, amely követte éjjel és nappal, ébren és álmaiban, miként az árnyék... így élt már évek óta ebben a varázsillatos álomban.

Anneza nem volt tanulatlan. Elvégezte a négy osztályt és azután sokat-sokat olvasott. Elolvasta Paulu összes könyveit és ő volt a legkitünőbb mestere. Mindenre kioktatta, amit ő maga tudott és amit tudni vélt.

Megmagyarázta neki az égboltot, a csillagokat, fölvilágosította az ember eredetéről, a villámlás és mennydörgés okáról, fölzigatta képzeletét a szerelmi regényekkel és végül megmagyarázta neki, hogy nincsen Isten.

Kedves holmija között megőrzött két-három regényt, amit százszor is elolvasott, és addig olvasta őket, amíg a regények papirja szétrongyolódott és ő a regényeket könyv nélkül tudta, mint a legendákat.

Akkor, még régen - milyen távolnak tünt már neki ez az idő - a család gazdag volt és hatalmas. Nagyszámu cselédség, férfi- és nőcseléd vegyesen, sok idegen vendég, messziről jött rokonság, koldusok raja élénkké és széppé tették a házat. A pisztránghalász naponta bejárt a házba és elszámolt a zsákmánynyal, a sok ajándékot vitték a háztól és ömlött a házba. A ház pitvarában az asztal mindig terítve állott és a vendégek soha ki nem fogytak, négy-öt napig maradtak. És amikor a főajtón ki-bejárt a sok koldus, hátul a ház hátulsó konyhájában

terített asztal állt azoknak a szegényeknek, akik szemérmeskedtek és szégyenlették a koldulást. És ezeket a ház asszonya, Donna Rachel mindig maga szolgálta ki, ebben tellett a legnagyobb öröme, az irgalom, a szeretet e nagy munkájában.

Anneza akkor még kisasszony volt a házban. Cseléd állott szolgálatára, olyan volt, mint aki szorosán a családhoz tartozik, a ház leánya, akinek zsebében a kulcsok voltak, és ki kedvére válogathatott a pénzes ládikában, amely Don Simon szobájában állott.

Milyen jól emlékezett mindenre! Milyen gyakran sajnálta már, hogy akkor nem vett ki abból a ládikából sok-sok pénzt, amivel ma talán enyhíthetné jötevői nyomoruságát.

Résztvett e család minden eseményében, örömeiben és szenvedéseiben, ahová a sors sodorta, mint a magot, amelyet a márciusi szél hord szanaszéjjel. És úgy nőtt föl itt, mint a repkény, amely a vén törzsre kapaszkodik, és amelyet csak az a forgó szél szakíthat le, amely a fát is kitepi gyökerestül.

*

Igy ült Anneza a sötét éjszakában, miközben lelki szeme előtt elvonult a szép mult... Szép volt ez a mult, de a jelen sivár pillanatában szomoru háttere csak minden nyomoruságnak. Szomoru volt ez a jelen, mint a sötét égbolt, amelyről csak itt-ott hull alá egy fényes csillag a földre, ahol az emberek élnek, szeretnek, szenvednek és meghalnak.

Egyszer, amikor Paulu Nuoróból visszatért, ahol egy álló esztendeig volt, nem ismerte meg, annyira megférfiásodott és megszépült. És egy ilyen szünetnapon, amelyet otthon töltött, nagy vihar támadt és Paulu megmagyarázta Annezának a vihar eredetét és okát. Sokkal jobban és értelmesebben, mint a harmadik osztály tanítónője.

- Azt hiszem, a mennydörgés Isten hangja.

- Kis bolond te, hiszen nincsen Isten! - felelte Paulu, de körülnézett, nem hallja-e senki, amit beszél.

- Paulu, az Istenért, miket beszélsz, ha ezt Don Simon, vagy Virdis tisztelendő meghallaná!

- Virdis tisztelendő úr csak papol és épp oly vétkes, mint mi mind. Nincsen Isten, én mondom neked. - Aztán folytatta csendesen: - Ha volna Isten, az meg nem engedné, hogy a világban annyi igazságtalanság történjék, mint ami történik. Hagyjuk a régi históriákat a szegénységről és a gazdagságról... Azt már agyoncsépezték és az a világ rendje, hogy aki többet bir, többet markol. De lássunk csak téged. Miért vagy te apátlan-anyátlan árva, aki azt sem tudja, honnan szakadt ide... Ha feleségül akarnálak venni, még csak nem is tehetném.

Anneza elsápadt és remegett, bár soha, még csak pillanatra sem mert volna eszébe jutni, hogy jötevőinek egyetlen fia őt feleségül is vehetné.

Aztán multak az évek... Egy napon borzasztó dolog történt. A Decherchi Pilimu, Paulu atyja az udvaron hanyattvágódott és nem kelt többé föl. Még csak annyit tudott remegő hangon intézkedni: „Rachele, kérlek, könyörgök hozzád, a te kezedbe teszem le annak a fiunak a sorsát. Te értesz engemet!”

És ekkor került a Decherchi-házba Gantin, akiről az egész falu szája azt tartotta, hogy a halott fia. A többi cselédek rosszul bántak vele; mulattak rajta, noha még gyermek volt és a légynek sem árthatott. Szegényke sirva panaszkodott Donna Rachelnek.

- Édes kis gyermekem, légy türelmes és mondd a gunyolódóknak, hogy mire te felnősz, még sokkal ügyesebb leszel, mint mindazok, akik most rajtad mulatnak.

De Cosimu meg azt mondta a gyerekeknek:

- Szent Antal fia, mondd meg nekik, hogy csak vándorok vagyunk a földön, de én rám az Isten vigyáz.

Rachel asszony nagyon megneheztelt az apjára, hogy a fiut Szent Antal fiának hívta, mert a faluban a törvénytelen gyerekeknek ezt a gúnynevet adta a falu népe. Nem akarta, hogy a gyermeket még jobban bántalmazzák.

Simon apó, aki mindig csak azon fáradt, hogy a családban a legtisztább egyetértés uralkodjék, megnyugtatta Rachelt.

- Tudod leányom, hogy az emberek soha sincsenek megelégedve a dolgokkal, amint vannak, nekik mindig fáj a más feje!

De a rosszabb napok csak akkor kezdődtek igazán. Lassankint elbocsátották a cselédséget, előbb egyet, aztán kettőt, végre a bejárókat és nem tarthattak más senkit, mint Gantint, meg egy öreg félkegyelmű pásztor. Ez volt Castigu, akihez a lovat vitték az este. De ez is elhagyta a házat és a maga gazdája lett. A család mindjobban rohant a romlás felé, a biztos pusztulásba.

Három nemzedék adóssága, a háromszáz skudi, amit Simon apó vett kölcsön a hitelintézetknél, Don Pilimus váltóadósságai, amelyekért kétszáz százalék kamatot fizettek, Don Paulusnak a könnyelmű költekezése, majd adósságai elnyelték lassankint a házat, a szőlőt, a szántóföldeket, a nyáját, a lovakat, és elnyelte a család minden szerencséjét. Szegény Donna Rachel sirt és sóhajtva mondta:

- Lássátok, úgy jártunk, mint a kaktus gyümölcsével, egyből száz, meg száz lett. Egy szerencsétlenségből ezer baj, szenvedés, nyomorúság!

Eleinte a két öreg, Don Simon és Cosimu szitkozódtak, kétségbeestek, de lassankint beleszoktak a szegénységbe és alázatosan viselték a szenvedést.

*

Anneza tovább álmodozott.

Mikor Paulut Nuoróból elűzték és tanulmányait nem folytathatta, úgy tett, mint a szardíniai kurtanemesek, akik semmittevással lopják a napot és egyik ünnepről a másikra mennek, nem törődve a holnappal, csak a jelennek élnek. A falvak összes koldusai ösmerték Paulut és azt tartották róla, hogy nagy úr, aki szereti, ha a muzsikusok huzzák a nótáit és aki dobálja a pénzt.

A falvakban az uzsorásoktól kölcsönzött pénzt, és a multságokon hamarosan el is verte.

Olyan volt, mint aki megőrült. Szerelmes volt az életbe, egy nap bolond és kicsapongó, másnap rideg és szóttalan.

De Anneza még tovább is álmodott.

Ma már a régi Paulu nincs többé. Szelid lett és csendes. Megtörte a sok nyomorúság. De milyen volt akkor!

Hányszor megverte Annezát, amikor rajta érte, hogy Gantinnal kacérkodik és mulatgat.

- Szégyeld magadat, te szemérmetlen! Hiszen az csak fattyu!

- Hát én mi egyéb vagyok? Szegény cselédleány, a senki leánya.

- De Gantin tiz esztendővel fiatalabb náladnál!

- Az sem baj! Ki kérdezi az éveket? Az ifju hajtás is a vén fába kapaszkodik.

Paulu szeme szikrát hányt fölindulásában.

- Te hálátlan, te rossz, te, akit irgalomból tartanak itt!

És ő, ki csak azért szerette Gantint, mert Paulura hasonlított, aki csak azért türt enyelgését, mert ha szemét lezárta, azt hitte, hogy Paulu csókolja, nem szólt egy hangot sem, nem válaszolt, hanem némán türt és dolgozott. Igazi házi cselédleány lett belőle.

De hiszen Donna Rachele is némán dolgozott és hallgatott, szenvedett szótalanul.

Ebben az időben nősült meg Paulu. A fiatal asszonyka nemesi családból származott, szegény volt és még beteges is.

Egy esztendeig éltek együtt a hitvestársak. Donna Kallina jó teremtés volt, aki jóvátette azokat is, akik közelében éltek. Ő javította meg Paulut is, ő fékezte vadságát. De első gyermeke születése után nagyon sokáig beteg volt. Don Paulu szerette az asszonykát és elvitte messzire, hogy meggyógyuljon, de Donna Kallina meghalt és az utolsó tanyát is el kellett adni.

A ház elcsendesült. A vendégek nem igen alkalmatlankodtak és a koldusok száma is megcsappant.

Don Simon még mindig mosolygott, de mindig szomoruan. Még mindig azt hajtotta, hogy meg kell alázkodni és türelmesen viselni a sors csapásait, de azt is állította, hogy ez a sok csapás onnan ered, hogy az emberek nem hisznek se Istent, se embert. Don Cosimu a kis árva Rózát ringatta térdein és iparkodott az embereket védelmezni.

- Az emberek bünre születtek és nem tehetnek róla, hogy bünösek.

A kis nagyfejű gyermek pedig, akit karján tartott, csak nézett, nézett, de neki mindegy volt, mit beszélnek.

Ezalatt Anneza gyámszülei beleegyezésével Gantinnal jegyet váltott.

Már elmúlt harminc esztendő is, hát mire várhatott még! Gantin szegény volt, de kitünő munkásember. Ha egybe akarnak kelni, akkor a gyámszülők majd csak adnak nekik néhány soldit, amivel a háztartásukat megkezdhetik. De az idő csak telt, csak mult, a pár soldit pedig elmaradt. A fiatalember mindig jókedvű volt, akárcsak Don Simon és várta a jó szerencsét. Menyasszonyának két nevet is adott. „Pilibrunda-aranyhaju”, így hívta, ha, ami ritkán történt meg vele, Anneza nyájas volt hozzá és „mudore”-nak hívta, ha napokig szótlan, mogorva és rosszkedvű volt.

Ebben az időben kezdett Anneza is Istenben kételkedni. Hogy volna jóságos, ha ezek a jámbor jó emberek ennyit szenvednek és nyomorognak? A Decherchiek mindig hittek Istenben, szerették és megtartották a törvényeket, hol hát az Isten irgalmassága?

*

De hirtelen úgy tetszett, mintha Isten is megelégette volna szenvedésüket és jobb napok virradtak a családra.

Zua bácsi, egy öreg rokkant katona, ki résztvett a krimi háboruban, de onnan csak féllábbal tért vissza, eddig egyedül élt, de ezt megsokalta és arra kérte a családját, vegyék magukhoz, ő majd havonkint tartásdíjat fizet nekik. A végrendeletét pedig a kis Róza javára fogja tenni.

Zua bácsi öreg és beteg volt, nem tudott rendesen lélekzetet venni és nagyon gyötörte mindenféle baj. De legjobban mégis csak attól remegett, hogy meg akarják lopni. Paulu nem szivelhette az öreget, akihez nagyon gyakran eljárt pénzért, persze anélkül, hogy kapott

volna, de azért nem ellenezte, hogy a házukba vegyék. És egy szép napon csak odaült az öreg a két öreg közé, akik naponta künn ültek a házuk bejáratánál és őrizték ezt az öreg házat, mint két oroszlán egy elátkozott kastélyt. Most már hárman ültek a kapuban és a járókelők úgy hívták őket, hogy a három király, akiknek csak öt lábuk van.

Zua bácsi folyton dörmögött és mindig szidta a mai fiatalságot, de ezalatt mindig csak Paulut értette. Don Simon megengedte, hogy Paulu tönkretegye őket, mert nem volt jámbor, de Cosimó bácsi, aki a kis gyermekre nézett, nem tudta a gyermek apját gyalázní. Védte folyton-folyvást.

- Mi is voltunk egyszer fiatalok, mi sem voltunk jobbak és az vesse rá az első követ, aki magát büntetlennek érzi.

- Kinek szól ez? - rikoltott az öreg katona és megmutatta csillogó érdemrendjét. - Látod, ide nézz... Ragyog, mint a tükör, vagy mint a becsület!

Don Simon úgy tett, mintha nézegetné magát, aztán tréfásan így szólt:

- Tudja Isten, nem nagyon csillog!

De Cosimu bácsi nem szerette a vitát.

- Ki merészelne téged megbántani? Ki beszél, Deché bácsi, terólad?

És ekkor Zua bácsi a csata eseményeit beszélte el. Sokat sirt ilyenkor, a hangja is remegett, de már nem nagyon tisztán tudta, amit elbeszél. Összezavart mindent és ilyenkor Don Simon segítette a memóriáját. Nem engedett az öreg katona soha a maga igazából.

Nem, nem, Balaclavánál történt. Még emlékszem, nyár volt, augusztus, de mégis ködös volt a reggel. Akkor Corpograndi ezredes volt a parancsnok. Jól jegyezték meg ezt a nevet. Corpograndi... Cor-po-gran-di. Nem szabad belőle egy szótagot sem kihagyni. Olyan vétek, mintha az Isten nevét káromolná az ember.

Egy napon Zua bácsi a földre bukott, akárcsak régen Pilimu és nem tudott fölkelni, Nem halt meg, mint amaz, csak merev maradt a lába, merevebb, mint az a vasbot, amely a hiányzót pótolta.

Ágyba tették és onnan többé föl nem tudott kelni. Türihetlenné vált, az értékpapirjait párnája alá rejtette és még csak azt sem engedte meg rokonainak, hogy a kamatszervevényeket be-
váltsák. Minden éjjel fölriadt álmából, ordított, hogy meglopják és utóbb azt kívánta, hogy Anneza benn aludjék nála a szobában. Paulu gyűlölni kezdte az öreget és Anneza gyűlölte, mert Paulu nem szenvedhette és Gantin is haragudott rá, mert a többiektől így látta.

*

A kevés ember között, aki a családnak bajban is hive maradt, a legkitartóbb volt Castigu apó, az öreg pásztor, aki néhány bárányával önálló kis háztartást folytatott.

- Ha bejárjátok az egész földet, az egész világot, nem akadtok ilyen családra! Sehol sincs jobb, nemesebb, becsületesebb! Ha egyszer az öreg Isten meghal, az angyalok az égben és az emberek a földön Don Simont teszik meg Uristennek. Annak még a cipőjét is tisztelni kell.

A faluban kinevették ezért az imádatért és amikor a pásztorok meglátták, csak azt kérdezték tőle: No, nem halt meg még az Uristen? Még Viridis tiszteletes úr is haragudott ezért az imádatért és jól lehordta az öreget, amikor gyónni jött.

- Szent angyalok! Micsoda beszédekert folytatsz te! Az Ur egyetlen! Az Ur sohasem hal meg. Az Ur élete örök!

De Castigu bácsi nem szünt meg a családot magasztalni és dicsőíteni. Még Annezát is nagyon szerette és bizalmasává tette. Egyszer még azt is megvallotta neki, hogy egy gazdag parasztleányba szerelmes és feleségül akarná venni.

- Anneza! Szeretném, ha irnál annak a leánynak egy levelet! Megírod? Mit nevensz?

- Azon nevetek, hogy én nem tudok levelet írni! Nem vagyok én ügyvéd!

- Nem is kell neked ügyvédi levél! Elégséges, ha azt írod: Mária Pasquale, én téged imádlak és ha feleségem leszel, oltárra állítalak. Jöjj, Anneza és ird meg ezt! Hozok én neked gyönyörű papírost.

És elhozta azt a szokásos piros szivvel ékes papírost, aminőre szerelmes diákok írják első szerelmes levelüket.

De a levélnek nem sok foganatja volt. Sőt amikor Castigu egy napon Mária háza előtt elment, a leány bátyja bikacsökkel szaladt utána és kevésbe mult, hogy a pásztort jól megrakta a szerelmi ömlengéseért.

*

Anneza még mindig gondolkodott...

Egy napon Castigu meghívta egykori gazdáit, hogy nézzék meg a majorságát. A meghívást elfogadták és Don Simon, meg Cosimu és Paulu, meg Anneza is elmentek együtt.

Hatalmas gránithegyek között feküdt ez a major és úgy látszott, mintha a hegyóriások között óriási küzdelem árán akadt volna csak az a parányi síkság, ahol a major állott. Annak, aki a hegyek között nem volt otthonos, borzalmas volt ez a hely. Óriási, égbenyuló fák, hegyszakadékok, ahol sivit az északi szél és dühöng az orkán, mely ezen az elhagyott vidéken otthonos volt és a hulló levelek, a szél susogása sok-sok mesét regélt az ott élő embereknek, akik megszokták az Isten közelségét és a természet szabad játékát.

Castigu majorja mellett, egy kicsiny kápolna közelében óriási sziklatömb feküdt. A szikla mellett üreg volt, amely olyan volt, mint egy mély sir. Ebbe a sirgödörbe zárta be a nép fantáziája azt az óriást, akit a fűge és ügyes törpék egy napon legyőztek.

Mikor a vendégek e rémes helyen reggelijüket elköltötték, nem beszéltek egyébről, mint ezekről a regékről.

Egy házaspár, amely házassága napja óta egy tálból evett, még emlékezett Paulu valamelyik ükapjára. Ez az ős előkelő leányt vett el Aricuból.

Aricuból Baruneiba huszonhét rokon kísérte a házasságát és mind remek pejlóvon ültek, barna lovakon, csak az új házasságok ültek hófehér ménen. Mikor ideértek az óriás sirjához, ahonnan már látható a falu is, lelövöldöztek a falura. Olyan volt, mint egy nagy csata...

- Én is fölmászom oda! Ki jön velem? - kiáltott Paulu, aki meglehetősen sokat ivott, vig volt és megfiatalodottnak látszott. A többiek azonban öregek voltak, nem mentek utána, örültek, hogy a fák árnyékában megpihenhetnek.

Csak Anneza ment utána. Senki sem csodálkozott ezen, mert hiszen megszokták, hogy Paulu és Anneza olyanok voltak, akár a testvérek...

És ők mentek. Májusi nap volt... A déli nap hevesen tüzött alá, és a vadvirágok csak úgy ragyogtak a nap pompájában.

Ekkor hirtelen, mintha csak az erdő megnyílt volna, ott állott teljes borzalmas pompájában az óriási gránithegy. Ott feküdt a bársonypuha gyepen az óriás, ott terpeszkedett a hegy aljában és mintha gunyosan kacagott volna a kis emberek vállalkozásán.

Paulu elől ment és Anneza követte őt. Ekkor hirtelen egy pillanatra azt érezte, hogy a föld inog lábai alatt és ijedten kereste Paulu támogató kezét. A kis falu olyannak tűnt apró házaival szemük előtt, mintha csak kártyaházak lettek volna, olyan aprók és nevetségesen kicsinyek voltak. Két sas hatalmas szárnycsattogással hirtelen átszelte a levegőt. Ugy látszott, mintha szerelmesen egymáshoz közel repültek volna és egymás után iramodtak volna.

Anneza és Paulu nem váltottak egyetlen egy szót sem. Paulu újra szomorú lett és szóval. Hirtelen fölállott és kezét adott Annezának, hogy a hegyről való leszállásban segítségére lehessen. Mélyen nézett a szemébe. Anneza érezte e pillantás szenvedélyes voltát, arca lángolt és azt hitte, a sziklatömeg megmozdul és magával rántja őket. De Paulu hevesen és tüzesen magához szoritotta, fölfogta karjaival és ajkuk összeforrott. Mintha soha ez életben nem akarnának egymástól többé elszakadni...

Anneza már nem volt gyermek, még egészen fiatal leány sem volt, nem kérdezte, miért nem történt ez már meg előbb, miért nem később. Tudta ő jól, hogy a gyümölcsnek le kell hullania, amikor megérett és a bimbónak föl kell feselnie, mikor már nem bimbó...

- Anneza, Anneza! - kiáltott a beteg és hangja olyan volt, mint a haldoklóé.

A leány megrázkódott, fölébredt álmodozásából és a szobába lépett. Zua bácsit a szokásos fuldoklási rohamok gyötörték, alig tudott fölkapaszkodni és kezeivel a levegőben hadonászott, mintha valami rém ellen akarna harcolni.

Anélkül, hogy valami nagyon sietett volna, Anneza megigazgatta párnáit a betegnek, vizet adott neki és felültette. Alig tért kissé magához, alig hogy szóhoz jutott, újra szitkozódni és veszekedni kezdett az öreg.

- Te mindig magamra hagysz! A rovarok kinoznak, a világosság kialszik! Így aludjék ki a te szemed világa is! Hívd nekem a papot, de rögtön, meg akarok gyónni, nem akarok gyónás és fölmentés nélkül a másvilágra kerülni. Nem akarok meghalni, mint egy pogány! Mérget adattatok nekem, hogy hamarabb pusztítsatok el vele, ti átkozottak ti! Eljön még a pillanat, amelyik után mind úgy vágyódtok, hamarabb, mint hiszitek! Oh milyen hamar itt lesz, igen... igen... Ha majd egyszer úgy leltok az ágyban, mint a döglött kutyát, akkor nyugodtak lesztek.

- Ugyan hallgass már! Ne káromold az Istent! Szégyen, gyalázat, hogy egyebet sem tudsz mondani! Hálátlan, gonosz öreg ember!

De az öreg nem hallgatott el, és szidta Annezát és a házat még akkor is, mikor Anneza már lefeküdt és eloltotta az olajos lámpát.

Még a sötétben is hallotta ezt e szörnyű veszekedő hangot és úgy érezte, hogy a szívet fűrészszel járja át a hang. Szívének egyik fele tiszta volt és ártatlan, telve szeretettel és hálával azok iránt, akiknek mindenét köszönhette, a másik is izzott és égett, de nem ily nemes tűzben.

A valóság kirántotta álmodozásából és visszahívta a nyomasztó, borzalmas valóságba.

Messziről más hang is hallatszott... Szép, meleg férfi-hang énekelte e szellemes éjjeli szerenádót:

A te szemed, szép leánykám,
Szőke ragyogó hajad,
Elvették nyugalmasomat,
Minden józanságomat!

- Ez Gantin hangja! Szegény csaló té! - és már félálomban is Pauluról álmodott.

És mint rendesen, most is gyengédséggel és bűnbánattal gondolt jegyesére.

De mikor ez a hang elhallgatott, elaludt és újra Pauluval álmodott...

Másnap reggel Donna Rachele a templomba ment, csendes misét hallgatott. Az öreg asszonyok, akik a templomban voltak, látták, amint imádkozott ájtatosan és szívből fakadóan és fekete átalvető kendőjébe úgy beburkolódzott, mintha gyászkendő volna rajta.

Anneza ezalatt a kis Rózával a paplak felé tartott. Igen egyszerűen, de nagyon izlésesen volt öltözve, berakott sötét szoknyában, fekete himzett pruszlikkal és sárga fejkendővel olyan volt, mint egy bizánci Madonna, míg a mellette lépkedő gyermek esetlen külsejével és izlés-telen ruhájával, nem igen uri külsőt mutatott. Olyan volt, mint a civilizáció egy torzalakja.

A leány és a gyermek szótlánul haladtak egymás mellett a csendes utcákon végig, amely a templom felé vitt.

Sok fiatal leány haladt el mellettük, mind csaknem úgy öltözve, mint Anneza, sok gyermek játszott az utszéken, a házak udvarán sok ragyogó szemü, szép olasz gyermek, akik ma nem is voltak piszkosak és rongyosak, mert mindenütt az ünnepre készültek.

Szent Basilio kápolnája jó messzire feküdt a falucskától és az ut utolsó házacskaájában a Decherchek egy rokona lakott.

Nagy téren kellett előbb átmenniök, ahol hevenyében összerótt sátrak állottak a jövő-menő vendégek részére, akiknek a faluban már nem jutott hely, de akik mégis részt akartak venni az ünnepélyen. A kis templom, a szobák nagyon egyszerűek voltak, kőből és agyagból összetákolva és olyan pirosra meszelve, mint a gránitsziklák, amelyek a templomot körülvették. A templom melletti magaslatról remek kilátás nyílt a falura, melynek sötét háttérét képezték az égbe nyuló meredek hegyek és sziklafalak. A másik oldalon az erdő lejtősen ereszkedett alá.

Négy, százesztendőös tölgy állott a templom előtt és ugyszólván elrejtették a templom bejáratát. Nagy, hatalmas férfiak piros és fekete ruhában, odavalók és idegenek, pásztorok és parasztok élénk beszélgetésben a sátrak körül tolongtak és egyik likört, a másik bort iddogált. A szokásos ünneplő társaság, vidám férfiak, akik az italra, nevető asszonyi személyek, akik ruhájukra gondoltak csak, akik nem imádkozni, de mulatni és magukat mutogatni jönnek az idegen helyre.

Lassan közeledett Anneza és a kis leány. Végre eljutottak Anna néni háza elé, ott megállottak.

A néni nagy, sovány asszony volt, sápadt, akár a kisértet. Nagyon hasonlított Donna Rachelhez, de azt állította váltig, hogy ő fiatal korában sokkal szebb volt, mint előkelő rokona, Donna Rachel. Mindig azt beszélte, hogy fiatal korában mennyi kérője, imádója volt, és hogy mindenkit kikoszarozott, csak azért, hogy egész életét három hugának szentelhesse. Ezek a leányok egészen árvák voltak. Egyikük már eladó-sorban; nála is laktak és ő úgy szerette őket, mint a tulajdon gyermekeit. Gyöngéd és jólelkű asszony volt, elég értelmes is, csak a szépsége, meg a kérői voltak a rögeszméje.

A ház udvara kicsiny és barátságos volt, szép kis kert vette körül.

Az ajtón kellemes kávéillat hatolt a kertbe.

- Anna néni, maga nem jön a misére?

- Vendéget várok, szívem! - felelte a néni, aki az ajtón szólta csak ki, de mikor meglátta, hogy ketten vannak, ki is jött. Kávés csupor volt a kezében és így szólta: Róza, kicsi lelkem, de milyen csinos vagy te ma! No, csak beljebb kerüljétek, aztán igyatok egy csésze kávé. Még mindig ilyen kis banya vagy, fiacskám! Azok a fogak nem akarnak kibujni?

Róza mosolygott és helyette Anneza felelt:

- A fogacskák majd csak kibujnak, meg aztán újra elmennek, kihullanak, mint a tied, Anna néni, de a tied aztán nem bujnak ki újra!

- Az is igaz! De csak jöjjetek beljebb! Még amugy is nagyon kora van. A tisztelendő úr is csak föl-alá jár a ház előtt. Épp most láttam őt. Azt hiszem, Paulu ment vele.

Anneza már-már a házba lépett, de mikor ezt a nevet meghallotta, megváltoztatta tervét.

- Nem jövünk be, - szólt a leány, - már késő van, csókoljuk a leányokat, de mi már misére megyünk.

- Még valamit el akartam neked beszélni, Anneza, de se baj, majd eljövök én holnap hozzátok. Te meg, Róza, ügyelj és ne egyél sok mandulás süteményt, de hiszen még azt sem mondtad el nekem, mit adott az egér neked a fogadért cserébe. Oda dugtad az egérlyukba az ajtó mögé?

- Igen! - válaszolt a kis leány, a fogamért kaptam az egértől mogyorót.

- Aztán mit csinálsz te a mogyoróval, mikor fogad sincs, hogy feltörjed?

- Hát kővel törtem föl!

- Isten veletek!

- Isten áldja meg!

Anneza maga után vonszolta a kis leányt, de alig értek ki az utcára, a kis leány kiáltozott:

- Itt van az apa! Itt az apa! Ott a templom előtt, ott megy Virdis tisztelendő úrral!

Az öreg pap a falu legrútabb embere volt. Ráncos, földuzzadt arcu, vörös parókás, amibe a nyakánál láthatóan csavarodott néhány ezüst hajszál is. Anneza mindig összerezsent, amikor a papot meglátta. De ma nem mert megállani, sőt föl sem pillantott és kérlelte a gyermeket, hogy meg ne álljanak egy percre sem. De a tisztelendő úr már magához intette a gyermeket.

- Szép, kis leányom, hogy te is eljössz a misére ma. Ma különben mindenki eljön, még a zsidó asszonyok is, meg a mórok is.

Anneza elértette a célzást. Neki szólt a lecke, aki nagyon ritkán járt a templomba, vagy a misére. De nem pirult el, még csak nem is jött zavarba. Szelid kék szemeivel a távolság kereste és úgy tetszett neki, hogy a templom kis harangja csak őt hívja az úr színe elé. E percben a templomszolga is kilépett és feléje fordult a közfigyelem.

Paulu is odanézett. És amint a szolga hatalmas alakja vörös sisakjával, amely a napfényben tündöklött, kiállott és kiáltani kezdett, azt hitte volna az ember, hogy az istenítéletet hirdeti a népnek. Pedig nem mondott egyebet, mint hogy:

- Hajadonok és asszonyok, öregek és fiatalok, ide figyeljete! Aki lefényképezteti magát, az menjen csak a Francesco Casu mellé a házba. Ott vár a fényképész. Akinek rozsra van szüksége, az Valentinu Virdishez menjen, ahol egy liráért vehet egy nagy köbölt. És a Mária melletti téren friss tojást, meg fagylaltot, meg sörbetet árulnak.

- Igen, igen, édes kis leányom - folytatta a pap - a mór asszonyok is eljönnek ma, akik az ördöggel kelnek föl és a démonokkal fekszenek le. Te ártatlan vagy, imádkozz azokért a hitetlenekért. El tudnád még nekem a megfeszített Krisztusról való legendát beszélni?

- Igen, tisztelendő ur.

- Annál jobb, legalább nem lesz belőled zsidó asszony! - Azután föl-alá járt a pap, de Paulu mindenütt követte, de amellet titokban olyan pillantást vetett Annezára, hogy az megregett az egész testében.

- Anghelos santos! - szólt halkán a leány és utánozta a tisztelendő úr hangját is. És a kis Róza, aki szintén nem szivelhette a papot, lassan és fojtva nevetett a leány utánzásán.

Igy léptek a templomba. És Anneza nem hallott, nem látott mást, mint Paulu pillantását.

Mindig mámoros volt, ha a fiatal férfi ilyen külső jelét is adta szerelmének és szenvedélyének. Ilyen fényes nappal váltott forró pillantás a sokadalomban, amely jobban elválasztotta őket egymástól, mintha nagy kőfal állott volna közöttük, kárpótolta minden szenvedésért és minden vágyódásért. Jobban szerette, mint az éjjeli forró, lángoló csókot és ölelést. Ezért szívesen türt és szenvedett minden megaláztatást és szerencsétlenséget.

A mise után Paulu várta őket a templom előtti téren. Kézen fogta Rózát és azt ígérte, hogy elviszi a mézesbáboshoz.

- A tisztelendő úr haragszik rád, mert nem vetted be az urvacsorát. Én kimentettelek és azt mondtam, hogy nem jöhettél, mert nagyon sok a dolgod. Ne hidd, hogy ő rossz ember. Olyan, mint a méhkas. Kivülről rút, de belül tele van mézzel. Megígérte nekem azt is, hogy még egyszer megkísérli és beszél Zua bácsival a mi érdekünkben. Ma még el fog jönni. Kérlek, ne légy barátságtalan hozzá. Ha ő sem ér el semmit, akkor néhány nap múlva elmegyek a Ballore Spanu falujába. Megígérte nekem, hogy beszél a családjával és bemutat a rektor nővérének, aki nagyon gazdag nő, hogy talán az ad majd néhány ezer lira kölcsönt.

- Oh, hiszen hát még akkor van reményünk! - szólt sóhajtva a leány. - De hol is hagytad barátodat?

- Nem tudom, hol marad, megígérte, hogy ide eljön, de eddig hasztalanul vártam. - Keresve jártatta körül szemeit mindenfelé.

Ezalatt már a nagy többség a pálinkás bódék köré gyülekezett.

Olyanok voltak ezek az egyszerű emberek, nagy bozontos hajukkal, mint a barlanglakók, akik örültek, hogy egyszer-egyszer valami jón is lehet részük. Itták az édes pálinkát, de nem pohárkával, hanem palackkal és addig le sem tették, amíg a palackban valami is volt. Annezát Paulu egy pohárka fodormentával kínálta meg, a leány elfogadta, de nagyon kinosan érezte magát, mikor észrevette, hogy Gantin pajtásai megfigyelik minden mozdulatát. Hirtelen elkomolyodott, különben az asszonyok komolyak voltak és kimértek, ha az isteni tiszteletről a templom-udvaron átmentek.

Egyszerre csak azt érezte a leány, hogy valaki átfogja a derekát. Castigu bácsi volt, aki ma gondosan volt öltözve és színleg nagyon haragudott.

- Micsoda, haza akarnak már menni anélkül, hogy Szent Basileot meglátogatták volna? Én is követelem a magam részét ez ünnepélyből. Csak benéznek hozzám egy percre.

- Menjünk! Ugyan Rózám, édes kis szentem, hogy vigyelek, a hátamon, vagy a karomon?

- Én haza megyek - szólt Anneza - én nem mehetek, Donna Rachel vár rám.

- Dehogy mégy haza, te is eljössz velünk, te aranyhaju. Vagy ha akarod, téged is a hátamra veszek. Te aranyhaju. Ma reggel Gantin volt nálam, a lovakat vitte a legelőre. Még sem jött vissza?

- Nem - válaszolt Paulu. - Ez a fiu napról-napra kényelmesebb lesz és lustább.

- Csendesebben - szólt Castigu Annezára pislantva.

De az, ugylátszott, nem sokat törődött ezzel a beszéddel, kézen fogta a kis leányt és a templom felé tartott.

- E napokban - kezdte el újra Paulu - el fogom Gantint küldeni az erdőségbe, Lula vidékére. Megígértem neki, hogy valami kis keresethez juttatom. Ott is megmondták, hogy aratásig ott fogják.

- Hja! Gantin jókedvű fickó, de hát mi sem voltunk nálánál jobbak, mikor fiatalok voltunk.

- Igen, mind ilyenek voltunk - szólt Paulu.

- No maga, édes Pauleddu, maga értette csak igazán a dolgot. De most nagyon csendes ember lett. Ugyan miért?

- Eltűntek, elrepültek azok a vidám madarak! Tovatűntek, tovaszállottak.

- Az ördögbe is - szólt a pásztor - csak valami kevés megmaradt belőle. Így ni, most így átmegyünk ezen az ösvényen és mindjárt a konyha elé érünk.

A nagy konyhába értek, ahol pompás nagy lakomát készítettek már.

- Hej! Miala Corbu! Mi is itt vagyunk ám! - szólt a pásztor és büszkén lépdelt Paulu oldalán.

A főprior, az egész ünnepség elnöke kijött a belső szobából és fogadta az érkezőket. Nagy szálás szardiniai alak volt a főrendező, olyan mint egy óriás, akinek bő piros bugyogója, fekete kamáslija csak olyan volt, mint a többié, de azért egészen más benyomást keltett, mint azok a férfiak, akik körötte állottak. Olyan volt, mint valami megelevenedett szobor.

A prior szeliden mosolygott, mikor meglátta, hogy Decherchi Paulu a szegény pásztorok ünnepségét jelenlétével megtiszteli és nagy tisztelettel vezette a belső szobába.

- Sikerült az idei ünnepség?

- Nem rosszul! Ötvenen vagyunk priorok és körülbelül százan pásztorok. Mindenki elhozta a maga kis ajándékát, egy birkát és egy köből buzát.

A nagy tűzhelyeken lobogott a nagy fadarab, a nyitott üstben egész bárány főtt egyszerre. A tűz körül piros arcú férfiak a nyárson ürücombot sütögettek, a földön szana-széjjel heverték még a lehuzott bárány- és birkabőrök.

Mialatt Paulut Miale Corbu körülvezette és akár egy idegennek, mindent töviről-hegyére megmagyarázott, azalatt Castigu Annezát és a kis Rózát a házba kísérte. Az egyik szobában férfiak ettek, a másik az asszonyok és gyermekek számára volt elkészítve és egy külön szobában a kenyér és a különféle édességek voltak fölhalmozva.

És ebben a nagy szobában nagy szakállas férfiak rakták az asztal köré a fatányérokat, a villákat és a poharakat.

- Szent Isten, mennyi kenyér! Talán száz esztendőre való - kiáltott a kis Róza, amikor a nagy vályogban a hófehér kenyérnek való tésztát meglátta.

- Adná Isten, hogy annyira elég volna, kicsikém - válaszolt Castigu, aki áhitattal leste a gyermek minden szavát.

- Ki eszi ezt a rengeteg kenyeret? A farkas?

Castigu bátyó nevetett és megmagyarázta a gyermeknek, hogy a nagyobb részt megeszik a vendégek, aztán a szegényeknek adnak, meg a sok pásztor is jól akar lakni belőle.

- Ha két óra múlva ide jönnél, kis leányom, meglátnád, mennyit tudnak ezek az emberek enni. Látod ott azt a nagy szakállut? Az ugy eszik, akár a farkas.

E percben széles vállu, torzonborz szakállu férfi lépett a szobába. Fatányér volt a kezében, benne egész negyed bárány. Ki sem vette a bicskáját, csak a tányérból falt és ha csontra akadt, úgy elbánt vele, mint a ragadozó állat.

- Igen, emlékszem - szólt Anneza - mikor tavaly itt voltunk, akkor is úgy faltatok, mint az éhes farkasok. Mindenkinek tányérján volt egy nagy darab hús, de már oda sandítottatok a másik ételre és alig vártátok a többit. Ugy látszott, mintha egyszerre akarnátok elnyelni a világot.

- Ilyen ünnepélyen enni kell, kis leányom - szólt Castigu - enni és enni adni másoknak. Így szól a törvény. Én nem vagyok megbántva, hogy ilyeneket mondsz nekem.

E percben egy nyalka szép legény lépett a szobába. Hófehér inge csak úgy csillogott és vállszalagja élénkpiros színben ragyogott.

- Szép kisasszony, - szólt a legény udvariasan, ezt önnek hoztam, kérem fogadja szívesen.

- Santa Basileo! - kiáltott a leány és fölemelte a kezét. - Ez mind az enyém, mit csináljak én ezzel?

- Egye meg! - szólt a másik komolyan.

A leány észrevette, hogy a legényt nagyon megbántaná, ha az ételt el nem fogadná és nyájas hangon így szólt hozzá.

- Hát nem bánom, megeszem, de nem itt. Hanem kérlek szépen, csomagold be és elviszem haza.

- Kinek viszed? Gantinnak?

- Gantinnak? hiszen az itt van! szólt - Castigu.

E percben tényleg Gantin lépett a szobába és ma ünnepi ruhájában, szépen fésült hajával és csillogó szemével még a rendesnél is sokkal szebb volt. Anneza ránézett, csaknem anyai szeretettel és gyengédséggel pihentette rajta szemét.

- Tudtam, hogy itt talállak, - szólt a fiu neheztelő hangon, amelyből lehetetlen volt a féltékenységet észre nem venni, - kérlek, Donna Rachel vár rád... Szüksége van rád...

A szavak nem voltak szemrehányóak, de a hangban végtelen sok keserűség csengett. Mi baja lehetett? Nagyon levertnek látszott és gyanakodónak. Anneza is észrevette nyomban, de mint rendesen, most is kitűnően alakoskodott. Még neki állott följebb, ő adta a megbántottat.

- Donna Rachel jól tudja, hogy én csak addig maradok, amíg kell. Különben pedig akkor megyek haza, mikor nekem tetszik.

- Te rögtön eljössz velem - szólt Gantin remegő hanggal. - Ugy-e Castigu, kell, hogy velem jöjjön!

- Gantin féltékeny talán, szép kisasszony, lássa, hogy féltékeny, inkább nem kínálok már. Majd elviszem innen a húst, ő meg elmegy kegyeddel a városbódéba és mandolás-süteményt fog önnek vásárolni. Különben - szólt Gantin felé fordulva - nincs igazad, mi nem vagyunk itt idegenek, hanem mindnyájan testvérek vagyunk. Senkinek sem jutna eszébe, hogy a te galambodat elrabolja, nyugodt lehetsz.

- Testvérek! - szólt Gantin gunyosan - köszönöm az ilyen atyafiságot! - de már nyomban megsajnálta, hogy ilyen keserűn kifakadt.

Anneza remegett. Minden porcikája reszketett, de azért úgy tett, mintha az egész vitából egy szót sem hallott volna.

- Add ide kezedet Róza. Castigu bácsi, ha Paulu kérdezi, hogy hol van Róza, kérlek, mondd meg neki, hogy hazamentünk.

A kis ajtón át a belső szobába lépett és Gantin némán követte.

Amint innen kiértek a szabadba, a tisztás egészen üres volt, csak néhány koldus lézengett odakünn. Itt, ahol a hegyi ösvény megkezdődött, halt meg évekkel ezelőtt az az öreg koldus, aki Annezát a faluba hozta. Ő maga már nem tudott semmit erről a titokzatos ügyről, de valahányszor ezen a téren keresztül ment, valami kimondhatatlan szomorúság lepte meg, valami titokzatos sejtés, mindenütt úgy rémlett neki, hogy még látja a vak koldust, aki őt itt letette.

- Istenem, ha nem ide vet a sors, ma én is koldulnék valahol, biztosan még többet nyomorogtam volna igazi cseléd módjára, de nem lehetnék ilyen boldogtalan...

És mégis, nem óhajtott más életet, Paulu nélkül, még ha szenvedett is érte...

- Erre születtem én...

Talán sohasem érezte annyira szerencsétlenségét, mint ma, sohasem érezte magát ennyire megalázottnak és szeméből csendesen patakozott a könny és szívében érezte az elfojtott zokogást.

Gantin utolérte, de nem szólt, hanem titokban kémlelte arcát.

- Anneza, - szólt könnyörögve, - én nem akartalak megbántani, de hiszen tudod, a belső szobába csak asszonyok mennek, vagy leányok, ha férfitestvérük kíséri őket.

- Én Pauluval mentem oda.

- Persze vele, de hát ő sem testvéred, sem férjed, - szólt Gantin sóhajtva. - A barátaim mind megfigyeltek titeket és nem tudtam szó nélkül hagyni a gunyos megjegyzéseiket. Hiszen tudod Anneza, az emberek nagyon rossznyelvűek!

- Erre eddig nem gondoltam - felelt kurtán Anneza.

Maga után vonszolta a kis leányt és éppen a mézeskalácsos bódéja mellett mentek el, mikor megpillantották a tegnapi szegény vendéget, aki sarkantyuit a földreterített ponyván árulgatta. Mikor Gantint meglátta, bucsut intett neki a kezével.

- Te, - szólt Gantin hozzálépve, - nem volna egy kötőféked, amelylyel egy zabolátlan csikót megfékeznék?

Mind a ketten Annezára pislantottak, aki elérte a tréfát, de nem nevetett.

- Anneza, - könnyörgött a legény, - engedd, hogy egy csomó süteményt vehessek neked.

- Köszönöm, a csikók nem esznek mandolás-kenyeret, - válaszolt Anneza nyugodtan.

Gantin felelt ugyan, de a vásári zsvaj olyan nagy volt, hogy szava inkább panaszos siránkozás volt, mint értelmes beszéd.

A kikiáltó hangja újra harsant.

- Délután öt órakor kezdődik a lóverseny. Az első díj husz lira és egy finom brokátkendő, a második tíz lira és egy selyemkendő. - Az utcagyerekek körülállották a kikiáltót és alig engedték szóhoz jutni.

- A harmadik díj öt lira és egy szardíniai sapka. De most gyerekek, eltakarodjatok innen, ügyeljete a bőrötökre, mert közétek ütök, hogy a szemetek, szátok eláll...

*

Három óra délután volt, amikor Viridis tisztelendő úr a Decherchi-ház tornácán végigment és Anneza, mikor az ajtót kinyitotta, olyan mosolygó és nyájas arccal fogadta, mintha a legkedvesebb embere jött volna.

A nap beragyogott a tornácra és Anneza aranyhaját még ragyogóbbá, sápadt arcát fénylővé tette.

A pap végignézett a leányon. Ugy látszott, meglepte, hogy ennyire sápadt...

- Beteg vagy te, Anneza? - szólt hozzá nyájasan.

- Én? Én még sohasem éreztem magam ennyire jól, mint ma. Méltóztassék beljebb sétálni.

A leány előreszaladt és kitérte az ajtót, hogy a pap beléphessen.

- Hát a többiek hogy vannak, a beteg mit csinál?

- Don Simon elment hazulról, Cosimu bácsi és Donna Rachele a kertben vannak. Hivjam őket? - Anneza, észrevette, hogy a beteget a látogatás nagyon fölizgatta.

- Anneza igazítsd meg a párnámat, de rögtön! - rendelkezett az öreg.

Anneza, nyomban engedelmeskedett és míg ő a párnákat rázta föl, a pap az ágy szélére ült és verejtékes arcát törölte piros és kék keszkenőjével.

- Haj! Haj! De fáradt vagyok! Van-e sok vendégetek, Anneza?

- Igen, tisztelendő ur! Egy gazdag földbirtokos és egy szegény házaló kereskedő. Jó lesz így a párna, Zua bácsi?

- Igen, igen, csak eredj innen! - válaszolt durván a beteg.

A leány hátrált és e percben látta a pap, hogy a beteg arca még a szokottnál is mérgeesebb és gyanakodóbb.

- Haj! haj! de sok nálatok a rovar. Anneza miért tárod így föl az ablakokat? - és a tisztelendő elhessegette magáról a sok kicsiny bogarat.

Anneza betámasztotta az ablakokat és kiment a szobából, de az ajtónál megállott és visszafojtott lélegzettel hallgatódzott...

Egy pár percig csak a pap szuszogását és a beteg nyögését lehetett hallani. Végre megszólalt az öreg:

- Miért e látogatás e szokatlan órában? Jó ünnepségtek volt Viridis tisztelendő?

- Az ünnepélynek még nincsen vége, Zua apó... A körmenet csak ezután veszi kezdetét s készülődnek a lóversenyre.

- Ki hitte volna még egy-két esztendővel ezelőtt, hogy én sohasem veszek többé részt ilyen szép ünnepen? Élek és mégis olyan vagyok, akár a halott... Az én számomra már megszűnt a világ...

Mélyen sóhajtott és párnájába temette arcát, szeméből kitörölte a föltoluló könnyet...

- Nem! - szólt egy bátorító és szép hang, amelyről a hallgatódzó leány el nem hitte volna, hogy ez a tisztelendő hangja - még nincs vége semminek, ellenkezőleg, csak most kezdődik...

- Én halott ember vagyok, tisztelendő uram.

- Deché Zua, mi a mi életünk az örökkévalósághoz képest? Homokszem a tengerben, pehely a végtelen égbolton... És egész életünk, minden szenvedélyünk nem egyéb, mint tévedés, mint lehellet. Ma élünk és holnapra meghaltunk. És csak akkor hihetjük, hogy most kezdődik a mi életünk. - A beteg újra nyögött keservesen.

- Legyen meg az Ur akarata! Viridis apám! Hogy magához szólít-e, vagy pedig itt hagy még, nekem egészen mindegy. De ilyen embereknek jobb, ha minél előbb mennek. Minek is élek még? Kinek kellek? Csak terhére vagyok az egész világnak és magamnak is. Tudom én azt, hogy vannak akárhányan, akik kisöpörnének engem a világból csak úgy, akár a szemetet az útról...

Az ajtó mögött megremegett Anneza. Egyik kezét homlokára szoritotta és visszafojtotta lélegzetét, hogy jobban hallhassa a beszédet.

És újra hangzott a pap szava:

- Szégyen, gyalázat az ilyen beszéd. Ha ezt valaki hallaná, aki nem ismer így benneteket, mint én!... De szava és hangja keményen hangzott.

- Azt hiszed, tisztelendő ur, hogy itt nem fülelnek minden szavunkra. Itt mindenütt kémkednek utánam, minden fül az én beszédemet lesi és minden kéz ütésre áll készen, ha rólam van szó! De csak füleljenek, csak kémkedjenek utánam. Mit bánom én! Te az örökkévalóságról beszélsz, szent atyám, pedig hidd el, aki szenved, annak a földi lét is csak örökkévalóság. Minden óra egy esztendő, minden nap egy évszázad, amelyet halálos kinban töltök. De elég erről. Még egyszer csak azt mondom, hogy legyen az Ur akarata szerint!

- Te örjögysz! - válaszolt a pap. - Hányszor mondtam én már neked, hogy egész betegséged nem egyéb üldözési mániánál. Ki akar téged bántalmazni? Miért is bántaná? És ha ezt hiszed, miért maradsz itt?

- Hát hová mennék? - válaszolt az öreg csaknem sirva. - Nincs nekem házam, nincsen testvérem, nincsen barátom! Akárhová mennék, mindenütt csak akadna valaki, aki ki akar rabolni. Mindenki gyűlöl, mert van egy pár soldí vagyonom. Még a levegő is ellenségem, nem engedi, hogy beleheljem!

- Deché Zua, fogd meg e pár garast és dobd el magadtól, vagy tégy valami nagylelkű adakozást... Ha aztán semmid sem lesz...

- Ha semmim nincs, még rosszabb lesz a sorsom! Akkor csak annyiba vesznek, mint egy öreg lovat, vagy öreg kutyát és...

- Jól van, jól van, majd megölnék! Mindig ez az állandó kínos beszéd! Zua, Zua, te javíthatatlan vagy, a te betegséged igazán nem gyógyítható. Te vagy, aki nem hisz Istenben, te vagy, aki senkit sem szeret, te sohasem szerettél senkit ez életben...

- Én, én?

- Igen te! Kit szerettél valaha? Csak a pénzt! Hányszor mondtam neked, már évekkkel ezelőtt, alapíts családot, tégy valamit embertársaidért is, imádkozzál...

- Senkisé tartotta meg úgy az Isten parancsát, mint én! Én sohasem vétkeztem. Sohasem loptam, sohasem csaltam, sohasem törődtem a más asszonyával. De az Isten igaztalan!

- No, még csak ez kellett! Anghelos santos! - kiáltott a pap, aki mindig mérgesebb lett. - Most már csak az Isten igaztalan. Asszony, férfi, öreg és fiatal csak vele veszekszik, vele száll pörbe. Persze, a legkényelmesebb dolog az Istent okozni olyan dolgokért, amelyet magunk szereztünk. Persze, miért is légy, te vén számár, jobb a többenél! És minek papolok én annyit? Nem bánom én, ha engem szidsz és velem veszekszel. De az Istent ne káromold, azt hagyd

békével. Ha engem ütsz, versz, szidalmazol, nem bánom, újra mondom, de az Isten nem hagyta meg, hogy azért gyűjtsetek pénzt halomra, hogy aztán reszkesetek érte. És most jegyezd meg magadnak öregem, hogy egyedül leszel te, amíg élsz, vénségedre elhagyatottabb, mint az utolsó kutya az utcán.

Zua bácsi nem mert egy szót sem szólni, talán titokban igazat adott a papnak, de szólni nem tudott.

- Az Isten sugta neked azt is, hogy légy fukar és zsugori, reszkes a garasért és jobban szeresd, mint magadat! Kuporgass és légy szivtelen, ha valaki, aki segítségre szorult, ki nyújtja eléd reszkető karját és könyörög, mint a fuldokló, aki el akar merülni!

- Haha, értem már, értem már! - ismételte az öreg, aki végre másfelé akarta terelni a beszélgetést. - Minden bajt magunk szerzünk, a lábamat is szándékosan lövtem le.

- Hát az Isten lötte le? Talán, ha nem mégy a csatába...

A tisztelendő úr elhallgatott. Észrevette, hogy nagyon eltért a tárgytól, amelyet követni akart és elszalajtja jövetele voltaképeni célját, sőt árt az ügynek.

- A háboru! a háboru! - ordított az öreg. - Mindent a szememre vethettek, csak azt nem. A háboru! Oda elmentem azért, mert a királyom küldött. És elmennék még ma is... elmennék... igen, csak a csata, látod, itt az érdemrendem, itt a kitüntetés, Lamarmora és Balaclava!

Nem győzte már hanggal és rekedten ordított, inkább hörgött már. Vége volt a vitának.

- Viridis tiszteletes nem tehetett magának szemrehányást, hogy nagyon ravasz ember volna.

Ezt gondolta Anneza az ajtó mögött. A beszélgetést elejétől fogva értette, hogy Zua mindenáron ilyen izgatottan tárgyal a pappal, hogy meg ne kelljen értenie, hogy mi is jövetele célja.

De Viridis tiszteletes nagyon is messzire ment. Nagyon érzékenyen megbántotta az öreget. Anneza azt is hallotta, hogy a pap iparkodott, hogy hibáját valahogyan helyreüsse. Valósággal vicsorgatta a leány a fogát és e percben jobban haragudott a papra, mint Zua bácsira.

Ez éjjel erős rohama volt az öregnek. Egyszer úgy hörgött, hogy a leány azt hitte, hogy menten meghal. Aggódott és örült is a gondolatnak.

- Istenem, ha meghalna! Az ő halálával minden baj megszűnnék.

De a halál gondolata mindig valami borzasztóan félelmetes és a leány remegett, hogy itt most az öreg az ő karjaiban lehelhetné ki lelkét. Kinyitotta hirtelen a konyhaajtót és Gantint szólította. A szegény vendég nem jött vissza és Gantin oly mélyen aludt, hogy kétszer is kellett utána kiáltani. Fölébredt és félálomban jóformán azt sem tudta, mit akarnak tőle. Belépett a szobába, de a helyett, hogy az öregem segített volna, Annezával kezdett enyelegni.

A leány visszautasította.

- Hát ezért hivtalak? - kérdezte tőle haragosan.

- Hát miért? - kérdezte a legény halkán.

- Hát nem látod, hogy Zua bácsinak sokkal jobb dolga van, mint nekem? Hé! Zua bácsi! - kiáltott és a beteg fölé hajolt - hogy van, nem jól? Szaladjak az orvosért?

- Az orvosért? Micsoda? Hát mikor hivattak nekem már orvost? Egy kis friss vizet adjatok!

- Tessék, itt van!

Anneza szája elé tartotta a poharat. De alig izlelte meg a beteg, már kiáltozni kezdett.

- Ez tűz, ez nem víz! Ezt nem a kutból hoztátok. Szaladj ki friss vizért.

Anneza az udvarra ment, megfogta a korsót és kötelet csavart rá, aztán leeresztette a kutba. Betöltött egy pohár vizet és a házba akart térni, de ekkor észrevette, hogy Gantin szalad elé és utját állja.

- Mit akarsz? - kiáltott a leány hangosan.

A legény karjába fogta és szenvedélyesen átkarolta. A víz kiömlött.

- Eressz! - kiáltott a leány, de a legény csak annál erősebben szorította magához.

- A jegyesem vagy, vagy nem? - kiáltott és hangjában csak úgy izzott a szenvedély. - Miért kerülsz mindig? Miért nem akarsz sohasem látni? Ezelőtt nem voltál te ilyen, Anna. Te nem szeretsz már engemet!

- Engedj el! Az öreg várja a vizet.

- Hagyd a pokolba, csak már egyszer vinné az ördög! Ha meghal, akkor az uraságnak lesz pénze és akkor végre mi is összeházasodhatunk. De most, Anneza, maradj csak egy percig itt. Szinte azt hiszem, Anneza, hogy félsz tőlem!

- Igen, félek! - de hangjában volt némi guny és keserűség.

- Én tudom, hogy te becsületes leány vagy, hisz ezt szeretem a legjobban benned, de hát én tőlem nem kell félned!

- Bocsáss! - kiáltott a leány durván.

- Anneza, ha bementél is, jöjj, kérlek, vissza ide. Látod, néhány nap múlva el kell innen mennem és csak októberre térek vissza. Addig nem látlak és még csak beszélni sem tudok veled. Jöjj ki, Anneza!

- Majd meglátom, lehetséges-e!

A leány bement, de elreteszelte a láncsal az ajtót és nem jött ki többé. Lefeküdt és süket maradt a legény kérelmére is, meg az öreg nyögésére is.

Másnap korán reggel elindultak a vendégek is és a szolgál is eltávozott a háztól, hogy Paulu lovát elhozza.

Az ünnepség után a Decherchi-házban minden a régi rendben maradt. Szomorú lett a ház és csöndes. A két öreg eljárt a templomba és templom után elbeszélgettek a falubeliekkel a ház előtti kőpadon. Gyakran Viridis tiszteletes is hozzájuk csatlakozott és megbeszélte a napi eseményeket.

Paulunak is megvolt a maga dolga. Járt-kelt a faluban, boszankodott és rendesen csak este, meg reggel tért haza.

A két nő pedig dolgozott és imádkozott. Donna Rachele buzgón és odaadással. Az ebéd alatt az öregek szapulták a többieket és nagyon keveset törődtek a saját dolgaikkal. És pedig ez állott a legrosszabbul. Három nappal az ünnep után a végrehajtó jelentkezett a házban és átadta a végzést, amely szerint a házat és a tankát rövidesen el kell adni. Dobra kerül minden. És csodálatos módon a két öreg ennek dacára nem nyugtalankodott, hanem vakon biztak és reméltek folytonosan; valami különös és váratlan fordulatban biztak és hittek.

Azt remélték, hogy Paulu biztosan fog segíteni rajtuk. Ő is még mindig remélt. Ballote Spanu azt mondta neki, amikor elment: „Tudod, én még mindig csak gyerek vagyok a házban. Nem rendelkezem függetlenül és önállóan egy garas fölött sem. De ha te eljössz a falunkba, akkor én elviszlek a rektor testvéréhez, az gazdag, annyi a pénze, mint a pelyva és az biztosan ad neked néhány ezer lira kölcsönt. Nyolc nap múlva nálunk lesz az ünnepély. Jól teszed, ha akkor eljössz hozzám.”

És Paulu elhatározta, hogy ezt a végső kísérletet is meg fogja tenni. De ha ez sem sikerül...

- Én nem tudom, miért, - így szólt elutazása előtti estén Annezához - de úgy érzem, hogy valamit fogok találni. Nem térek pénz nélkül haza. Inkább meghalok, megölöm magamat...

Ezt ugyan már nem először mondta, de sohasem ijedt meg tőle annyira Anneza, mint ma.

Ezzel ellovagolt. Gantin elment a faluba, ahol késő aratásig kellett maradnia.

A beteg öreg ember gyónni akart. Anneza észrevette, hogy amikor elment tőle a tiszteletes, az a szokottnál sokkal vidámabb arcot vágott.

- Virdis tisztelendő jókedvű, úgy látszik sikerült rábirni az öreget, hogy segítsen rajtunk - így szólt a leány Donna Rachelnek.

- Adja Isten, hogy úgy legyen! Gyalog zárándokolnék le a gonarai Madonnához.

De hiába leselkedett Anneza, a pap semmit sem szólt az öregeknek arról, ami a szobában történt. A kis Rózát kérte magához és vele újra meg újra elisméltette a keresztre feszítés történetét, aztán a két öreggel elbeszélgetett, fölújította Santus históriáját, a pásztorét, aki gyilkossággal volt vádolva és annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a pásztor bizonyosan ártatlan.

- A pásztor még egyszer fölkerelkedett... és most már biztosan tudja, hogy a fiu Ozieri mellett egy parasztházban szolgál.

- Ha megtalálja, akkor igazán legjobban teszi, ha felköti azt a gézenguzt! - szólt szigorúan Cosimu bácsi.

A tisztelendő úr el volt rémülve.

- Cosimu, Cosimu, az Istenért, mit beszélsz? Így beszél egy igazi keresztény, vagy vadállat lett belőled?

Aztán Róza beszélt el álmát: „Láttam, - így kezdte a kis leány, - hogy egy nagy erdőben egy farkas szaladt utánam. A farkasnak kicsiny volt a farka, de iszonyu mérgesen csattogtatta a fogát rám. Erre hirtelen egy ember jelent meg, aki nagy tört forgatott a kezében...”

- Istenem, micsoda rémes álom, én félek, - szólt Don Simon és kezével ijedten kapkodott, persze tréfásan.

- Sohase félj, nem történt baj - szólt a kis leány - hiszen csak álom volt az egész.

- No, hát mi van tovább? - faggatták a gyermeket.

- Hát aztán megint sivatag lett, aztán még egy, aztán még egy.

- Szóval, tiz sivatag, egymás mellett, - szólt a pap.

- No, ne türelmetlenkedjeteK mindig.

Aztán a három öreg csak hallgatta a fecsegő gyermeket, aki jól tartotta őket szóval és némán és csendesen állott az ajtóban a két nő, az egyik imádkozva csendesen, hogy az Isten ne hagyja őket elpusztulni, a másik remélve, hogy az isteni irgalom csak szunnyad, de nem alszik...

HARMADIK FEJEZET.

Alig virradt, Paulu eltávozott a háztól. Már évek óta nem tett egyebet, mint pénz után járt, mint hajdan a lovagok, akik kincsek után mászkáltak. Volt a vérében, az biztos, valami a spanyol kóbor lovagok véréből, noha szardíniai nemes ember volt.

De hasztalan! Az idők megváltoztak, már nem találtak az emberek a sziklaüregekben kincseket és nem találtak jó bolondokat, akik nyitott tárcával segítettek az embereken. De Paulu Decherchi még mindig reménykedett, hogy ha sokára, de meg fogja találni azt a pénzt, amire szüksége van.

- A pap testvére jámbor asszony, gazdag is, majd csak megadja nekem kis kamatra azt a pár soldit, amire szükségem van. Azzal kifizetjük a bankterhet, aztán végre egyszer csak meghal Zua bácsi, hát örökké nem fog élni!

A lova csak vitte, vitte. De egyszerre a kis barna ló megállott. Előtte egy hatalmas, széles bokor elzárta az utat, amely árnyas és szép erdei tisztásra vitt.

- Igazad van lovacsám, ez szebb, mint a poros országut, ha itt átvágtatunk ketten. - Leszállt a lóról, szétválasztotta a bokrot és keresztül vezetette a lovat. A nap tisztán tündöklött az égen és a táj fürdött a ragyogó fénykévében. A völgy, mintha csak gránitból faragták volna ki, hatalmas sziklafalaival és bámulatos szép, de különös alkotásával festői szépnak tetszett. A völgy mentén szép tiszta folyó huzódott és illatos oleanderfák szegélyezték a vizet, mintha csak valami festő odaállította volna őket, hogy ennek a természeti csodának illatos és méltó keretet adjanak.

A babérfa csillogó levelével, a mirtus fekete gyümölcsével, az illatos hársfa az egész szardíniai síkság legszebb és legváltozatosabb flórája gyönyörködtette itt a szemet és szívet. Mindenféle kúszó és futó növény csavarodott a magas sziklafalakra és gránitokra.

Messze távol már idekékelt a falu. Sok apró, fehér és kékre meszelt háza olyan volt a hatalmas sziklacsoportok között, mintha valami kis játékbódéból került volna ide, míg távolabb egy másik, teljesen kipusztított falu romjai voltak láthatók, amelynek lakosságát a monda szerint egyetlen egy éjjel teljesen kiirtották a birtokvágyó gonosz szomszédok, akik ezzel a területtel akarták falujokat megnagyobbítani.

Paulu érezte a reggel és a környék egész költészetét. Már régóta nem érezte magát ennyire boldognak és jókedvűnek. Ugy tetszett, mikor a portáját elhagyta, hogy újra megfiatalodott, gondatlan és szabad volt, mint a madár és mintha valami kékjutazáson volna, még dalolni is kedve támadt.

Repülj, repülj kis madár,
Szárnyad alatt üzenet...

Üdén és tisztán csengett a hangja és még lova is hegyezte fülét, mintha gazdája jókedve szokatlan és nem tetsző dolog lett volna neki. De Paulu megsarkalta lovát és újra dalba fogott. Igen jókedvű volt! Annezára gondolt, aztán pénzt remélt, aztán szép és bájos volt a reggel, az utja, mit busuljon?

- Az ördögbe is azokkal a szomorú arcokkal, meg az ördög vigye Zua bácsit, meg azt a hitvány végrehajtót!

Aztán csak szaporán tovaügetett. Elhagyta az erdőt, a réteket, messze utat bejárt már lova, mikor egy kis falu korcsmája előtt megállott pihenni.

Nem volt a szándékában, hogy itt sokáig időzzön, de egy falubeli asszony fölismerte és rögtön Pietru Corbuhoz, egy gazdag földbirtokoshoz szaladt, akinek jelentette, hogy Paulu Decherchi a falu előtti kis korcsmában, Zanánál, a brigadéros özvegyénél megszállott.

Don Pietru azonnal a korcsmába szaladt és jól lehordta a vendéget, hogy ilyen szégyenbe keveri és korcsmában száll meg, elkerülve az ő házát.

- Micsoda dolog ez, Paulu? A korcsmába térsz be és nem a barátod házába?

Már ennél is szerencsét próbált régebben Paulu, mint a többenél, de eredmény nélkül, és így, ha nem is haragudott rá nagyon, de nem akarta a vendégszeretetét elfogadni.

Hiába hívta, nem akart engedni.

- Sürgős az utam, nem maradok itt, csak betértem egy percre, szent Izidoro ünnepségére megyek.

- Az csak holnapután lesz. Ma itt maradsz és az én vendégem leszel. Add a becsületszavadat!

- Nem adom, nem maradhatok!

De azért csak ott maradt. Don Peu (Pietro) azok közé a gazdák közé tartozott, akik ha kell, maguk is megfogják az eke szarvát, de azért csak a vendéget várják, hogy jókedvűen ihassanak. Megfogta Paulut, akár a zsákmányt és elcipelte magával egyik korcsmából a másikba. Mind a ketten ittak sokat és eszeveszetten. Paulu hazudozott, már azt is elmondta, hogy az öreg bácsi átadta már neki összes értékpapirjait és hogy az ügye nagyon jól áll.

- Látod - szólt dicsekedve - ezt a remek angol posztóból készült ruhámat? Látod, száz lira volt az ára, az öreg annyit adott nekem, hogy egyetlenegy öltönyt csináltassak érte.

- Nagyon okos dolog volt tőletek, hogy ezt az öreget a házatokba vettétek! - És szakértelemmel megtapogatta a kelmét. - De hát úgy látszik, nagyon jól megfértek. Igaz, hogy ha másutt lett volna, már rég rövidesen elbántak volna vele. Zana! Zana! - kiáltozott a korcsmárosné felé, - még egy palackot abból a jó muskátborból!

Zana szép, tüzesszemű, kívánatos fiatal özvegy asszony a korcsmájától állott, belépett a belső szobába, ahol a vendégek iddoggal beszélgettek. Az asztalokon kis kosarakban kenyér volt fölszeletelve, kemény, mint a kő, aztán minden asztalon egy tányérka sajt, penészes, hogy a férgek csak úgy mászkáltak rajta, épp úgy, mint minden más korcsmában. Nem hiányzottak a falakról a szent képek sem és a legközepén egy jókora keretben csüngött egy-egy békés karabini arcképe, aki ha katonaruha nincsen rajta, inkább jólelkű pap benyomását keltette.

- Zana! Zana, csillagszemű szép asszony! - szólt Peu a menyecske felé fordulva, aki komoly arccal töltögette a bort - látod, ez a szegény özvegy ember vigasztalót keres, te is keresel, nem vigasztalhatnátok meg ti ketten egymást?

- Don Pietru, te bolond! csak a vendéget nézem, mikor nem felelek neked úgy, ahogy rászolgálnál!

- Hagyd fecsegni, szép kis özvegy! - válaszolta Paulu.

Az özvegy asszony ránézett a férfira. Mind a kettőnek szép szeme volt. A szép szemek pedig nemcsak arravalóik, hogy elhunyt férjüket és feleségeket sirassanak vele.

Zana még egy darabig mulatott a vendégekkel, aztán betért a boltba, ahol egy kisgyerek lámpabelet kért egy soldiért.

Paulu maga sem tudta, miért, hirtelen elkomolyodott. Eddig a percig azt hitte, addig hazudta, míg csaknem ő maga is elhitte, hogy tényleg rendben a szénája, hogy nincsen semmi baja, és

hogy azt a száz lirát, ami a zsebében van, nem is a jólelkű Virdis tiszteletes adta kölcsön. De ebben a félhomályban, borgőzben fekete árnyak támadtak föl újra, és újra szeme előtt állott a végrehajtó és a beteg, szitkozódó öreg ember.

- Még mindig szép ez az asszony! - szólt Peu az özvegyre mutatva. Aztán van is pénze. Azt mondják... de hát miért nem iszol, Paulu? Azt mondják... de hát mire gondolsz, Paulu?

- Nem iszom már többet. Mit mondanak?

- Igyál Paulu, innod kell még! Mit mondanak, lásd, itt nem beszélhetek veled, attól félek, hogy a brigadéros meg találná hallani.

Paulu megint ivott, aztán a jó bor elkergette az árnyakat.

- Mit beszélnek Peu?

Don Peu lassu, fojtott hangon mindenféle kis históriákat beszélt el Zanáról. Közbe loppal odapislantott a brigadérosra, hogy ugyancsak micsoda arccal fogadja az özvegye kalandjainak hírért, de jól összemulatott a két pajtás és Paulu megint csak elfeledte, hogy egy hét mulva dobra kerül az ősi ház, meg a puszta, meg a tanka...

*

Másnap reggel tíz óra tájban elhagyta a falut és Ballore Spanu falujához közeledett. Az idő hirtelen hűvösre fordult, őszt volt.

Paulu már nem volt jókedvű, mint azelőtt való napon. A mámor után égett az ajka és a torka olyan száraz volt, hogy szólni sem tudott.

Mint izgatott álomra, úgy emlékezett vissza a tegnapi két órára, amelyet a szép asszony korcsmájában töltött el. A jó bor, a társaság, a szép asszony, ki mindig ki-bejárt körülötte, olyanná tették, mint első heves fiatalsága idejében. Minden visszautasítás dacára, egy palack bor árát ő akarta fizetni és hogy fizethessen, egy aranyat vett ki a zsebéből. Az özvegy nem tudott visszaadni belőle és ő hanyagul oda vetette, hogy: „sebaj, majd visszaadsz belőle, két nap mulva, mikor újra itt leszek!”

Zana inkább hitelezni akart neki, Peu apróval kínálta, de Paulu haragra lobbant. A barát azt hitte, hogy Paulu szándékosan fizet arannyal a menyecskének és odapislantott a brigadéros képe elé.

És aztán... nem tudott az özvegy ember már semmiről... Mindig csak a kívánatos szép asszonyt látta maga előtt, akinek ragyogott a szeme és kívánatos volt a keble, meg a szája.

De aztán ott állott Anneza, a fojtogató repkény, amely átölelte és amelytől már sohasem tudott volna szabadulni, még ha akart volna sem, soha többé...

- Zana szép asszony, de még ha becsületes és szép volna, sem tudnám sokáig szeretni! - gondolta magában. - Anneza olyan, mint a rejtett kincs, minden csókja olyan, mintha egészen ujjá varázsolna, mintha még ilyent sohasem adott volna.

Nem áltatta magát azzal, hogy Annezával való szerelmében csak annak titokzatos volta izgatta; szerette, ha e fiatal leány szerelme körülfogta, mint a repkény, szerette, ha szeretik és tudta, hogy a leány jobban szereti őt, mint ő a leányt, de elég volt a leány szerelme arra, hogy más asszonyt meg se kívánhasson. Mindig az asszonyok jártak ő utána és mindig azok kínáltak neki szerelmet.

Igy anélkül, hogy Annezáról megfeledkezett volna, mégis a szép asszonynak is jutott ma hely emlékezetében. A nap nem tüzött le hevesen, inkább késő ragyogással vonta be a tájat és olyan volt ma is, mint ilyenkor a szardíniai síkságon lenni szokott. De minél közelebb ért a

faluhoz, annál türehtetlenebb lett minden. A levegő poros és bűzös volt, alig tudott már lélegzetet venni. A kis templom messzire feküdt a falu belsejétől és úgy tetszett, hogy itt csupa olyan építkezés van, amelyet megkezdttek ugyan, de abbahagyták; szomoru és sivár volt itt minden.

Mikor Paulu a templom előtt ellovagolt, látta, hogy parasztok azon szorgoskodnak, hogy a holnapi ünnepségre lombsátrakat tákoljanak össze. Paulu nyájas leereszkedéssel köszöntötte őket. Talán kétszáz esztendővel ezelőtt a feudális nagyúr sem lehetett volna előkelőbb a vazallusaival szemben.

A faluba nyargalt az országuton át és lova csaknem elmerült a porban és piszokban. Szegényes apró házak, mezitlábasszonyok és piszkos rongyokba burkolt gyerekek élénkítették az utcát, de olyanok voltak ezek az emberek mind, mintha a földből bujtak volna elő. Mindannyi halkan suttogott, amikor Paulut meglátták, aki még mindig leereszkedőleg viszonzta a köszöntésüket.

Amikor egy ház előtt elment, amelyik sokkal rendesebb külsejű volt a többinél és amelyiknek már a tiszta fekete vasrácsa is elütött a többletől, rendbeszedte magát és feszes tartással ült a lovon.

Ebben a házban lakott a rektor nővére, a gazdag özvegy asszony, aki biztosan segítségére lesz az elszegényedett nemes embernek.

De az ablaknál senkisémet jelentkezett és így Paulu tovább ment. A barátja, Ballore Spanu, messzebbre lakott, a sziklák alján állt a házuk és külsőleg valóban nem árulta el, hogy gazdag embernek portája.

Ballore Spanu nem volt odahaza, csak az anyja és hét hajadon huga, akik közül a legfiatalabbik is már messze tullepte a harmincat, fogadták az érkező vendéget igen szívesen és kedvesen.

- Ballore künn van a tanyán - szölt az öreg asszony, akinek arcát csaknem teljesen elfödte egy fekete kendő. - Közvetlenül a mi szomszédságunkban kigyulladt egy tanya és Ballore oda-sietett, hogy oltani segítse a tüzet. De estére biztosan hazajön. Mi ujság odahaza, Paulu ur? Hogy vannak az atyafiak? Mit csinál Donna Rachele? Istenem, de jól emlékszem, mikor házassága után először jött a mi ünnepélyünkre. Olyan szép volt, mint egy viruló szegfű. De régen is volt!

A hét vén leány körülfogta Paulut. Mind kiszolgálta. Az egyik a kávéhozta, a másik mosdóvizet készített. Különös módon hasonlítottak egymásra. Mind kicsiny volt és kövér, sárgásbarna arcbőrűek, összenőtt szemöldökűek és ormóttan szájuak.

Paulu megmosakodott, megitta a kávéját és szórakozottan figyelt az öreg asszony fecsegésére, aki nem győzte neki mesélni, hogy már hét esztendő óta pörösködik egy szomszédjával a tanya átjárója miatt.

- Hét esztendő óta, fiam! Az ügyvédek már kétezernél több soldit kpiréseltek belőlem. De hát első a becsület és most már nem hagynám abba, még ha a perköltségekért koldulni kellene mennem, még akkor sem.

Erre Paulu elment a háztól. Az öreg asszony fecsegése, a sereg leány, a barátja távolléte nagyon lehangolták. A faluban kószált és azon tünődött, hogy vajjon meglátogassa-e a rektort, akit eddig még nem ismert. Az ég is beborult és az egész falu olyan sivár és szomoru benyomást tett rá, mint valami koldustanya. A férfiak a szántóföldekről szóttanul és mogorván tértek haza, olyanok voltak, mint a kőbor lovagok. Lassankint jéghideg fátyol és szomoruság lepte meg Paulu szívét.

- Istenem, hová jutottam én, hol keresem már a boldogságot! Lehetséges volna, hogy éppen itt, ezen a nyomoruságos helyen akadjak rá?

A férfiak befejezték a sátrak összetákolását és a község nagy része a templom felé tartott, ahol a tiszteletes a vecsernyére készülődött.

Paulu megállott és nézte az asszonyokat, akik között minden durva ruha dacára is akadt jóképű, sőt csinos is. Aztán a templomba lépett és egy különös szentkép kötötte le figyelmét. A boldogságos szüzet ábrázolta ez a kép, amint a felhőkön ül. A felhők fekete fából voltak és golyó alakjában ábrázolta őket a művész. A szűz pedig nagy fehér, viseltes csipkefőkötőjében olyan volt, mint egy őskori bálvány szobra.

Paulu nem sokat törődött a szentképekkel. Most is egyszerre villámként, mikor erre a képre nézett, Zana korcsmárosné szentképei jutottak eszébe. Hirtelen valami gondolat villant agyán keresztül, de csak pillanatra és aztán undorral ellökte magától. Nem, nem, csak ezt nem! Képes lett volna a legrondább uzsorásoknál hiába esengeni pénzért, képes lett volna feje fölött a házat elárvereztetni, az öreg nagyapákat és szegény szerencsétlen anyját, egyetlen gyermekét hajléktalannak tudni, mindent elviselt volna valahogyan, de hogy egy rosszírű nőszemélytől anyagi segítséget fogadjon el, hogy ott kérjen pénzt, nem, nem, ezerszer nem, inkább...

- Inkább meghalok! - gondolta lassan... Az öngyilkosság gondolata már régen nem volt rá nézve borzasztó.

- Ha én meghaltam, akkor Zua segíteni fog a családon. Csak engemet gyűlöl, de ha én nem vagyok, akkor mégis meg fog rajtuk könyörülni...

Anneza kicsiny és törékeny alakja e percben megjelent előtte a templom félhomályában. Jobban hasította szívé a rávaló gondolkodás, mint a hozzátartozóitól való búcsu és elhátározta, hogy ő lesz az egyetlen, akit végzetes tervéről előre fog értesíteni.

Igy legalább lassankint megszokja a gondolatot, sohasem fog elárulni, sem engemet, sem magát, senkisé fogja megtudni, mennyire szerették egymást és ő még Gantin felesége lehet idővel. Szegény kicsiny Anneza, szegény szívem, mennyit fog szenvedni!

Forró könnyek patakozottak arcán végig és azt hitte, a szíve meghasadni készül. Röstelte a sirást és letérdelve, kalapjával eltakarta arcát és hulló könnyeit.

A templomi kar éneke szomorúan és ijesztően hangzott, egészen betöltötte a kis falusi templomot véghetetlen szomorúsággal, akár a távolról hallatszó mennydörgés moraja.

Az oltár mellett térdeplő férfiakra kísérteties fényt vetett a lobogó sárga gyertyafény és szorongással töltötte el az ájtatosak szívét.

Soha életében nem tudta volna Paulu ezt az órát elfelejteni. Ez a vad, szomoru ének eszébe juttatta szomoru, hányatott és vad fiatalságát.

Egészen elfeledett alakok elevenedtek meg előtte újra és ezek az alakok előbb ostromolták, majd körülfojták és fojtogatni kezdték őt. Látta cselédeit, akik évekig voltak a család szolgálatában, látta Anneza dajkáját, amint Anneza ragyogó, hosszú selymes szőke haját fésülgeti és közben dalt dudol neki:

Mikor fésültelek,
Ugy-e nem téptelek...

Aztán eltűnt a dajka alakja és Viridis tiszteletes állt előtte...

Kezében tartotta tarka keszkenőjét és látta, amint a kis Róza keresztülmegy a ház udvarán. Látta elhunyt hitvesét, Donna Kallinát, aki sápadtan a napon sütkérezik és nem tud átmelegedni.

A templom jámbor hívői pedig énekelték a zsolozsmákat és szívük tele volt ájtatossággal. Ugy énekeltek, mintha valami árva nép a haza után sovárognék és Istennél keres menedéket és oltalmat.

Paulu mélyen átérezte ezt a különös honvágyat, amely a szardíniai nép sajátja. Ő is folytonosan álmodott olyan világról, olyan földről, ahol béke honol és szeretet és amelyről érezte, hogy soha el nem fogja érhetni ez életben. Az élvezetek utáni vágy, a kalandszomjuság, amelyet talán a vérével örökölt, olyan térre vitte, amelyet ő maga sohasem kívánt, sohasem keresett volna!

*

Ballore hét testvére Paulu viseletétől el volt ragadtatva. De az este fáradtan és kormosan hazaérő Ballore rögtön látta, amint barátjára ránézett, hogy az nem jókedvű, hanem szomorú és levert.

- Rosszul állhat a dolga, ha Paulu, aki sohasem jámbor, imádkozik, csak azért, hogy a rektor testvérét a részére nyerje.

És azon töprengett, jól járt-e el, amikor Paulut meghívta ide.

- Hogyan akarja Paulu a pénzt visszafizetni, hiszen nincsen már semmije!

- No, én is száználmas szerepet játszhatom végig a rektornál és testvéreinél!

A szobában, ahol a nagy ágy állott, a két barát egyedül maradt. Egy darabig nézték egymást.

- Járjunk talán egyet?

De Paulunak nem kellett sok, ő menten észrevette, hogy barátja rosszkedvű és így szólt neki:

- Ugyan hová mennénk? Ahhoz a nőhöz, akitől pénzt kérjek, most nem mehetek, este nem kér az ember pénzt idegen helyen.

- Ha kell, miért ne! De talán jobb holnap, nappal menni. Istenem, milyen fáradt vagyok! Nem sok hijja volt, hogy a tűz engem is úgy megpörkölt volna, akár a kávészemet. De sikerült mégis megfékezni. Ugy okádott a tűz, akár az ördög, a szél vitte, mondhatom neked, borzalmas volt. De hát amit akartunk, csak sikerült, nem ért a tűz az erdőig. De ugyancsak összepörzsölt!

Megmutatta sebes karját és elperzselt szakállát és bajuszát, a tűz még sűrű bozontos szemöldökét is összeégette.

Milyen eltérő két faj volt ez a két férfi! A durva erős napszámos, bátor és vakmerő, aki még a tüzzel is szembe száll, ha kell és a másik, a sápadt arcú Paulu, akinek bánatos szeme már mélyen nyomult koponyájába és akinek a gond barázdát vésett szép és nemes arcába.

Néha Ballore titokban száználmas pillantást vetett rá. De hát mit tehetett ő barátjáért? Annyi ellenséget, annyi ügyvédet, annyi perköltséget kellett fizetnie, hogy a barátai részére igazán már nem maradt semmije sem. Legföljebb néhány jó szava. „De ha segítenék rajta, mindnyáján tönkremennénk.” Ezt gondolta.

Jó szó, az akadt bőven, annyi jutott belőle, hogy Paulu itt épp oly alázatos volt és őszinte, amily hazug és dicsekvő Don Perunál.

- Már megmondtam neked, Ballore, én tönkrementem. Ha most te nem segítesz rajtam, igazán nem tudom, mi lesz velem. Jobb is lesz, ha véget vetek ennek a komédiának. Ha én meghaltam, talán a családom sorsa is jobbra fordul. Látod, én vagyok a ház rossz szelleme. Az én születésemmel kezdődött a romlás, a pusztulás és azóta csak folyton rosszabb és rosszabb lesz minden...

- Ugyan ne beszélj ennyi ostobaságot össze-vissza - válaszolta a házigazda. - Te még szép vagy és fiatal, egészséges is vagy. Ha mást nem, hát még jó házasságot is köthetsz. Igazán csodálom, hogy erre eddig még nem gondoltál. Donna Kallina igaz, hogy olyan volt, mint egy szent, de még az ő jámbor lelke is megörülne neki az égben!

- Hallgass! Hogy meg ne hallja! Én sohasem fogok többé megnősülni!

- És mégis, talán ez volna az egyetlen eszköz, az egyetlen mentő horog!

Paulu azt hitte, hogy Ballore az egyik testvérét kínálná neki és valóságos undort érzett. Szerette az asszonyokat, még ha nem is voltak szépek, de hát legalább kedveseknek kellett lenniök.

De ez a hét öreg némbor, nem is volt talán leány, olyan valami szánalmas madár-arcuk volt, undorodott tőlük...

- Ballore - szólt aztán halkán - hiszen mi ketten férfiak vagyunk.

És Annezára, a kicsiny Annezára gondolt.

- Meg kell neked valamit vallanom. Nekem egy asszonynyal titkos viszonyom van. Nem vagyok nyomorult. Ne hidd. Nem gondolnám, hogy ezt a nőt valaha feleségül vehetném, de elhagyni nem fogom soha... Soha...

- Miért nem veszed el feleségül? Szegény?

- Férje van - szólt Paulu, hogy még a gyanu árnyékát is elvegye Annezáról. - Mindig szerettem, még kamasz koromban is, de hát elváltattam bennünket a sors. Nem kerültünk össze. Én megházasodtam, aztán özvegygyé lettem és csak akkor láttam újra. Abban az időben nem kerestem embert, sem barátot. Magamnak akartam élni egyedül. Egy napon egyedül találkoztam a barátnőmmel a mezőn... Mindig nagyon becsültem és most is azt hittem, hogy erősebb lesz bennem a tisztelet, mint a szenvedély. De a szenvedély elvakított. És ami még rosszabb volt, az asszony is vágyódott utánam, csak a jelre várt, hogy követhessen és hogy egészen az enyémmé lehessen. És ő is szeretett mindig, mindig, hozzám simult, átkarolt, mint a repkény, magához ölelt, felém kuszott. Sohasem hagyom el többet, sohasem, amíg élek!...

- Paulu, Paulu, az a te szerencsétlenséged, hogy mindig gyenge voltál!

- Azt hiszed, én ezt nem tudom - szólt Paulu és azokra a könyekre gondolt, amelyeket most is a templomban elsírt. - Igazad van, olyan vagyok, mint a gyermek és még nagyobb bajom az, hogy tudom és érzem ezt és látom tehetetlen vergődésemet, akár a gyermekét.

- Elhibáztam az utamat, Ballore, és sohasem tudja többé senki nekem a helyes utat megmutatni. Ha folytattam volna a tanulmányaimat, talán még vihettek volna valamire. De hát az apám, az anyám, az öregek, mind nagyon hibáztak akkor, mikor engem a szemináriumba dugtak. Én nem voltam kalitkába való madár. Ha rám zárták az ajtót, kirepültem az ablakon át. Akkor kitették a szűrőmet és azóta eltévesztettem az utamat. Senki sem mondta nekem, hogy dolgoznom kell és olyan lettem, mint a koldus, aki ünnepélyről ünnepélyre járogat. Mindig jártam, keltem, kerestem valamit, amit sohasem sikerült megtalálnom. Nem vagyok én rossz, de látod, sohasem tettem semmi jót és semmi rosszat. Csak magamnak ártottam azzal, amit tettem. Már gyakran gondoltam rá, nem kellene-e valami rosszat, valami csalafin-

taságot elkövetnem, mint annyian megteszik? De látod, nem tudok rosszat tenni. Igazi gyerek vagyok és az maradok. Az eszem, a tanulmányaim, minden abbamaradt, legjobb fejlődésében maradt abba. Olyan vagyok, mint a gyümölcs, amely elszáradt, mielőtt megérett volna.

A másik hallgatta ezt a beszédet, hallgatta és nem tudta ugyan annak finomságait megérteni és kiérezni belőle a lelkiállapotot, amelyben szegény barátja szenved, csak azt vette ki belőle, hogy barátja, a gavallér, sohasem fog ebből az erkölcsi és anyagi romlásból kiszabadulni és mindinkább jobban és jobban sajnálta, hogy ide hívta magához. Még egy ideig trécseltek, aztán aludni mentek.

Másnap Paulu korán ébredt, de akkorára már barátja elment a háztól. Nemsokára visszajött és pálinkával kínálta meg Paulut.

- De jól aludtam! - szólt Ballore. - Azt hiszem, még most is alszom. Igyál pajti!

A templom felé tartottak. Az ünnepség nagyon silány volt.

A bennszülöttek itt a földmivelés védszentjét ünnepelték, épp úgy, mint Paulu falujában a pásztorokét. Nagyon rossz volt az idei termés és Ballore is sopánkodott.

- Az idén, télen éhen fognak nálunk halni az emberek a faluban. Nagy a nyomoruság. Mussin Ginanne (az éhhalál) ünnepségeket ülhet az idén. Édes Paulum, rossz időket élünk. Nagyon nehezen keresi meg az ember azt, amire szüksége van. Még emlékszem, hogy gyermekkoromban milyen szépen és jómódban éltünk. Mennyi volt még akkor a gazdag ember! Látod, a rektornak és testvéreinek igazán zsákszámba állott a pénze.

- Azért rabolták őket hát ki?

- Igen, azért. Az nagyon híres rablási eset volt. Negyven álarcos és feketébe bujgatott férfiu, azt mondják, voltak közülök a te falubelieid is, no ne haragudj érte, azok betörték a házba, levetkőztették a szegény papot és a testvérét; összekötözték őket, egy ágyra tették a szegényeket és annyit elloptak, amennyit birtak. Azt mondják, hogy tizezer skudinál többet elcipeltek.

*

Mikor Paulu barátjával a paplakba ért, az öreg kisasszony, egy alacsony termetű nő, széles brokát fejkötővel a fején, rögtön a szomorú betörést tárgyalta újra. Valószínűleg negyven esztendő óta állandóan így beszélt el, mindig egyformán. Nagy, nyitott szája, fekete, üveges szemében még mintha most, ennyi esztendő után is, ott csillogna a rémület. A fekete ördögök közül egyiknek hosszú prémes kabátja volt. - Édes fiaim, még most is vele álmodom mindig. Még minden éjjel látom ezt a szörnyű szőrös ördögöt... Tönkretettek bennünket, még a hamut sem hagyták a kályhánkban, még a parazsat sem a szobában...

Szóval, a dolog vége, hogy sem a rektor, sem a testvére nem adhatott pénzt. Paulu eltávozott a házból, szívében kétségbeesett szomorúsággal!

- Ballore ma, úgy látszik, figyelmeztette az öreget, hogy ne kölcsönözzön pénzt nekem. - A megalázkodás fájdalma újra fölébresztette büszkeségét és amilyen szomorú volt tegnap, olyan kicsapongó jókedvű lett ma. Egész napon át a faluban maradt és meglevő pénzéből ajándékokat vásárolgatott házigazdáinak. Evett, ivott és gondtalanul látszott.

Másnap alig pirkadt, elhagyta a falut. Nem tudta ugyan még, merre tart, de semmi szin alatt nem akart pénz nélkül hazatérni.

- Inkább lefekszem egy fa alá és éhen halok!

És toványargalt. Mindig messzebb, céltalanul.

Az égbolt szürke volt és sötét, a föld repedezett és a virágok porosak, mindenik várta az enyhethozó, jótékony esőt. Nem mozdult egy falevél sem, közel és távolról nem hallatszott emberi hang, sem emberi élet nem látszott sehol. Hová mehet még, mikor az egész világ ilyen sivár és kietlen neki?

Mindennek vége, vége már mindennek...

És vitte tovább a lova... És az okos kis ló vezette a gazdáját és volt esze, hogy ahol a rövidebb utat sejtette, hogy arra vigye a gazdáját. Hirtelen a ló megállott. Mintha nevét kiáltozta volna egy olyan hang, amely előtte ismeretesnek tünt. A ló megállott.

Nagy, vállas férfi, hosszu, torzonborz vöröses szakállal, mellette egy rongyokba burkolt vad fiu, aki olyan volt, mintha a cigányok közül került volna ki, feléje tartottak.

- Don Paulu! Don Paulu! - kiáltott a férfiu, ki már nagyon fáradtan lihegett.

Most ismerte csak föl Paulu, hogy ki áll előtte. Santus, a pásztor, akit a közvélemény azzal vádolt, hogy a fiát megölte.

A fickó a fia volt.

- Hogy találtad meg végre ezt az akasztófa virágot?

Santus vállon ragadta a fiát és így kiáltott: „Kétszer vándoroltam, holt fáradtra fáradtam, míg végre megtaláltam. De legalább nem halok meg becstelenül. Itt van a jómadár. De most elvezetem a brigadéroshoz és megkérdem, hogy hiszi-e még, hogy egy apa megöli a fiát? Most mosom a kezemet, Don Paulu!”

Az ember szitkozódott, de minden fáradtsága dacára meglátszott rajta, hogy vad öröm járja át szívéét. A fiu ellenben elszántan és vadul nézett körül. Meglátszott rajta a gondolat, hogy keres módot arra, hogy miképp szabadulhatna innen minél előbb el.

- Te most visszamégy a faluba Santus? - kérdezte Don Paulu.

- Vissza rögtön. Talán van valami üzenni valód, uram?

- Igen - szólt Paulu. De látszott rajta, hogy gondolkodva ejti ki a szavakat. - Igen. Egy levelet fogsz átadni Annezának. De csak az ő kezébe adod. Nem akarom, hogy más tudjon róla, mint ő. Azonkívül megmondod anyámnak, hogy estére ne várjanak haza.

- Jól van, Don Paulu.

Paulu zsebéből egy cédulát vett elő és írónnal a következő sorokat írta rá:

„Ozieriből jövök és itt maradok Don Peunál az éjjel. Az utam hiábavaló volt. Nincs szerencsém, nincs semmi reményem. Nem tudom, mikor jövök haza. Gondolj arra, amit elutazásom előtt neked mondtam! Ne remegj, ne félj...”

Paulu tudta, hogy Santus nem tud olvasni. Átadta neki az összehajtott levelet. A pásztor elfogadta, övébe rejtette és megigérte, hogy még ma beszél a leánynyal.

A pásztor folytatta utját, maga előtt lökdöste a hallgatag fiut és minden járókelőnek elmondta az elveszett fiu történetét. Nem is sejtette, hogy az övében olyan dráma magját viszi, amely sokkal nagyobb volt az övéénél.

*

Mindannak dacára, amit Don Peu az özvegyről beszélt neki, mégis csak ott szállt meg újra. Nem volt semmi határozott terve, de mióta Annezának a levelet megírta, még sokkal levertebb lett és kétségbeesettebben látta a helyzetet, mint ezelőtt. Megörjítette csaknem a gondolat, hogy pénz nélkül térjen haza.

- Még van öt napi időm! Még ez idő alatt kószálhatok, mint ez a szegény Santos, de üres kézzel nem mehetek haza. Már most becsületbeli kérdés rám nézve is. De merre menjek, hová?

Megint a Nuoróbeli uzsorásokra gondolt és arra az asszonyra, aki egy izben ezer lirát adott neki kölesön háromszáz százalékra.

Ugyan mivel jobb egy ilyen asszony, mint egy rosszhirű nőtsemély?

De amikor a kis korcsma előtt állott és az asszony már távolról megismerte és feléje integetett és mosolygott, akkor nagyon megundorodott tőle és magától.

Nem, nem, sohasem kérne tőle pénzt.

- Ah! - szólt Zana és megfogta a ló kantárját - ugy látom, nem felejtette el a járandóságát!

Lábbal lökte föl az ajtót és bevezette a lovat az udvarba. Paulu szó nélkül követte, levetette a sarkantyuját, de tréfálkozásra nem állt a kedve.

De annál pajkosabb volt Zana. Már nem volt a csendes és nyugodt boltosasszony, aki egy soldiert lámpabelet árult, hanem egy jókedvű, vidám fiatal asszony, aki három nap óta csak barátjának szép szemére gondolt folyton-folyvást.

- Magam vagyok ma itthon! A cseléd oda van mosni. Nem készültem semmivel. De lesz türelme és vár egy kicsit? Jól van?

Már csaknem dél volt és meleg párás levegő feküdt a kerten, a réten.

Paulu belépett a szobába és leült a terített asztal mellé, ahová a brigadéros képe még a szokottnál is nyájasabban tekintett alá.

Paulu keveset evett, annál többet ivott és minél mélyebben nézett a pohár fenekére, annál világosabban gondolkozott bizonyos dolgokról.

- Micsoda különbség van egy uzsorás asszony és egy ilyen asszony között? Semmi. Az egyik éppen annyit ér, mint a másik.

Zana ki-be járt a szobában, szardiniát hozott az asztalra, két kemény tojást és egy kis süteményt.

- Micsoda? És még azt mondod, hogy nincsen enivalód? Aztán csak a számla ne legyen nagy.

- Az én kis ebédem volt, Don Paulu, ne gúnyolódjék!

- Micsoda? A te ebéded? Aztán te mit fogsz enni?

- Velem ne törődjék, Don Paulu!

Már félig mámoros volt, de azért evett, ivott és nevetett.

- És még azt gondoljam, hogy ma otthon hat szegény ember ebédel nálunk a legszebb edényből és anyám maga szolgálja ki őket és ezüsttel esznek... És én itt megeszem egy özvegy asszony ebédjét!

- Az ön édesanyja szolgálja ki a szegényeket? Ez valami jámbor fogadalom?

- Nem, inkább örökség vagy szertartásféle, amely csak a mi tankánknak szól...

És ugyanekkor azt is gondolta Paulu, hogy talán ma utoljára ülnek a szegény koldusok anyja asztalánál. Szegény jámbor anyja! Megint szótalán lett és halotthalvány. És a gondolat, hogy az özvegy asszonytól kérjen pénzt, mindjobban elfoglalta minden gondolatát.

Minden esztendőben berendelt Donna Rachel néhány asszonyt, akik Annezának segítettek a szegény emberek részére az ebédet elkészíteni. De Anneza ebben az esztendőben kijelentette Donna Rachelnek, hogy semmi segítségre nincsen szüksége. Már elég pénzt adnak ki amugy is ezekre a hollókra és farkasokra.

Paulu is eleget boszankodott ezen a tékozláson. Minden esztendőben boszankodott ezen a napon és főleg mérgeződött, hogy az anyja szolgálja ki ezt a koldus csöcseléket.

De Donna Rachel nem törődött ezekkel a beszédekkel. Csak türt némán és aggódva várta a napot. Az áldott napot, amikor megvendékelhette szegényeit. Azt gondolta:

- Az Ur Jézus megmosta a szegények lábait. Miért nem tehetem én is ezt azokkal a szegényekkel, akik asztalomnál ülnek?

Sok éven át szokás és hagyomány volt a Decherchi-családban, hogy egyik úrnője a háznak maga szolgálja ki a szegény éhezőket, akik az ajtón kéregetnek. Sok év óta, talán évszázadok óta. Donna Rachele mindig féltette azt a tankát, ahol ez a törvény főnnállott és azért nem egyezett bele, hogy ezt eladják.

De most már nem csak rajta állott a kérdés megoldása és keresztényi megnyugvással türnie kellett, hogy utolsónak ő maradjon és ma talán utoljára vendékelje meg szegényeit. Paulu sem jött az este vissza és az öregek is, meg ő is elvesztették minden reménységüket, hogy sorsuk még jobbra fordulhatna.

- Jövő esztendőben talán már úgy sem élek, hát ne irigyeld tőlem, Anneza, hogy még utoljára nem akarok erről az örömről lemondani.

Csaknem minden esztendőben ugyanaz a hat jött el titokban erre az ebédre. De minden titokzatosság dacára az egész falu népe pontosan tudta, hogy melyik napon, melyik órában eszik hat szegény ember finom ezüst-evőeszközökkel és finom vékony edényen. És minden esztendőben, amikor a vendégség véget ért, a félbolond egyházi el nem mulasztotta volna a szegény embereket az ezüst-evőeszközzel boszantani és gunyolni.

Anna néni is, Donna Rachele rokona följánlotta Annezának segítségét arra a napra.

- Talán még sikerül a gazdag vendégek között magamnak is egy férjet kaparintani - évődött Annezával.

De Anneza se látott, se hallott. Gondolatai folytonosan Paulunál időztek, aki már harmadnapja távol volt a háztól. Hol járhat? Miért nem jön haza? Mindig és mindig visszagondolt mondására:

- Vagy segíték a bajunkon, vagy nem jövök többé vissza. Ez az utolsó utam!

Mindig, ha az utca végén lódobogást hallott, megremegett a szive.

De sohasem volt a kis barna ló nyerítése, sem annak a járása. A remény mindinkább tovatünt és kétségbeesése nőttön-nőtt.

Anna néni beszélgetett folyton, Anneza nem felelt egy szót sem. Sötét gondolatai egészen elfoglalták.

Mint mindig, ma is tisztán, egyszerűen volt öltözve, gondosan fésülve. Donna Rachel, aki buzgón segített, ki-bejárt, terített, fazekakat tett a tüzre, észrevette izgatottságát.

- Néha olyan sápadt az arcod, majd meg lánggal ég. Mi van veled? Beteg vagy? Fáradt vagy?

- Eh! dehogy, semmi; forróság van a tüzhely körül.

Anna néni is ránézett, de már nem tréfált vele. Volt a leány viselkedésében valami, ami inkább megrémíthette a szemlélőt, mint tréfára hangolta volna. Anneza szeméből eltűnt a szelidség, inkább vad lánggal és szenvedéllyel lobogtak szemei.

- Ma rossz kedve van, hát hagyjuk békében! Haragszik, hogy az idén is megvendégljük a szegényeket, hát ne bántsuk! - sugta lassan Donna Rachel Anna néninek.

Anna néni is a leánynak adott igazat. Ha a tankát néhány nap múlva csakugyan el kell adni, akkor igazán nevetséges még ilyen régi hagyományt fönntartani. De ő nem szólt semmit és szótlánul forgatta a nyárson a sültet.

A beteg szobájában már ezalatt meg volt az asztal is terítve. A sárgásfehér asztalkendőn és fehér tányérok között még ott csillogott az utolsó hat pár ezüst-evőeszköz.

A meghívottak közül kettő már megérkezett. Két testvér, Chircu és Pedru Pira. Leültek a beteg ágya szélére. Két jó családból való szegény ember volt, akik a világon már mindent megpróbáltak, de akiknek sohasem sikerült semmi vállalkozásuk. Városias ruhában voltak ugyan, elég tisztességesen, de beesett, sápadt arcuk nagy szenvedést és nyomoruságot árult el. Igazán két szégyenkező szegény volt mind a kettő, bár nyomorukról mindenki tudott. Donna Rachel azért hívta meg őket, mert Zua bácsinak akart örömet szerezni vele. A két szegény közül a fiatalabbik valaha jó barátja volt a betegnek.

Mialatt a többi szegény vendéget várták és Donna Rachel Annezával a pitvarban állott, a beteg a szobában benn a családot gyalázta.

A félig nyitott ablakon át beszűrődött a fénysáv és nedves virágok illata. Benn a szobában minden szomorú volt és kétségbeejtő.

A nagybeteg öreg, a két sápadt és beesett arcú koldus, a sárga teríték - minden, minden pusztulásról beszélt.

És Zua bácsi mindenkit szidott és gyalázott, még azt a szegény, kis árva gyereket is. Azt is elmondta vízfejűnek.

- Cosimu bácsi kiment a rétre ma! Épp ma akar az öreg lustája dolgozni! Most, mikor fél-lábbal már a sirban áll! Most, mikor egész életében a más nyakán lógott! És Don Simon sétálni ment, hogy étvágya legyen az öreg gavallérnak! Csak sétálj, öregem, sétálj! Mához egy esztendőre már téged is meghívják valahol a szegények ebédjére!... Meghívják az új gazdák a te hajdani tankádra ebédre!...

A két öreg hallgatta és csendesen mosolyogtak. De az egyik, aki nem tudta már ezt a sok gonosz beszédet hallgatni, halkán közbevetette:

- Paulu majd pénzt fog hozni haza, azt hiszik, hogy Nuoróból...

- Hallgass! - kiáltott az öreg rögtön és fölült ágyában. Már Paulunak a neve hallatára is elöntötte a méreg. - Ördögöt hoz, nem pénzt, az a gazember, az a betyár, az a naplopó! Ki fog annak hitelt adni? Hisz mindenki nevet rajta... mindenki...

Az egyik öreg fölállott és szeliden megigazgatta párnáját.

- Ne mérgeledj, öreg, hiszen ártasz vele magadnak!

- De igen, mérgeledöm, mert látjátok, mindenki azt hiszi, hogy üzleti dologban utazott el hazulról, pedig, pedig mindenki tudja...

- Igen, tudjuk, hogy nem azért ment el, - szólt az egyik, inkább, hogy a dühöngő öreget megnyugtassa, - hanem...

- Igen, hanem a szent Izidor-ünnepségre ment és onnan akarna pénzt hazahozni, de közben mulat, iszik és nem gondol arra, hogy öt nap múlva elérvezik feje fölött a tankát! Különbén itt arra senki sem gondol! Ezek még mernek, még tudnak mulatni, még kedvük van hozzá. Ez a Don Simon sétál, hogy étvágya legyen! Azt remélik, hogy én öt nap alatt meg fogok halni, aztán lesz pénzük, de nekem kemény bőröm van és hét lelkem, akár a macskának! Én nem halok meg és ha meg is halok, csak akkor marad a szemük-szájuk nyitva! Akkor majd jön valaki...

- Ki jön akkor, öregem? - kérdezi az egyik öreg.

De az öreg már megsajnálta, hogy ennyit beszélt és elhallgatott hirtelen.

- Istenem, ezek az átkozott legyek! - szólt és a rózsafüzért morzsolta ujjai között. - Mikor ilyen nagy a hőség, még sokkal többet szenvedek! És aztán ez az Anneza, ezt is az ördög hozta ide. Ha ez rám néz! Mintha meg akarna... Aha! de itt jönnek a többiek.

Az ajtó kinyílt és előbb Róza dugta be nagy fejét és piros-kék csikos ruháját, aztán Don Simon süvege látszott az ajtóban.

Az öreg nemes a szokottnál csakugyan jobb kedvűnek látszott. Tréfált a gyerekekkel, megfogta a kötője csücskét és maga előtt hajtotta.

- Szaladj, kis csikó! szaladj!

Zua bácsi megvetőleg mérte végig. Aztán a többi szegény is eljött. Egy fiatal is volt köztük, aki már gyermekkorra óta teljesen vak volt. Don Simon leült a szegény emberek közé az asztalhoz. Ezt még eddig sohasem tette, és kikiáltott:

- Donna Rachel, mi már készen vagyunk! De az idén kevesebb vendéget vártatok, nem hatan vagyunk, hanem heten, sőt - és a kis Rózára mutatott, aki mellette ült - hét és felen!

Donna Rachel belépett. Sima, fekete ruhájában és sápadt arcával igazán szigorúnak látszott. Nagy tál makkarónit tartott kezében és szemével nyájasan nézett végig vendégein. De mikor szegény apósát az asztalfőn meglátta, megrendült. Szeme megtelt könnyel. De annak az arca ma csupa bizalom volt és Donna Rachel biztosra vette, hogy valami jó hirt tartogat a számára.

Az öreg úr jelenléte kissé feszélyezte a szegény vendégeket, mert bár nyájasan incselkedett a vendégekkel, azok mégis resteltek előtte. Csipkedte Matteau Corbut, aki hajdan egymaga meg tudott egy egész bárányt enni. Ez a többi vendéget is fölbiztatta.

- Mi volt a kedvenc nótád, mikor fiatal voltál, Matteau? - kérdezte az egyik. - Tudod még?

De az öreg, aki olyan volt, mint szent Péter, simára fésült, lecsüngő hajával, egy szót sem válaszolt, csak evett és nevetett. A vak ember se vett nagyon részt ebben a tréfálkozásban.

- No, nem tudod már?

Ha a hegyek makaróniból volnának
És a völgyek reszelt sajtból...

A kis Róza figyelte. Egyszerre csak megkapta öregapja kabátját és a fülébe sugott neki valamit:

- Ugyan gyere ki velem a konyhába, nagyapó!

- Hát aztán mi lesz ott?

- Énekeltessd vele egyszer el azt a makaróni-nótát!

- Hát aztán, ezért nekem előbb ki kell ide mászkálnom?

A konyhában nem volt senki, csak Donna Rachel.

Mikor Don Simon meglátta, hamar odaszólt neki:

- Nagy titkot sugok neked. A tiszteletes úr rábirta az öreget, hogy megvegye a tankát és a házat, de meg ne mondd, az Istenért, senkinek. Így még minden jóra fordulhat. Ne szólj senkinek, még Annezának sem!

- Jöjj, kis Róza, hátha elénekelik neked egyszer odabenn a dalt.

Mikor Donna Rachel a szobába lépett, lehetetlen lett volna észre nem venni rajta, hogy valami kellemes dolog történt vele. Arca színesebb volt és jóságos szeméből szeretet és gyengédség sugárzott.

Anneza is észrevette, de ő inkább azt hitte, hogy a jámborlelkű öreg asszony mennyei boldogságot élvez, amikor a szegényeket így megvendégelheti és csak remegett és félt folyton-folyvást. Néha még ő is rosszat gondolt jótévőiről. Édes Istenem, hogy tudnak a pusztulás előestéjén szinte ilyen nyugodtak és jókedvűek lenni?

És Paulu nem jött vissza. Hol járhat? Merre van? Anneza elkísérte magányos kóborlásaiban, amint a végtelen tankákon átszáguld a lovával, úgy feküdt rajta az aggodás, mint a sziklatömbök, amelyek között elhalad Paulu.

Az asztalnál ezalatt a vak Niculinuról beszélgettek.

- Azt mondja, hogy egy darab idő óta néha fénysávot érez a szemén, olyant, mint amikor látott. Mert nem vaknak született, három esztendő koráig látott és csak valami nagy betegség miatt veszítette el a szeme világát. De most úgy érzi, hogy néha lát.

A többi bámulva hallgatta. Donna Rachel keresztet vetett.

- Az Ur végtelenül irgalmas, az Isten csodatevő szent! - szólt.

Niculinura tette kezét, mintha jelezni akarná, hogy eddig ő is vak volt és nem hitt az isteni irgalomban, de most már nekik is világít reménysugár! Megint hitt az emberi jóságban és e tudat olyan boldoggá tette! Milyen szívesen ült volna a beteg ágya szélére és így szólt volna:

- Köszönöm neked, Decherchi bácsi, nem azt, hogy megtartod nekünk azt az utolsó darabka földet, hanem azt köszönöm, hogy te újra hívóvé teszel és jó vagy, mikor mi mind rossznak tartottunk.

De Don Simon ránézett és ő ebből a pillantásból megértette, hogy nem szabad elárulnia szive óhajtását.

És nem is szólt semmit, de abból a gyengédségből, amelylyel az öreget a délután folyamán elhalmozta, az öreg gonosz megtudta, hogy az asszony sejtet valamit. Ez boszantotta és még zsarnokabbá és dühösebbé tette. Anneza már alig tudta hallgatni. A nap mindinkább szomorubb és szürkébb lett. A távoli hegyek mögött erősen dörgött és valami nyomasztó, valami nehéz volt az egész levegőben.

Ebéd után az éhes vendégek eltávoztak és minden a szokott csendes kerékvágásba zökkent.

Zua bácsi nyögött, szitkozódott és mikor Anneza a szobán keresztülment, valósággal vicsorította fogát. A leány szótlanul végezte dolgát. Kitakarította a szobát és konyhát, elrakta az edényt és az ételmaradékot, lement a korsóval a fején a kutra és friss vizet hozott. Mikor a kuthoz ért, megpihent és szemét a völgyön legeltette.

Az ég haragosszürke volt és a sziklatömbök olyan sötéten néztek alá, mintha mind le akartak volna zuhanni a mélybe. A nagy, hatalmas hegyek komoran állottak, akárcsak a fekete fellegterhes felhők.

És Paulu még mindig nem jött... A leány úgy érezte, hogy feje szédül, fáj és a korsó olyan nehéz volt rajta, mintha egyik szikla nyomná. Egész lelkét félelemmel töltötték el a távoli mennydörgések.

Éppen vissza akart térni, mikor messziről Santust látta a ház felé közeledni. Előtte egy gyerek lépegetett és két öreg ember is csatlakozott hozzájuk. Álmodott, avagy a láz gyötörte? Hiszen ez az elveszett fiu, ez Santus pásztornak a fia! A csoport mindjobban közeledett és már egészen tisztán lehetett hallani, hogy Santus így szólt:

- Most nyomban elviszem a brigadéroshoz, ha aztán attól megszökik, akkor tőlem aztán igazán elviheti az ördög. Én ugyan nem mászkálok többé utána!

A leány annyira meg volt lepődve, hogy egészen elfeledte egy pillanatra a saját baját és a csoport felé tartott.

- Anneza! kérlek, Anneza, jöjj csak ide, látod a megszökött madarat? Jöjj és győződj meg róla, hogy csakugyan ő, senki más! Te is bizonyíthatod majd!

- Hol voltál ilyen soká? - kérdezte a lány, mikor közelebb ért a fiuhoz.

A fiu nem felelt, csak némán nézett maga elé.

- Találkoztunk Don Pauluval is - szólt Santus - ma már ne várjátok haza, nem jöhet!

Anneza annyira remegett, hogy félt, hogy a korsót menten leejti fejről. El akarta izgatottságát palástolni a többi paraszt előtt és némán megfordult, de amikor Santusra visszanézett, úgy tetszett neki, hogy az integetett felé.

- Talán akar még valamit mondani - gondolta és arrafelé tartott.

- Hol találkoztál Don Pauluval?

- A magudasi magaslatok között. Adott nekem egy levélkét is és azt hagyta meg, hogy csak neked adjam, a te kezébe. Talán te adod aztán Don Simonnak. Itt a levél!

Átadta a levelet és a leány remegő kézzel fogadta. Izzó parázs nem égethette volna jobban a tenyerét.

Pár pillanat telt el. A pásztor beszélt, de a leány egy szavát sem hallotta már. Csak a közelgő mennydörgésre rezzent föl álmodozásából és úgy érezte, hogy nem irást, hanem egy remegő szívet szorongat kezében, amely vergődik ott tehetetlenül.

Mi történt? Paulu még sohasem irt neki! Miért épp ma? Jó hír, vagy rossz? De csak egy pillanatig hitte, hogy jó, tudta, hogy rossz lesz és félt megtudni a valót.

Egy asszony ment arra kicsiny fehér lovon és mikor meglátta ezt a társaságot, ő is kiáltozni kezdett.

- No, hála Istennek, hogy előkerültél, ugy-e, megmondtam én mindig, idevaló ember nem öli meg a gyerekét. Szent Isten, micsoda szégyen is lett volna ebből! Még a nőta is csak a mi falunkról szólt volna.

- Hallgass, te nagyszájú néember! Olyan a nyelved, akár a kard! - szólt Santus.

Anneza újra megállott. Mintha semmi sem lett volna itt körülötte, nem hallott mást, csak dörgést, nem érzett mást, csak azt a kis levelet a kezében. A parasztok elszéledtek és Anneza, mikor egyedül maradt és villámlani, majd nagy cseppekben esni kezdett az eső, futásnak eredt.

A ház kihaltak látszott. Don Rachel és az öregek a templomban voltak. Az öreg benn szitkozódott és ilyenkor, mikor rossz idő volt, még szörnyűbb volt, mint máskor. Anneza letette a korsót és a cikkázó villám fényénél végre elolvasta a sorokat:

„Gondolj arra, amit neked elutazásom előtt mondtam!”

Ijesztő villám világította meg hirtelen az udvart. Azt hitte, biztosan beüt a mennykő.

„Paulu hiába ment, nem kapott semmit! Most megteszi, most megöli magát! Most biztosan. Ha két-három nap alatt nincs segítség, akkor meghal! Paulu meg fog halni!...”

Ujabb mennydörgés és cikkázó villámok és haragosan aláomló eső töltötte meg az udvart. Anneza a konyhába ment és megint csak arra gondolt, hogy Paulu meghal, ha két-három nap alatt nem érkezik segítség számára.

Ujabb hatalmas mennydörgés rázkódtatta meg a levegőt. Az eső patakokban folyt alá és egyideig még jobban nyugtalanította a gondolat, hogy Paulu most valahol egyedül didereg és ázik az országuton.

A hideg rázta egész testét. Érezte, mint csorog a víz hátán keresztül, végig egészen a lábáig. És nem volt képes kiáltani, nem jött ki hang a torkán, olyan volt, mint a fuldokló, aki hasztalanul levegő után kapkod. Csak Paulura gondolt, hogy most a természet is ellene fordult, mintha minden összeesküdött volna, hogy azt a szerencsétlen embert egészen tönkretégye. Künn, benn, mindenütt, a messze síkságon kívül, mindenki csak üldözi! Senki sem segít rajta, senki sem védelmezi, még az édesanyja sem, aki nem is busul, hogy nincsen itthon, aki mosolyog, mert a szegényeknek ma enni adhatott az asztalánál! És ezalatt az egyetlen fia elhagyatottabb és szerencsétlenebb az utolsó koldusnál, faluról-falura jár és keresi a mentő segítséget.

- Senki! Senki! - nyögött a leány. - Senki sem segít rajtad, senki sem gondol a te nyomorúságodra, csak a szegény cselédleány, ki épp olyan elhagyott, mint te, Paulu Decherchi, szerencsétlen gyermek! De mit is tehetnék én, szegény, nyomorult teremtség a sors ellen, mit segíthetnék én rajtad?

Erre Zua bácsi hangja hallatszott. Fáradtan orditozott, mint aki már régóta kiáltoz:

- Anneza, te átkozott rossz leány te, gyujts már világot!

Anneza bement a szobába, de nem gyujtott lámpát. A cikkázó villámok folyton megvilágították a szobát. És ebben a fényárban úgy tetszett, mintha az öreg fekvőhelyéről fölemelkednék és mindig visszaesnék párnái közé. Anneza sokáig meredt szemmel nézte az öreget. Azt hitte egy pillanatig, hogy talán már meg van halva, de az még mindig dühöngött és veszekedett. És ebben a pillanatban ördögi gondolat fogamzott meg a leányban: Eredj az öreghez, hallgattasd el és engedd, hogy visszahulljon abba a feneketlen sötétbe, ahonnan újra, meg újra visszatért eddig.

Megállott a konyhaajtóban és kiterjesztette karjait és önkéntelen nyögni kezdett. Az öreg azt hitte, hogy fél a zivatartól és lassabban kiáltozott.

- Anneza - kérte - kérlek, gyujts világot, látod, hiszen te is félsz, mint én, hát miért izgatsz engem is újra. Látod, magamra hagytak ebben a cudar időben. Ki tudja, merre vannak? Még a gyerek is künn van velük, hiszen mind bőrig áznak!

Anneza kiment a konyhába és meggyujtotta a lámpást. Ebben a percben eszébe jutott, hogy Paulu elvitte az esőköpenyegét és ez a gondolat, hogy nem fázik, egy kissé megnyugtatta. Ugy érezte magát, mint a gyermek, ki a mesében azt olvassa, hogy a fáradt vándor végre hosszú bolyongás után az erdőben egy kis gunyhót talál, ahol meghuzhatja magát.

A meggyujtott lámpával a szobába lépett...

NEGYEDIK FEJEZET.

A vihar késő estig dühöngött, aztán hirtelen kiderült. A felhők, mintha a mennydörgés szétválasztotta volna őket, eltűntek a hegyek mögé, és a hold teljes fényében ragyogott, és a tájra melankolikus csend borult. Donna Rachel és az öregek a templomban várták be a vihar elvonultát és hazaérve megették kis vacsorájukat és nyugalomra tértek.

Anneza egyedül maradt a konyhában, tüzet gyújtott, mert az eső szinte átáztatta az egész berendezést. Ugy érezte magát, mintha tél volna. Dideregve huzódott kendőjébe és folytonosan idegesen ásitozott.

És mikor a konyhában mindent elrendezett, meggyújtotta kis éjjeli mécsét és a szobába tért. És újra előtte volt az öreg arca.

Most aludt ugyan, de sokkal nehezebben és nyugtalanabban vett lélekzetet, mint rendszeren. Anneza zajtalanul tett-vett a szobában, és megigazgatta ágyát, de nem feküdt még le. Még volt valami dolga. Micsoda is, micsoda? Maga sem tudta, de menekülni akart szörnyűséges gondolataitól, amelyek agyában már pár órája gyökeret vertek, és amelyek összeroppanással fenyegették, mint az összeomló rom alázuhanása.

Megint kiment a konyhába és a láng fölé tartotta Paulu levelét. Ujra átolvasta és néma megadással a tűzbe vetette.

Sokáig ülve maradt. Könyökére támaszkodva, a fejét két keze közé szoritva, nézte a tüzet tágrameredt szemekkel, nézte-nézte, mint lesz a levél feketévé, majd szürke hamuvá. Ugy érezte, hogy lelkében is valami elhamvadt, valami, ami soha sem kelhet többé életre. Az öntudat és az ész elhagyták teljesen és lelkére fátyol borult, amely lassan eltakarta előle a való életet, és sötét éjjellel környékezték lelkét és minden gondolatát.

Soha sem emlékezett többé vissza, hogy mennyi időt töltött ilyen félig eszméletlen állapotban.

Azt hitte, álmodik, küzdött, minden áron föl akart ébredni, de a nyomás, a mely üldözte, hatalmasabb volt már nálánál, és urrá lett rajta.

Egyszer úgy tűnt neki, hogy elment a szoba ajtajáig, de megint csak visszajött. Akkor úgy érezte, hogy a hat szegény az asztal körül ül és mind ő rá bámulnak. Főleg a vak Niculinu tekintete üldözte, a vaké, akinek fehéres, zárt szeme és hosszú pillája követték őt folyton.

A vak különben egész nap nem ment ki eszéből, izgatta a gondolat, hogy a vak újra látóvá lehet.

„Még a vak is láthat, csak engem környékez örökös sötétség!”

Mindig, mindig csak sötétség! A múltban és a jövőben, még sötétebb, mint Niculinu élete, aki homályosan ugyan, de emlékszik még rá, hogy ifjúságában látott, hogy mint röpke gyermek-álom, de tudomással bír még róla, ahogy látta a napfényt! Ő azonban semmiről sem tudott...

Gyermekkorának első éveiből nem maradt meg lelkében egy hang, egy alak, aki megsugta volna neki, hogy honnan szakadt ide.

- Nincsen anyám, nincs apám, senkim a nagy világon, sőt még jótevőim is ellenségeimmé lettek, anélkül, hogy akarták volna! Utánam senki sem fog sirni! - gondolta folyton, mintegy félálomban.

Nincsen senkim, csak ő, és neki sem maradt rajtam kívül senkije.

Mi is vakok vagyunk és kell hogy egymást támogassuk, de ő az erősebb, és ha én el is bukom, ő állva marad... ő meg nem török...

Különös hangok hatoltak közelébe. Még mintha most is a vihar dühöngene, mintha megkapná az egész házat és fenekestől akarná fölforgatni, összetörni.

Aztán egy alak lépett ki az öreg szobájából és a kályha mellé letelepedett... Anneza meg sem mert mozdulni, de érezte, hogy a kísértet mellette van... Előbb azt hitte, hogy a vak, de aztán úgy érezte, hogy egy kemény, de forró kéz megfogja őt és ekkor azt hitte, hogy Gantin van a közelében.

Egész arcáig nyúlt föl ez a kéz, megsimogatta, megfogta állát és torkát szorította utóbb... Hirtelen egy rémes arc állott előtte, vörös szemekkel, amelyek rámeredtek nagy nyitott szájjal, amely el akarta nyelni, rezgő szakáll... Ez Zua bácsi... Megfojtotta... Rémülten ugrott föl és szaladni kezdett... aztán megállt meredten és mozdulni nem birt... majd az ajtónál megint hallgatózott... Az előbbi alakok mind eltűntek, az öreg csendesen és nyugodtan aludt. Olyan volt, mint aki meghalt. Az egyetlen élő sugár ebben a holt környezetben csak az a kis éjjeli mécses volt, amelyet az előbb az ajtó mögé állított a leány.

Most belépett a szobába és az ágy felé közeledett... Az öreg most is félig ülve feküdt ágyában, mint rendesen, feje hátradőlve és karjai a takarón.

A leány hosszasan nézte.

Csak egy pillanat, csak egy kis bátorság, egy kis erő, és mindennek vége... De az erő és a bátorság hiányzott belőle. Hideg borzongás futott rajta végig és összezsavarta kezét.

Nem, nem tudta, nem volt rá képes... Egy pillanat alatt ezer meg ezer gondolat kergetőzött agyában... Lelkének mélyéből ezer hang támadt föl, régen elfeledett hangok, egy hatalmas láng, amely bevilágított sötétedő lelkébe, amely akárcsak a szoba kis mécsese, megvilágította egész bensejét.

„Ne ölj! Amit nem akarsz, hogy neked tegyenek, azt ne tedd embertársadnak!”

Megint csak kiment a konyhába. Kinyitotta az ajtót és bámulva látta, hogy a vihar elült és csendes volt az éjjel.

A hold fényesen ragyogott a tájra, mint a kristály, olyan volt a tündöklése. Az ablaküvegek, az udvar kavicsa, a tető zsindele fénylett és ragyogott, mint az ezüst. Ebben a mélységes csöndben nem hallatszott még a tücsök csiripelése sem, nem hallatszott a csalogány dala, amely minden éjjel az erdőből legszebb dalait küldte a leány felé. A szélvész pusztító ereje, mintha minden hangot kiölt volna innen. Mintha a faluból eltűntek volna az emberek, mint a szomszéd falu lakói annak idején hirtelen kipusztultak. De ez a mélységes csönd, ez a borzasztó nyugalom még jobban fölizgatták a leány lelkét, mintsem megnyugtatták volna.

Senki sem ügyelt rá, senki sem figyelte meg, senki sem leselkedett utána, senki sem látta, mit tesz. A külvilág intelme és veszélye nem környékezte, és a belső világában mélységes sötétség lett már urrá. Az ördögi gondolat megint csak elfoglalta, és visszaesett félig öntudatlan, szörnyű állapotába.

Egy kis idő múlva újra megkísérlette irtózatossá gondolatai ellen a harcot. Ujra a szobába ment, meg újra csak kijött a konyhába. Ugy járt-kelt, mint szünet nélkül forgolódszó orsó, mely szövő hálóját, amelyből kiszabadulni már lehetetlen, és melyben fogva maradt ő maga.

Leült ágya szélére, fölöltözve lefeküdni próbált. De a szörnyü gondolat újra visszatért... fojtsd meg, tipord el, mint a mérges kigyót... Egy kis megerőltetés, csak egyik kezet kell a beteg szájára tenni, és mindennek vége, és soha senki sem fogja megtudni, hogy a halálnak egy hűséges cseléd állott szolgálatába.

Anneza remegett, visszalökte magától újra az ördög kísértését... várt...

Várakozásában volt valami az orgyilkos félelméből, és szívében egyformán uralkodott a remény, a rettegés, a bizonytalanság...

- Elég lesz, ha a fölülésben segíték neki... meg fog halni, meg kell halnia... Elég lesz, ha ma nem adok neki semmi csillapító szert. Meg kell ma éjjel halnia, mert ha nem, akkor meghal a másik, meghal... Paulunak holnap tudnia kell, hogy az öreg meghalt... Még van idő, de már itt az idő...

Olyan erős volt benne a vágyódás, hogy lehetetlennek látszott neki, hogy szándékát végre ne hajtsa. És miután az öregnek meg kellett halnia, hát haljon meg hamarosan, haljon rögtön... Husz nap múlva, tíz nap múlva már késő lett volna. Hiszen talán már néhány óra múlva is késő lesz! Paulunak hamarosan meg kell a halálhírt kapnia. Egyik, vagy a másik!

Nem volt a szerencsétlen család sorsa az ő kezébe letéve? Örületében már odáig jutott, hogy szentül hitte, hogy még sokkal nagyobb a szerencsétlenség, ha Paulu hal meg, és ezzel végkép összedül az egész ház, vége az egész családnak!

Az egyik vagy a másik! Az egyik, vagy a többi mind! Ugy érezte, mintha valami láthatatlan szellem kalapácsolna fején, és szakadatlan ismételi ezeket a végzetes szavakat. És a várakozás szörnyü volt számára!

Az öreg aludt és még ma nem is beszélt, mint rendszeren tenni szokta. Az utca széléről itt-ott lépések zaja, vagy fáradt ló vontatott járása hangzott...

És az idő telt. Fáradtság, láz, nyugtalanság, várakozás, minden, minden újra kiujultak. A hat szegény koldus megint ott ült az asztalnál, és a vak ember szeme mereven nézett rá... Donna Rachel közeledett felé, tányér volt a kezében és sápadt volt, akár a kísértet, és aztán látta a nagyfejü gyermeket is maga mellett. Mit akarnak ezek mind ő tőle? Miért üldözik egyszerre?

Mire várt még Anneza? Kire várt? Oh! jól érezte ő, hogy a halálra vár, hogy annak kell segíteni itt, amint a cseléd segít a gazdáján. De ő még szörnyübb alakokra várt, tudta, hogy még másoknak is kell ide jönnie, tudta hogy ma a legszörnyübb dolog fog itt történni. És fájdalom tépte lelkét, olyan fájdalom, amely nagyobb és hatalmasabb volt, mint legszörnyübb lázálmai, nagyobb, mint a rettegés, hogy Paulu halhat meg szörnyü módon, iszonyubb, mint hogy a család pusztuljon el, ez már a vízbefulónak irtózatoss kinja, aki érzi, hogy a víz mint ér lassan a szájához, mint csapkod össze a hullám feje fölött és mint nyeli el ölelő karjába a sir mélyébe...

És megint lónyerítés az utcán.

Anneza lekapta fejről a takarót, fölriadt gondolkodásából és fülelt.

- Istenem, Istenem, lehetséges volna ez? A ló lépése lassu és vontatott - olyan, akár a Paulu lováé. - Leugrott a pamlagról, maga után vonszolta a takaróját és az ajtóhoz rohant. De csalódott... a ló tovább ment.

Ezalatt az öreg fölébredt. Észrevette, hogy Anneza hurcolja a takarót, azt is látta, hogy a leány még föl van öltözve és - megijedt.

- Anneza! - kiáltott halkán és fojtottan - Anneza, Anna, mi történt?

Ez a kiáltozás Annezát visszavonta a való világba.

- Azt hittem, hogy Don Paulu jött meg, - szólt rekedt és kimerült hangon a leány. - Akar valamit?

A kisértés, az ördög megint csak körülötte settenkedett és azt hitte már, hogy az öreg sejti, megérezte a szándékát és fél tőle.

- Adj egy kis vizet innom!

Anneza odanyújtotta a poharat, de a keze remegett az izgatottságtól.

- Azt álmodtam, úgy éreztem... hogy... levették a nyakamról a kitüntetésemet... az érdemkeresztet elvették tőlem!...

- Óh Istenem, megkövetem, még mit nem lopnak el magától!?

Az öreg fölemelte fejét:

- Leány vigyázz, hogy mit beszélsz, mert ha el nem lopják tőlem az érdemrendet, még ellophatnák a gazdáid tetűit!

- Nekem nincsenek gazdáim, nekem nincs uraságom! Aludjon végre és legyen hát legalább éjjel békesség. Óh, hogy még éjjel sem nyughatik!

- Nincsen uraságod? Óh, az már igaz! Holnap mind cselédek lesztek - szólt az öreg mind mérgesebben - igazán cselédek, szolgák, igen, igen, az a te szépséges csavargód is vállára veheti a fejszét és nézheti, merre van a világ! - Nem először, sem ezredszer történt most, hogy az öreg a szerencsétlen család sorsát a leánynak fölhánytorgatta és az öreg tudta jól, hol érinti legfájóbban a leány szívét. De az sem maradt adósa sohasem. De e percben hallgatott, bárha minden szava az öregnek tördöfés képpen járta át szívét.

Az öreg tovább morgott.

- Igen, igen, még éjjel sincsen nyugtod tőlem! De már mehetsz aludni, az a szépséges csavargó most már úgy sem jön haza, azt hiába lesed, az ma nem te rád gondol!

Anneza föleszmélt.

- Micsoda, mit beszél maga?

- Én semmit, csak azt, hogy az érdemrendemet ellophatják ugyan, de a szememet, meg a fületem nem...

- Csak folytassa, folytassa.

- Én végeztem és most eredj aludni, csak azt akarom, hogy ne tőlem kérd számon, ha az a betyár ma nem jön haza aludni. Megmondtam már neked, nem gondol te rád!

Ez már sok volt. Fátyol borult a leány szemére, félig eszméletlenül az öregre rontott és nyakára tette kezét...

De az öregnek még volt annyi ereje, hogy a szorító kezeiktől szabadulni akart és erős hangon kiáltott:

- Segítség, segítség!

A szerencsétlen leány már semmit sem tudott megkülönböztetni, csak azt érezte és látta, hogy az öreg fél tőle.

- Holnap föl fog jelenteni, - gondolta magában és pillantásában már nem volt semmi emberi. - Én elvesztem. Engem följelent és akkor elviszik innen az öreget és akkor vége, vége mindennek. Mit bánom én, ha én már elvesztem, nekem már végem. De a többiek, a többiek, vagy ő, vagy a többiek!...

De nem tudta véghez vinni. Nem tudta... Keze irtózott a szörnyű tettől. Iparkodott az öreget megnyugtatni, de hangja recsegett és fenyegető volt és inkább összefüggéstelen szavakat hebegett. Olyan világból beszélt ő már, ahol a démonok laktak.

Talán az öreg is érezte, hogy a leány nem tudja, mit csinál és a saját hangjával akarta könnyөрületét fölkelteni és ijedten, remegve, életre-halálra szántan ordította még egyszer: Segítség! Segítség!

Az ostorcsapás talán nem sujthatta volna szörnyebben Annezát, mint ez a hang, ez a kétségbeesett kiáltás. Most aztán már elveszítette józansága utolsó csöppjét is, merész ugrással az öreg mellett termett, a takarót a fejére huzta és egész sulyával ráült...

Tompa nyögés, kétségbeesett birkózás a paplan alatt, aztán egy-két rángás, hörgés és aztán csönd...

Mennyi idő telt el ezalatt? Ő azt hitte, hogy két-három perc és csodálta, hogy áldozata ilyen csekély ellentállást fejtett ki. Félt, hogy talán az öreg most is csak ámitja és azért még egyszer megszorította arcát és lenyomta fejét a párnákra. És újra percek multak.

Lassankint percről-percre öntudatosabban látott, most végre kezdett észre térni és fölfogni azt a borzasztó dolgot, amit tett.

Most már félt, hogy rajta érik, hogy valaki talán hallotta áldozatának vészkiáltását és minden pillanatban itt teremhet Don Simon, vagy Cosimu, vagy Donna Rachel. Megkérdezhetik tőle, hogy mi történt itt?

Fülelt és néha arcát az ajtó felé fordította. De a halál néma csöndje uralkodott most a szobában, nem volt itt semmi nesz, semmi zaj, csak a kis lámpa égett halványan, reszketően, mintha tudná, hogy ami itt történt, azt nem szabad még a tárgyaknak sem látniok.

Ugy tűnt neki a félhomályban, mintha az összes tárgyak megelevenedtek volna és reszketnének tőle, pedig ő volt az, aki félt minden csekélységtől. Ha e percekben egy butordarab megroppant volna, ijedten menekült volna a házból.

Végre rászánta magát, hogy kimegy a folyosóra. Mit tegyen? Egy percre arra gondolt, hogy jó lesz, ha segítségért fog kiáltani és megmondja, hogy az öreg meghalt. Fölfelé iparkodott a lépcsőn, de akkor hirtelen eszébe ötlött, hogy az öregnek még az arcán van a takaró és akkor meg attól félt, hogy hátha még meg sem halt.

Ujra lejött. De akkor meg a rémület bénulttá tette, hogy nem meri levenni a takarót, nem tudja áldozatának arcát megnézni.

De valamit kellett tennie. Valamit... meg kell mondania, hogy az öreget egy roham lepte meg és hogy meghalt. Valamit kell mondani, valamit kell hazudnia.

- Édes Istenem! Édes Istenem! - szólt és végigsimitotta forró, égő homlokát...

Leült a pamlagra. A szive már régen alig dobogott. De olyan fáradt és kimerült volt, hogy képtelen volt még csak meg is mozdulni.

Most szeretett volna lepihenni, most talán tudna aludni, talán az volna a legjobb, de aludni, azt sem mer...

- Azt fogom mondani, hogy meghalt, mialatt én aludtam... Miért ébresszem most föl a házat? Még ráérek, még van időm!

Lehajtotta fejét és lezárta szemét, de rögtön az öreg arca volt előtte.

Ekkor a csendes utcán lépések zaja hallatszott. Anneza megint megijedt, mert biztosan hitte, hogy most Paulu ér haza. Most eltűnt az öreg arca és csak az a borzasztó gondolat foglalta el, hogy pár perc múlva valószínűleg szemtől-szembe fog az özvegygel állani, hogy Paulu meglepheti.

A lépés mind közelebb jött...

Fölugrott, fölkapta a kis lámpát és remegve figyelt. Ez nem lehet Paulu, hiszen mindenesetre ő lóval jön vissza, de mégis, ez az ő lépése...

A lépés közeledett, Anneza remegett. Félt lefeküdni, félt visszamenni, félt a találkozástól, félt megnézni, meghalt-e az öreg... félt elszökni, félt megmaradni...

Ekkor megszűnt a lépés. Az ajtón halkan kocogtak... Most már nem kételkedett. Ez csak Paulu lehet. Paulu kopogtat. Mi lesz most?

Kiáltson most, verje föl most a házat, mintha a szerencsétlenség e pillanatban történt volna? Kiment a tornácig, de nem tudott kiáltozni, nem tudott szólni egy hangot sem...

*

- Anneza ébredj föl, én vagyok! - kiáltott újra Paulu az ajtó előtt.

El kellett magát valamire szánnia. Visszament a szobába és fölemelte a takarót. Igen, az öreg halva volt... Feje lekonyult, de kezei görcsösen ökölre voltak szorulva és szája gunyosan vigyorgott... nyitott szája nevetett... Paulu újra kopogott...

A takarót rendesen az öregre tette, befödte álláig, mint a hogyan aludni szokott és kiment az udvarra.

- Anneza, mit csinálsz?

- Felöltözködtem! Te vagy, Paulu? Hát a lovad?

Paulu be volt burkolva hosszú köpenyébe, fáradtan és kimerülten jött beljebb és mosolyogni látszott.

És Anneza, aki nemrég lázálmában látta Paulut a halállal vívódni, most nem bírta érteni, hogy Paulu mosolyogni is tud...

- A lovat? azt eladtam! - szólt tréfásan. És aztán komolyan hozzátette: hát nem hallottad, hogy az előbb már erre lovagoltam? Azt hittem, hogy az eső biztosan elöntötte az istállót, hát a lovat mindjárt Castiguhoz vittem, aki holnap legelni küldi.

A leány segítette a kabátot levenni a férfi válláról. És amint az esőtől nehéz köpenyt levette, arra gondolt megint, hogy mennyire aggódott, mikor azt hitte, hogy Paulu kabát nélkül jár az országuton a zivatarban...

- A szivem azt sugta, hogy uton vagy a zivatarban, bár nem vártunk már haza. - Halkan beszélt, mintha az öreg meghallhatná, amit suttog... - Nem vártunk... hiszen megkaptam a leveledet is, micsoda ijedtség... mit szenvedtem... lázam volt tőle...

- Látom, hogy most is remegsz... - sugta a férfi. - De most tudd meg, hogy sikerült pénzt szereznem. Várj csak egy pillanatra... Várj csak, rögtön itt leszek, aztán mindent elmondok neked... Várj csak...

Anneza hirtelen mozdulattal megállt. Tágra meredt szemmel bámult rá. A férfi magához ölelte szorosan, szenvedélyesen és csókolta eszeveszetten.

- Igen, sikerült, sikerült... Várj csak, lejövök rögtön...

Elvitte a kis lámpát és fölment a kis kamrába. Anneza nem érezte az ölelést, a csókját, nem érzett semmit, nem tudott semmit, csak azt a két dolgot értette meg, hogy pénzt kapott és hogy erre lovagolt Paulu, mielőtt a bünt elkövette...

Leült a lépcsőre és ölébe vette a nehéz esőköpenyeget, amely nyomta, mint a szikla.

Arra lovagolt és nem szólt neki. Ő meg volt mentve, ő meg elveszve. De a legnagyobb kétségbeesés közepette is érezte, hogy egy titokzatos erő intézte így a dolgot. Hiába lázadt föl a fájdalom a lelki furdalás ellen, hiába küzdött minden rémes gondolat ellen, nem tudta őket elfojtani. Fölállt, letette a köpenyeget és kilépett a kertbe. A hold már magasan állt az égen és ezüst fénynyel vonta be a sötét erdőt. A leány föllélekzett.

- Mindent megtettem érte - gondolta. - Vak voltam. Nem láttam, nem hallottam. És ő erre lovagolt és nem intett engem s nem védett meg! Azt irta nekem, hogy meg kell halnia és még volt reménye. Megcsalt engem, meg tudott engem csalni...

A nyitott ajtó küszöbén Paulu utolérte. Azt hitte, hogy a leány szándékosan hagyta az ajtót nyitva és le akar vele a kertbe menni, mint igen gyakran szoktak együtt este.

A férfi feléje sietett, átfogta derekát és magához vonszolta. Az éjjel friss volt, a föld nedves. A kis patak, amely az erdő szélén huzódott, a zivatartól megdagadt és az erdőből friss, édes illat terjedt szét.

Anneza ezt nem érezte, de Paulu minden kimerültsége dacára még együtt akart lenni kedvesével és mindent el akart neki mondani. Legszívesebben fölköltetné a többieket is, de erősebb a vágyódása, hogy kedvesével egyedül maradjon, hiszen annyit vétett ellene, mikor így halálra rémitette.

- Tudom, nagyon megrémültél, kedvesem, a levelemtől. De szerettem volna, ha meg nem írom! De hát akkor nagyon kétségbe voltam esve. Nem tudtam másképp segíteni magamon. Nagyon megijedtél szívem? Nagyon? De most mindent elmondok neked, mindent!

Anneza nem válaszolt, meg volt botránkozva.

- No, hát bocsáss meg, aztán hallgass ide, hogy esett a dolog!

- Késő van, nagyon késő - felelt a leány és iparkodott kivonni magát Paulu karjaiból.

- Várj egy kicsit! - szólt és még a szokottnál is szenvedélyesebben ölelte és csókolta és látszott ölelésén és csókján, hogy veszedelemben forgott, hogy attól félt, hogy sohasem látja viszont, hogy elvesziti örökre... Érezte e percben, hogy a leányt sokkal jobban szereti, mint maga is gondolja...

A leány remegett és a hideg lelte, de nem a csóktól és az öleléstől.

Mindig az öreg ember kékes-vörös arcát látta és mindig attól félt, hogy még föl fog ébredni újra.

- Talán hívjuk el az orvost! - szólt halkán, de mintegy önmagához.

- Anneza, mi bajod van? Hiszen neked lázad van! Azonnal eredj aludni, csak azt hallgasd még meg, hogyan kaptam a pénzt. Mikor visszamentem Don Peu falujába, ott megismerkedtem egy brigadéros özvegyével, valami Zana nevű asszonynyal, aki kamatra ad pénzt kölcsön. Előszörre megtagadta a kérésemet, de mikor másodszor visszamentem, akkor azt mondta, nem épen mondta...

Hazudott és úgy érezte, hogy rosszul hazudik, de Anneza észre sem vette. Az egész história csak kevésbé érdekelte, egészen más ügyek jártak az ő fejében. És mégis megvetette azt az özvegy asszonyt, aki mindjárt adott Paulunak hatszáz scudit kölcsön.

- Fiatal az az asszony, vagy idős?

- Ki tudja, talán fiatal, vagy lehet, hogy öreg, ki bánja, hogy milyen, én nem... de meg aztán...

- Kérlek, bocsáss már, - szólt Anneza ijedten - azt hiszem, valami neszt hallottam. Nagyon hangosak voltunk és Donna Rachelt, úgy látszik, fölkellettük.

- Tévedsz, csendesen alszik mindenki...

- Kérlek, Paulu, bocsáss, én úgy félek... Késő is van már.

Paulu elengedte. A leány kezébe vette a kis lámpást és lassan, lábujjhegyen beosont a szobába, ahol a halott feküdt.

Anneza rábámult. Lehetetlen volt neki a gondolat, hogy igazán meghalt. Szerette volna fölköltetni, megrázni, de nagyon félt tőle. Lábujjhegyen újra visszaszökött Pauluhoz, aki halkán már kérdezte tőle:

- Szólj kedvesem, nem ébredt föl az öreg?

- Nem, nem, akkor sem eszmélt föl, mikor te kopogtál. Azt hiszem, hogy meghalt... Ugy félek...

- Bárcsak úgy volna! - szólt Paulu közönyösen. - Különben már nincsen rá szükség, hogy meghaljon. De aztán mégis jobb volna, ha meghalna, legalább rögtön visszafizethetném annak az asszonynak. De hát...

Anneza a legszivesebben kérte volna Paulut, hogy rögtön menjen el orvosért, de meg attól is fázott, ha orvosért küldenek, rögtön megtudják a valót. Sajnálta már nagyon, hogy szólt valamit.

Paulu is másra terelte a beszélgetést, Mind a kettőnek volt valami rejtegetni valója és így észre sem vették, hogy hogyan akarják egymást megcsalni. De Anneza hirtelen belátta, hogy jó lesz vigabb arcot vágni és kezdett magán uralkodni.

- Olyan boldog vagyok, hogy pénzt kaptál - szólt és átfogta Paulu nyakát. - Remélem, nem fogsz többet elmenni, Istenem, az a levél hogy megrémített! Igazán, azt hittem, hogy meg akarod magadat ölni!

- Hát ne beszéljünk többé róla! Most itt vagyok és nem szándékszem egyhamar innen elmenni! Ezalatt mindig csak rád gondoltam. Most, majd kissé föllélegzünk mi is, Anneza. Dolgozni akarok... dolgozni, tudod... azt akarom... Tudod, legfőbb ideje, hogy magamra is gondoljak végre. Don Peu azt ajánlotta nekem, hogy vegyem át tőle a Lulában levő bányáját. Ő most ott dolgoztatna és én arra kértem, hogy alkalmazzon engem fölügyelőnek. Vagy nem bánom, nyitok ott egy kis korcsmát. Azt mondtam neki, hogy szeretnék egy időre eltávozni erről a vidékről, ebből a faluból, ahol mindenkit gyűlölök. És ő elfogadta ajánlatomat...

- Te korcsmáros leszel? - kérde Anneza.

- Igen, én! Hát aztán, nem szégyen a munka! És nem is volna nagy munka, ezer lirából megcsinálnám a kis korcsmát és ezer százalékot nyerhetnék az üzleten. Jól megfontoltam én már a dolgot és jobb kedvem van miatta, minthogy sikerült pénzhez jutnom. Ki tudja, Anneza, hátha a sors megunta végre, hogy bennünket örökké üldözzön? De kérlek, erről ne szólj senkinek, még anyámnak sem. Előbb itt mindent el akarok rendezni. Isten a tudója, mennyire örülök ennek az ügynek. Már csak ennek az átkozott ördögnek a kedvéért is örülök. Megmutathatom neki, hogy semmi szükségünk rá nincsen és még ha tovább is agyon akarna bennünket gyötörni, akkor egyszerűen kidobom a házból. Most igazán nincsen rá szükség. De hát te még mindig remegsz? Nem innál valamit? Bizony, én is innék egy kortyot!

- Hozzam el neked, ami ma megmaradt a szegények ebédjéből?
- Nem, enni nem vágyódom, innék valamit. Lemegyek a pincébe. Aztán szeretnék anyámnak is szólni, hogy van pénzünk...
- Te keresztül akarsz menni a szobán?
- Igen, bánom is én, ha fölélred. Nem tehetek az én házamban azt, amit én akarok? Már nem félek tőle!
- Ne, ne menj! Majd inkább én kihozom, amit akarsz. Én átmegek a szobán, de kérlek, ne költsd fel Donna Rachelt, ma annyit dolgozott, igazán kimerült szegény.

A leány menni akart, de a férfi visszatartotta.

- Ne menj, tudod mit, inkább nem iszom semmit. Általában nem akarok többet inni. Már tegnap is ittam, ma is egy kicsit.
- És holnap megint - szólt gyenge szemrehányással a leány, aki már megszokta, hogy Paulu ígéretében nem igen lehet megbizni. Abban sem hitt, hogy dolog után lát és ember akar lenni a talpán.
- Te nem hiszel nekem! Pedig meg fogod látni, hogy holnaptól fogva más ember leszek.
- Holnap! - gondolta remegve a leány, ki tudja, mire virradok holnap!
- Te nem hiszed, hogy én meg akarok változni? Már nem vagyok gyermek, nem vagyok ifju! Az utolsó napokban sokat gondolkoztam az életemről és szentül áll az elhatározásom, hogy véget vetek minden ostobaságnak.
- A velem valóznak is?
- Igen, annak is. Hallgass reám, Anneza. Elhatároztam, hogy beszélek az anyámmal és kikérem a tanácsát, bár tudom, hogy azt fogja mondani, hogy kötelességemet kell, hogy teljesítsem veled szemben. Azt hiszem, te megértettél engem.
- Én, én nem értettem semmit! - de tágra nyílt szemmel nézett Paulura.
- Nem értettél? Hát el foglak venni feleségül. Elviszlek magammal a hegyek közé és többé senki sem szólhat ellenünk semmit.

Nem szólt arról, amit különben magának sem vallott meg szívesen, hogy ebben az elhatározásban volt jó része annak az önzésnek is, hogy nem akar abba az elhagyott bányába egyedül menni, így vele lesz az asszony, akit szeret és aki segíteni fog neki és könnyebben fogja tűrni az egyedüllét minden nyomoruságát. Különben érezte, hogy Don Peu ajánlatát azért fogadja el olyan könnyen, mert tudta, hogy Anneza vele megy. Annál jobban meglepte, hogy a leány egyáltalán nem mutatott nagy örömet, vagy nem tudta érteni, mi történt. Másodszor fogta el a leányt a szédülés, a gyilkosság óta másodszor érezte, hogy lába alatt reszket a föld és ő megtántorodik. Kapaszkodott és majd eldőlt.

- Mi bajod lehet neked? Te nem hiszel nekem, nem bízol már bennem? Lázad is van. Jól van, hát hagyjuk és beszéljünk holnap többet.

Aztán egy pár lépést tett a férfi.

- Vagy úgy, nincsen kedved a bányába menni?

A leány nem szólt egy szót sem. Néma fájdalommal átfogta Paulu nyakát és keservesen sirni kezdett. Minden, amit az emberi sirás csak kifejezhet, benne volt ebben a sirásban. Kétségbeesés, lelkipurdalás, a sors iránti gyűlölete, mind, mind kiérezhető volt ebben a sirásban. Paulu már megszokta, hogy kis barátnőjét gyakran lássa szomorúnak. Néha ez a sirás meghatotta,

máskor bosszantotta is. Most, mikor izgatottságát nem értette, csak arra magyarázta, hogy örül, hogy boldog, hogy elfojtott szenvedélye tör ki belőle, de nem tudta megnyugtatni, mert szerette, ha ő jókedvű, hogy mást is csak nevetni lásson.

- Anneza - szólt kissé nyersen - hallgass rám. Éppen elég volt a sirásból, izgatsz veled, aztán meg már mi kivettük a busulásból a részünket, most legyünk jókedvűek. Szólj hozzám egy jó szót és aztán menjünk aludni. Nehéz nap volt ez a mai, de hát ennek is vége van. Leány, mit sirsz még mindig? Hidd el, végre nyugságunk lesz mindünknek.

Anneza még mindig sirt a férfi mellén. Istenem, ha most itt így meghalhatna! Paulunak minden szava a szívére hatott és megrészegítette az öröm és tönkretette a bánat!

A férfi egyre beszélt. Mindig ugyanazt mondta és iparkodott szabadulni a leánytól, de nem birt. Egészen lassan maga után huzta a konyha ajtajáig és ott megcsókolta. El akart tőle válni, de a leány szorosán átfogta a nyakát.

- Anneza, még meg találsz fojtani!

- Szent Isten! - és ijedten elengedte. - Várj csak Paulu, még van valami mondani valóm. Nem, várok veled holnapig. Elmegyek veled a hegyek közé. Ha akarod, elmegyek holnap, vagy elmegyek még ma éjjel. Elmegyek veled. Hogyan kételkedhetel bennem? Azt mondom neked, te még nem ismeresz engem. Mintha nem tudnád, hogy elmegyek veled a száműzetésbe, más világba, más országokba. Elmegyek veled akár a fegyházba, ha bünt követtél volna el, hordanám a láncot érted szívesen, de el nem hagylak soha, soha... A kezemet tenném közéd és a lánc közé, úgy óvnálak meg.

- Reméljük, hogy ilyen nagy áldozatra soha sem lesz szükség - szólt Paulu meghatottan.

- Hallod, Paulu, kérlek, nagyon kérlek, ne beszélj senkivel a világon a mi házasságunkról. Senkivel. Még anyáddal sem.

- Félsz talán Gantintól?

Még csak álmában sem jutott Gantin eszébe és kezével tagadó mozdulatot tett.

- Neki csak azt mondom, hogy te elmegy a hegyek közé és szükséged van egy megbízható szolgálóra. Így majd elenged mindenki és aztán később, ha kell, meg is esküdhetünk. Én nem is nagyon kívánom, nem, a földolog csak annyiból áll, hogy te engem el ne hagyj soha. Ha van Isten az égben, úgy meg fog nekünk bocsátani. A papok föloldanak a bűn alól. Tudom, Virdis tiszteletes engem is föl fog oldani.

- Anyám jobb szemmel nézi, ha megesküszünk és úgy élünk ott együtt.

- Nagyon sajnálom, de én akkor is elmennék veled, ha ők mind elleneznék. Én hálásan csókolom meg jótevőim kezét, de én veled megyek Paulu. Elszököm innen, ha te el nem viszel magaddal. Gondolj csak arra, hogy nekem megígérted, hogy veled megyek. Nem akarok a feleséged lenni, de veled akarok maradni, te megígérted ezt nekem, Paulu, ne feledd el, hogy esküt tettél rá...

- Igen, megígérted, megesküdted és meg is fogom tartani. De neked ma lázad van és ha előbb így látalak, igazán nem izgattalak volna ilyen hírekkel...

- Messze van az a bánya?

- Nincs nagyon messze. Nuoróból körülbelül öt-hat órát kell még lóháton menni odáig. De most igazán menj már aludni, hiszen holnap is van nap! Jőjj és ne haragíts meg!

Még egyszer megcsókolta, de nem érzett mást, mint könnyeinek sós ízét.

Aztán lassan keresztülment a szobán át a konyhába. A leány boldog volt, mikor látta, hogy meg sem gyújtja a lámpást.

Visszafojtott lélekzettel figyelt, de már nem hallott semmi neszt. Egyedül maradt a holdas éjszakában, egyedül a küszöbön, ahonnan csak a halál néma és szörnyü birodalmába léphetett.

*

Még csak egy percre várt és újra belépett a konyhába. Nem volt bátorsága a szobába menni, noha hatalmasan huzta arra valami, aminek nevet sem tudott volna adni. Leült a kályha mellé és egy kis fadarabbal piszkálni kezdte a hamut, didergett, bár annyi ereje sem volt, hogy megmozdulni mert volna. Könyökére tette fejét és úgy tűnt föl neki, mintha az éjjel összes eseményeit csak kinosan végigálmodta volna.

Az álom előbb szörnyü volt, de aztán édes és szép! Azt hitte, hogy az öreg csak alszik és Paulu átázva még az uton van. A lázálmodok mind újabb alakot öltöttek és aztán eltűntek, akár a fátyolkép. Néha megismerte ez alakokban Viridis tiszteletest, az öreg Zua bácsit, Rózát, majd Gantint, Castigu bácsit és ezek mind összefolytak, egygyé váltak és aki a lului bányák felé vándorolt, nem Paulu volt, hanem egy rongyos koldus, aki nem akart rá nézni semmi áron.

Anneza úgy szerette volna, ha az öreg észreveszi, de az nem akart megállani.

Álmában érezte, hogy keservesen sir, de bárhogyan akarta volna, nem volt képes fölébredni. Így aludt néhány órát, de az öreg halottal nem álmodott. Amint azonban fölébredt, első dolga volt, a történekről gondolkodni. Mintha minden bágyadtsága és láza elhagyta volna. Nem félt már, nem rettegett. Mintha saját erős énjé visszatért volna, aki harcra készen áll és semmi szín alatt nem akarja, hogy leteperje a sors. Miért reszkessen? Miért hagyja el a bátorsága?

Nem volt semmi veszteni valója, csak jótéveit ne érje miatta baj. Magának nem remélt már semmit ebben az életben és a tulvilági létben már régen nem hitt. Fölkelt. A hideg rázta. Még sötét volt, de már a kakasszó hallatszott és a csendes kis utcán távolról már kocsizörej is hallatszott. A kis olajlámpa még pislogott, de búzt terjesztett szét.

Mint egy megrögzött gonosztevő, előbb mindent el akart készíteni és csak aztán akarta a többieket hívni.

Megtöltötte a lámpát, uj belet huzott bele és óvatosan a szobába lépett. Előbb megnézte, hogy a pamlag rendben van-e, aztán levette a takarót a halotról. Sokáig állt és mereven nézte áldozatát. Az öreg még mindig rémesen nevetett, arca hamuszín lett és szeme félig nyitva állott.

Igy tűnt legalább Annezának, aki csak azt leste folytonosan, hogy vajjon az arcon nem látszanak meg az erőszakos halál nyomai.

Legjobban szerette volna a halottat megfordítani, de annyira reszketett, annyira utálta, hogy nem merte kezével érinteni.

Végre magához tért. Levetette pruszlikját, összeborzolta haját és végigsimitotta arcát, hogy egész közönyösnek lássék és fölszaladt az emeletre, hogy Donna Rachelt felköltse. A férfiak a legfelső emeleten háltak, sőt Cosimu bácsi a padláson a buzamagtár mellett feküdt.

Donna Rachel mindig bezárta éjjelre szobáját, keveset aludt, alig pár órát, de igen mély álma volt. Háromszor is kopogtatott Anneza, míg ajtót nyitottak neki.

- Donna Rachel, kérem jöjjön le hamar, Zua bácsi rosszul van, azt hiszem haldoklik, igen...

- Jézus Mária, szaladj hamar Viridis tisztelendőhöz. Hívd hamar az urakat, siess, szaladj...

Róza, aki a nagyanyjánál aludt, följébredt, hangosan sirni kezdett. Donna Rachel reszkető kézzel kapkodta magára a ruhát és ez idő alatt Anneza nyugodtan így szólt neki:

- Kérem Donna Rachel, ne féljen, én azt hiszem, Zua bácsi már meg is halt!

- Mit mondasz? - kiáltott az asszony. - Meghalt, halotti szentség nélkül? Uram, Istenem, mit fognak az emberek szólni? Így hagytuk meghalni? De miért nem hívtál bennünket rögtön?

- Én nem vettem semmit észre, csak most pár perce ébredtem föl és...

Donna Rachel már semmit sem hallott. Meztláb, rövid szoknyában lerohant a lépcsőn és folyton csak azt kiáltozta: - Halotti szentségek nélkül!

Róza még mindig sirt. Don Simon megállt az ajtó előtt és a zajra már Paulu is kijött.

- Mi történik itt, Anneza? Anyám? - Anneza újra izgatott volt, de annyira elhatározta, hogy szilárdan uralkodni fog magán és nem árul el semmi abból, ami történt, hogy nyugodt hangon így szólt Paulunak:

- Kérem, menjen le és költse fel az öreg urakat. Zua bácsi meghalt!

Paulu gyorsan ruhát vett és Don Simonhoz szaladt, aki még mindig azon fáradt, hogy a síró gyermeket hallgatásra bírja.

- Hallgass már! Lemegyek és orvosságot adok a betegnek.

De a gyermek már megértette nagyanyja mondását és hangosan sirva kiáltozta:

- Meghalt halotti szentség nélkül, miért nem hittál minket?

- Hallgatsz el nyomban? Jaj neked, ha még egy hangot szólsz!

Leszaladt a lépcsőn, de elhatározta, hogy egy szóval el nem fogja magát árulni. Az ajtó előtt megállott és látta, hogy Donna Rachel mint ébresztgeti az öreget.

- Nem, nem, csakugyan meghalt! Meghalt, és mi nem voltunk itt, Istenem, mit szólnak majd az emberek?

- Most hallgassunk és ne szóljunk senkinek semmit!

- Jól van, azt mondjuk, hogy mi itt voltunk!

- Anyám, most itt van Paulu már!

Mikor a fiatal férfi lépéseit hallotta, megremegett a szive, de ajkát összeszorította és hallgatott. De most Paulu őt észre sem látszott venni, ő is lámpáját kezében tartotta, de arcán semmi meghiúsultság, vagy szomorúság nem látszott.

- Hát meghalt, most már nem lehet itt semmit sem tennünk.

Az járt a fejében, hogy valószínűleg akkor halt meg, mikor ő Annezával beszélgetett.

Donna Rachel semmit sem értett ebből a beszédből. A szobában járt-kelt és nagyon nyugtalan volt. Nem feledhette pillanatra sem, hogy az öreg vallási vigasz nélkül ment át a másvilágra. A lelkiismerete mardosta és látta, amint az öreg átokra emeli kezét, mert a pokol minden kinját szenvedni végig.

Végre megtalálta, amit keresett, egy kis fekete keresztet, amely a falon lógott, azt tette az öreg mellé.

- Meg kell mosdatnunk és felöltöztetnünk, - szólt nyugodtabb hangon. - Anneza eredj, rakj tüzet és tégy föl vizet. Minek állsz itt így? Anneza, Anneza, ugyan mire gondolsz te?

Ez a szemrehányás, bármilyen gyöngéden is hangzott, mélyen találta Annezát. Most minden szónak kettős értelme volt rá nézve. Szó nélkül kiment a konyhába, tüzet rakott és folyton azt ismételte magában, hogy erős lesz, elszánt lesz, mindenre készen. Egyszerre Don Simon hangja hallatszott.

- Hát csakugyan meghalt? Miért nem hívott bennünket Anneza?

- Ugyan, hát tehet ő róla valamit? Hagyjátok békében, - szólt Paulu boszusan, mikor Donna Rachele újra panaszkodni kezdett. - Meghalt, hát vége, nyugodjék békében.

- Hiszen éppen csak erről a békéről van szó, Paulu - felelte az anyja.

- Ugyan hagyd anyám, hát azt hiszed, hogyha meggyónt volna, akkor a paradicsomba kerül?

- Paulu, - szólt a nagypapa szigorúan és komolyan, hagyd legalább nyugton a holtakat.

Paulu nem felelt semmit. Nagy csönd volt a szobában, nem hallatszott más, csak a kis Róza sirása, akit Cosimu bácsi hozott karjain a szobába.

- Hol van Anneza? Mondjátok neki, hogy ügyeljen a gyerekekre. Mi történik itt, mit vétett Anneza?

Anneza és mindig csak Anneza. Mindannyian haragudtak rá és ő elhatározta rendithetetlenül, hogy harcolni fog mindnyája ellen, kiment az udvarra, vizet merített, hogy a halottat megmossák. Mikor meglátta, hogy az égen már pirkadni kezd, újabb szorongás fogta el szívéét. Az égen a csillagok is reszkettek, a hold utolsó sápadt sugarát bocsátotta az udvarra.

Az üde szellő is a hajnal jöttét jelezte. Anneza jobban szerette volna, ha még sötét éjjel borulna a földre, félt a napfénytől, félt az emberektől, akik majd teli rosszindulattal az ő ügyeibe is beleszólnak. Az emberek? Gyűlölte őket! Ezek az emberek voltak egyedüli okozói annak, hogy nem valósulhatott meg leánysága legszebb álma, hogy nem tehetette tisztesszónyá kedvese, akit a világon a legjobban szeretett. Ezek miatt az emberek miatt, a pletykájuk miatt, amelylyel Paulut a halálba üldözték volna, ha anyját és nagyszülőit az ősi házból kikergetik, ezek miatt az emberek miatt követte el bűnös tettét. És ki tudja, most nemsokára föl fognak ébredni az emberek, behatolnak a kis kamrába, megvizsgálják a halottat, megvizsgálják és talán kikutatják a borzasztó igazságot...

Kicsit később Don Simon, Cosimu bácsi és Paulu a tűz körül állottak.

- Igen, igen - szólt Don Simon - most itt lesznek nemsokára a nyakunkon. Éppen olyankor jönnek, mikor az embernek a legnagyobb nyugalomra volna szüksége. A régieknek jobb dolguk volt, azoknak nem kellett mindenféle halotti torra készülniük. Azok eltemették halottaikat ott, ahol az lakott. Még most is találnak a régi épületek aljában emberi csontokat.

- Na, engedjen már meg bácsi - szólt Paulu, - én Zua bácsit el nem temettetném az én házamba. Nyugodjék békével, de igazán eleget kintzott mindannyiunkat.

- Az Isten áldjon meg, Paulu, mérsékelj magadat, nehogy még az idegenek előtt is így beszélj.

- Én őszinte vagyok, Decherchi nagypapa. Biztosíthatlak téged, hogy sajnálom ugyan az öreget, de megsíratni nem tudom!

- Te nagyon ragaszkodol az élethez - szólt Cosimu bácsi; - még a halál látása sem ébreszt benned tiszteletet. - Valószínűleg először történt, hogy Cosimu bácsi így beszélt az unokájához. Paulut jobban is bosszantotta anyai nagyapjának szelid intelme, mint Don Simon örökös szemrehányásai.

- Ragaszkodom az élethez? - szólt keserűen, mintegy magához. Eszébe jutott, hogy tegnap milyen komolyan foglalkozott az öngyilkosság gondolatával.

- Ha én olyan volnék, mint ti mondjátok... akkor... no de most nincs arra idő, hogy erről beszéljünk.

- Hát akkor hallgass. Bent egy halott fekszik, gondoljunk hát arra, hogy mindnyájunknak meg kell halnia. Ő nem volt gyáva ember! Vitéz ember volt és mindenképpen fölötte becsületes, szorgalmas és igazságos férfi, a testi szenvedés tette durvává. Nagyon gyakran van az, hogy a keserű szavak mögött a tiszta igazság rejlik és emberi gyarlóság, hogy az igazat nem szeretik hallani.

Paulu nem felelt rögtön. Mindennek dacára tisztességtudó fiu és unoka volt, aki sohasem vitázott az öregekkel, mindent a kedvük szerint intézett el, noha tudta, hogy egyszerű észjárású öregeinél sokkal több a tudása, tapasztalata. Cosimu bácsi szokatlanul erős kifakadása éppen ebben az órában mélyen érintette, de bosszantotta is. De azt hihette, hogy a nagyapának ezuttal igaza van.

- Igaz ember volt? Azért nem halt meg az igaz emberek halálával.

- Hallgass - szólt Don Simon is, aki már hangos imába fogott. - Hiszen azt sem tudod már, mit beszélsz. Miért nem halt volna meg igaz ember módjára? Nem halt meg a saját ágyában természetes halállal? Azért, mert nem gyónt, az Ur irgalmas és az ő mérlege pontosabban méri az emberek jó és rossz cselekedeteit, mint mi bűnös emberek.

Anneza ki-be járkált, jól hallotta, hogy mit beszél az öreg ur. Ha mosolyogni tudott volna, akkor ő, aki nem hitt sem az Istenben, sem az isteni igazságszolgáltatásban, még mosolygott is volna. De más járt a fejében. De Paulu folytatta:

- Az én szavaim már nem igen sérthetik a holtat, de azt hiszem, az Istennek végtelen irgalmára lesz szükség, hogy...

- Az Isten szent nevére! - kiáltott már Cosimu bácsi - hát még mindig nem érted, hogy nem illik így beszélni? Vigyázz!

- Ugyan mire vigyázzak, ugyan mitől félek - tört ki Pauluból - remélem, senki sem fog gyanuba fogni, hogy én öltem meg az öreget.

- És mégis mondhatnák - felelt az öreg halk és fojtott hangon. - De most erről ne essék szó, most tessék imádkozni... vagy hallgatni.

- Hát aztán... aztán... - folytatta Don Simon izgatottan. - Nem is volt ő olyan rossz ember. Nem jót akart velünk tenni? Talán mi nem értettük, hogyan kell vele elbánni, talán mi félreismertük. Napról-napra jobban elhanyagoltuk, magára hagytuk és csak akkor gondoltunk rá, ha valamire szükségünk volt. Igen - szólt halkán - nem szerettük őt, ahogy megérdemelte volna. És ő... most már megmondhatom, jót akart velünk tenni... Megbizta Virdis tiszteletes urat, hogy a tankát és a házat részünkre megvegye.

Don Paulu idegesen kapta föl a fejét, mert Annezát pillantotta meg, aki a konyhaajtóban megjelent és az ámulattól kővé meredten pillantott Don Simon felé.

- Elég. Imádkozzunk - szólt az öreg nemes ember - és sohase ítélkezzünk embertársaink fölötte, mielőtt őt alaposan nem ismernénk.

De Paulu még halálában is gyűlölte az öreg Zua bácsit. Most elérkezettnek látta a pillanatot, hogy nagybátyáinak megmondja, hogy az öreg segítségére már egyáltalán nincsen szükség.

- Nyugodjék békével - szólt újra Paulu - de ha igazán jót akart velünk tenni, akkor nagyon sok bosszúságtól megkímélhetett volna. Nem szabadott volna türnie, hogy végig házaljam az

összes szomszédságot hóban és fagyban, esőben és napban, hogy megalázkodjam az üzörások előtt, hogy szóba álljak mindenféle rongy asszonynéppel, durva suhancsal és nevetlen fráterekkel, akikkel találkoztam. Azt akarjátok, hogy én ne beszéljek, de én nem tudok hallgatni. Még csak egy pár szót. Tegnap késő éjjel érkeztem haza, nem akartalak már titeket fölkelteni. Hallgassatok rám! Pénzt szereztem, de micsoda megalázkodások árán! Egy kéteshírű özvegy asszony kölcsönzött nekem pénzt... és én elfogadtam. Mit tehettem volna mást - szólt, mintha sejtette volna, hogy a szemrehányások özönét fogja kapni. - A víz a szájamig ért, nem sok hujja volt, hogy teljesen elmerültem.

- Micsoda beszéd ez, mi közöd neked egy özvegy asszony hirnevéhez, ha a pénzt visszafizeted?

- Természetes, hogy vissza fogom fizetni, csak azt ne higgyétek, hogy az örökségből fizetem az adósságot. Nem. Még valamit kell nektek mondanom. Sikerült foglalkozást találnom. A bányába megyek.

Az öregek bámulva néztek rá. Don Simon a fejét rázta és Cosimu bácsi minden megszokott jósága dacára, hihetetlen mozdulatot tett a kezével. Már régen nem hitt az unokájának.

De Paulu nem felelt már semmit, megmondta, amit a nagyapáknak tudni kellett és amikor azok újra imádkozni kezdtek, lehajtotta fejét. Alapjában a halál látása mindig elszomorította és ezer kérdés, amelyre sohasem talált megoldást, foglalkoztatta elméjét.

Minden megszűnik a halállal? Igazán halhatatlan-e a lélek, hol marad a lélek a halál után, hol van az öreg lelke, igazán él-e őseink lelke és a hatalmas mennyboltozaton a felhők fölött trónol-e az Ur, ki mérleget tart kezében? Az az Ur, akitől a nagyapák úgy félnek, akit úgy tisztelnek?

Paulu atyja és felesége halálára gondolt. Akkor kétségbeesés és fájdalom nem engedték e hatalmas kérdéseket felszínre jutni, most egész más lelkiállapotban volt. Fiatalnak, erősnek érezte magát, telve a legjobb szándékokkal. A jövő szinte rózsásnak tünt föl és már-már hinni kezdett az isteni gondviselésben, amely utját egyengette. Anneza ellenben, aki csak most értesült az öreg elhatározásáról, még mogorvább, még szótlanabbá lett. Donna Rachel a gyászszertartást nagyon komolyan fogta föl. Valóságos vallásos őrvjögés vett rajta erőt és folyton-folyvást csak azt hajtotta:

- Anneza, így halt meg, így kellett meghalnia!

De ez a szemrehányás nem bántotta Annezát, hallgatott és mikor a halott föl volt öltöztetve, sárga damasztkendővel letakarva, mikor a hajnali fénysugár a kertablakon át behatolt a halott szobájába és elvegyült a viaszgyertyák sárgás fényével, olyan volt a leány fekete gyászruhájában, fekete kendőjével, mintha arcát viaszból faragták volna.

Alig köszöntött be a reggel, Anneza elszaladt Viridis tisztelendőhöz, hogy a halálesetről értesítse.

Elhalasztotta az első misét, hogy a családhoz siethessen.

- Anneza elbeszélte nekem, hogy mind itt voltatok, mikor Zua meghalt. Miért nem küldtetek értem? Miért tettétek ezt? Helytelen volt az eljárástok!

Donna Rachel, bár nem szívesen, de beleegyezett Anneza hazugságába.

- Hiszen gyakran volt ilyen fuldoklási rohama, csaknem minden este. Az orvos valami csillapító szert rendelt ilyenkorra, de az éjjel olyan hirtelen jött a roham, hogy Anneza azt sem tudta, mihez kapjon előbb. Ezt a kis csomagot a párnája alatt leltük és önre vártunk, tisztelendő ur, hozzá sem nyultunk addig.

- Csak bontsátok föl, mert az elhunyt nekem átadta minden irását és értékpapirját.
- Akkor minden jó kézben van - szólt Donna Rachel és kibontotta a csomagot.
- Micsoda, még a végrendeletét is kiadta a házból? Még azt hitte, hogy én képes volnék meghamisítani! Ilyen alávalónak, ilyen hitványnak tartott! Még ön is, tisztelendő ur, annak tartott!
- Most másra gondoljunk. Most az az első kötelesség, őt méltóan eltemetni. Te, Paulu, jelentsd az esetet a községházán. Én majd a többiről gondoskodom.
- Én - kiáltott Paulu - én nem teszek semmit! Engem még tegnap óta senki sem látott itt, én az éjjel jöttem meg, senki sem fogja észrevenni, ha itt nem vagyok. Az öreg még holta után is csak sérteget, csak bántalmaz engemet.
- Paulu, most másra is kell gondolnunk! - szólt Donna Rachel.

De Paulu nagyon megbántva érezte magát és valósággal föllázította a gondolat, hogy ő olyan érzelmeket fitogtasson az emberek előtt, amelyek benne nincsenek.

- Én távozom innen! - szólt.
- Menj, menj innen, te gonosz lélek! - szólt a pap. - A róka csak a bőrét váltja, de a szivét nem. Eredj innen - és elhessegette a zsebkendőjével, akár a rossz legyet.

És Paulu csakugyan elment. Nem hajlott Anneza kérelmére sem, aki utána indult.

- Paulu, ne menj, mit szólnak majd az emberek?
- Ha bárki meglátna, ígérem neked, hogy vissza fogok jönni.

Elment, de vissza nem jött. És most megtelt a ház mindenféle idegen alakokkal, szomszédokkal, rokonokkal, barátokkal. A két szegény, aki tegnap itt evett, szintén eljött s az egyik szomorúan így szólt:

- Milyen hamar meghal az ember. Tegnap ilyenkor Zua bácsi még telve volt étellel.

Aztán az asztalos is eljött a koporsóval, amelybe a halottat beletették és a keresztet a kezébe adták, az érdemrendet a mellére tűzték.

Egy öreg asszony azt ajánlotta, hogy valami halotti éneke kezdjenek, de Don Simon, noha igen jámbor volt, nem akarta megengedni és azt állította, hogy vannak szokások, amelyek tényleg már elavultak. Megparancsolta Annezának, hogy rakjon tüzet és készítse el az ebédet, noha közsokás szerint olyan házban, ahol halott fekszik, nem raknak tüzet. A leány boldog volt, hogy munkát adtak neki és távol maradt a sokadalomtól, amely ilyenkor előzőnlí a házat.

Anneza nyugodtabb lett. Még csak egy kis idő és a néma föld örökre eltakarja az ő nagy bűnét.

Egyszerre a konyha sarkában mély sóhaj ütötte meg a fülét.

Arra pillant és a vak Nicolinut látja maga előtt.

- Mit csinálsz itt? Az emberek fönn vannak a szobában, eredj te is közibéjük!
- Hát te mit csinálsz itt?
- Én, én ebédet készítek az embereknek.
- A halottak nem esznek, de az élők igen!

- Persze, esznek, amíg szájuk van, hát te nem ettél-ittál itt tegnap, pedig a te apád, anyád sem élnek már!

- Én itt ettem-ittam tegnap, az igaz, éppen azért... de hát hol van Gantin, az ma nem jön haza?

- Sem ma, sem holnap; az messze van innen, az San Matteóban dolgozik.

- Hát Don Paulu hol van?

- Mi közöd neked ahhoz? Én nem érek rá ma teveled társalogni. Eredj a dolgod után és hagyj engem békével!

- Anneza - szólt a vak újra - hol van Don Paulu? Mondd meg neki, ha visszatér, hogy nem mindenki gondolkodik úgy, mint én, vannak igen gonosz emberek a világon!

- Lehetséges. Tudom, hogy a rossznyelvű Piras-testvérek mindenféle módon megrágalmaztak bennünket, miután tegnap itt kedvükre jóllaktak, ettek-ittak. De hát ma igazán nem érünk rá ilyen pletykasággal törődni.

- Valakinek figyelmeztetni kellene Don Paulut!

- Annak nem kell semmiféle intés. Eredj ki innen, Nicolinu!

Paulut inteni! Ugyan kitől félne? Az öreg naplopóktól, a pletykásoktól? Paulu gyűlöli a pletykát.

Azért mégis nagyon szerette volna megkérdezni a vakot, hogy mit beszéltek a Piras-testvérek, de Niculinu elment. A felső szobából az asztalos egyhangú kalapálása hangzott le, aki az ezüstrojtot tette a koporsóra. A leánynak ez az egyhangú ütés valóságosan nyugtató zene volt. Most már nem láthatja senki többé a halottat, most már a koporsó megőrzi a nagy titkot olyan mélyen, mint az ő szive...

Most elhallgatott a kalapács és egy hang szólalt meg:

- Mehetünk az ebédhez!

És lassankint elmentek az emberek a házból. Az öregek és Donna Rachel alig ettek valamit, de csendesen és nyugodtan ültek az asztalnál, mint olyan emberek, akiknek rendben van a dolguk...

Három órakor elvitték a holtat és akkor csöndesség költözött a házba. Anneza leült a kertbe és a távoli hegyek közé bámult. A lombok csak halkán súgtak-búgtak, az erdő fái sötéten és komoran néztek, mindenütt csönd honolt, de Anneza mégis holtfáradtnak és kimerültnek érezte magát. Ugy érezte, hogy a tegnapi zivatar óta, a tegnapi rémes nap óta esztendőök multak volna el és öregnek és törődöttnek érezte magát.

- Most már vége mindennek! Most mennem kell innen! Mert ha ebben a házban maradok, soha többé nem tudnék nevetni, dolgozni, de még szólni sem. Megmentettem másokat a kinzójuktól, de micsoda nagy áron!... Minő terhet vettem a nyakamba! Itt, igen, itt érzem a vállamon.

Mindig jobban elborultak gondolatai és csak egy irányba nézett mereven, arrafelé, ahol Paulunak jönnie kellett. Föl akart kelni, de nem volt ereje sem. Ugy érezte, hogy jeges hidegség fut a hátán végig.

- Oh, Istenem! Még csak az kellene, hogy megbetegedjem! Hogy valami rémes lázálom kifecsegye, amit a föld már elfödött... Most áruljam el magamat!

Ujra ásított. Fölemelte két karját, mintha valami mozgással föl akarná magát ébresztetni és ezt a lidércnyomást a lelkéről letépni. De újra szédült és meg kellett támaszkodnia, hogy el ne essék.

Donna Rachel, aki arra ment, kivette kezéből a korsót és így szólt hozzá:

- Fogadj szót, gyermekem, feküdj le, neked nyugalomra van szükséged!

De Anneza messze távolba mutatott és így szólt:

- Nekem el kell mennem!

- Neked le kell feküdnöd, fiam, hát nem érzed, hogy lázad van!

- Bocsásson el kérem!

A kezébe vett egy korsót és kiment a házból.

Az este tiszta volt és csendes. Az égen a csillagok ezrei tisztán ragyogtak és a nyitott konyhaajtókon át látni lehetett, mint raknak az asszonyok tüzet és készítik a fáradt férfiemberek részére a szerény vacsorát.

Anna néni házának közelében a leány megállott és most már nyugtalankodni kezdett Paulu hosszas kimaradásán. Egyideig még állott és azt hitte, hogy valami hazafelé tartó vándorvagy pásztorembertől hall valami hírt Pauluról, de senki sem jött elé és így belépett Anna néni házikójába. Egyszerű kis ház, olyan igazi szegény porta volt e hajlék, ahol künn az udvaron tartották a kis rozstot, fönna a padláson a szénát, meg a tüzelőanyagot.

- Anneza, te vagy, fiam? - szólt a néni. - A kis Róza most ment le Ballorával a kutra, várj csak, lejövök én, csak egy kis fát hozok le magammal.

Az asszony fölment a létrán és Anna telemerte korsóját vízzel a nagy köedényből.

- Anna néni, kérem, egy kis vizet veszek, holnap visszahozom.

- De kamatostul fiam! - szólt a néni mosolyogva, miközben lefelé indult.

- Fölbontották már a végrendeletet? Igaz, hogy a tiszteletes úrnak adta át? Az a vén sündisznó! Az én szavam ne ártson neki, ne terhelje annyira sem, mint a ledobott rózsalevél, de nagy gazember volt az öreg. Ma az a hír terjedt el, hogy Paulu addig verte volna, amíg meghalt.

- Micsoda? - kiáltott Anneza rémulten és rögtön a vak szavai jutottak eszébe.

- Pletyka, fiam! De hát mi bajod van?

Anneza remegett egész testében, de még volt ereje, hogy így szólt:

- Nincs semmi bajom neked, de olyan vagyok, mintha engem is agyonvertek volna, a derekam, minden csontom úgy fáj! Jó éjt, Anna néni! Eljövök nemsokára, aztán beszélgetünk!

- Nem, holnap én jövök hozzátok, fiam. Ha utközben látod a leányomat, mondd neki, hogy siessen már haza, sötétedik és későre jár.

Anneza is meggyorsította lépteit, bizton hitte, hogy mire hazaér, már Paulu is otthon lesz. De a szűk kis utcán sirás, ismerős gyermek-sirás hangzott.

- Légy csöndes, kis leányom, - szólt Ballora hangja, ne sirj. - De a nyugtató hang is remegett.

- Róza, Róza, - kiáltott Anneza és letette a korsót hirtelen. - Mi baj van? Miért sirsz?

Róza a leány felé sietett, szorosán átfogta nyakát és erősen hozzásimult.

- Anneza - szólt a másik, - fordulj vissza! Fordulj vissza hamar! A karabinerek téged keresnek, ott vannak nálatok... Mindet elfogták, mindet, még Donna Rachelt is...

- Még Donna Rachelt is - szólt Anneza, de jóformán nem tudta, mit beszél. - Micsoda? - kérde aztán gépiesen a gyerektől, akiből nem lehetett egy okos szót kivenni.

- Én nem tudom... de hát Rózát vittük haza... már a ti ajtótok előtt állottunk, mikor észrevettük, hogy ott sokan állanak, az egyik asszony azt mondta: a karabinerek vannak benn... mindet elfogják, mindenkit... Annezát keresik... Ekkor csak arra gondoltam, hogy hazaszaladok és figyelmeztetem a nénit, rögtön, és téged is, de hát bujj el valamerre, akárhová!

Annezának rögtön a néni padlása jutott eszébe. Azt hitte, mert ő az egyedüli bűnös, hát csak őt fogják keresni. Csak ő forog veszedelemben. A többi ártatlan, azt nem érheti baj... De hát ő vele mi lehet? Egy szót sem szólt már, még az sem jutott eszébe, hogy hátha a leány meséje tulzott, hátha nem olyan nagy a baj, hátha még van mentség a számára! Csak ösztönszerűleg futásnak eredt, a gyerek utána, mintha kergetnék a karabinerek.

A házakból az asszonyok kinéztek és azt hitték, hogy ezek fogósdit játszanak.

És a menekülők végre eljutottak Anna néni kapujába. Az asszony már nem volt otthon. Csönd volt. Anneza a konyhán át a padlásra akart szökni, de Ballora útját állotta:

- Itt nem rejtheted el magadat! Éppen itt fognak először keresni téged. Máshová menj!

- De hová?

- Eredj, Anneza, kérlek! - sürgette a másik. - Mindjárt késő lesz, aztán semerre se mehetsz.

És Anneza teljesen vakon, eszeveszetten, minden józanság nélkül, lerázta magáról a siró gyermeket és futásnak eredt. Szerencséjére üres volt a tér, senki sem állotta útját. A templom udvarára menekült föl, a kis belvedere felé, ahol egy háromszlopos loggia mögé bújt. Ünnepnapokon itt fogadta a pap vendégeit, ez volt a templomudvar legrajtettebb és legszebb része. Itt letérdelt a leány és a hús kövön nyugtatta arcát. Feje fölött ragyogtak a csillagok, mindenütt csend és nyugalom, békesség honolt...

A szive görcsösen dobogott. A láz csak növelte félelmét és érezte, mint kergetik a legrémesebb alakok, mint akarják magukkal vonszolni a sötét éjjelbe, amely sötétebb, mint a pokol. Körülvették a halál árnyai és remegéssel töltötték el szívét.

És ez az éjjel csaknem borzasztóbb volt, mint a gyilkosság éjjele. Rejtekhelyéből egészen tisztán látta Anna néni házat és látta, hogy ott sokáig világosság van. Az árnyékban tisztán vélte látni a mozgó alakokat, megismerte őket, és mintha hallotta volna még most is a kis leány sirását. Egy férfi lovagolt a szabad téren keresztül. Kelet felé mindjobban világosodott az ég alja.

Mikor kissé biztosabban érezte magát, fölkelt rejtekhelyéből és gondolkodni kezdett.

- Talán az egész csak rossz álom! Ballora talán csalódott. Hiszen nem lehet, hogy embereket ilyen hamarosan, egy-kettőre elfognak, én csak képzelődöm, ez nem lehetséges! Hol van Paulu, elfogták volna őt is? - gondolta a második percben.

De akkor az eszébe jutott, hogy az elmúlt éjjel is mindenre csak azt hitte, hogy álom, pedig megtörtént a szörnyű, a borzalmas valóság...

- Igen, én vagyok csak oka mindennek! Én, én átkozott! Mit tehetek most? Merre menekülhetek? Istenem, minden, minden elveszett, mindennek vége!

Leült a kőpadra és jobban megfontolta helyzetét. Lassan-lassan elhagyta a félelem és visszanyerte ítéletét, eszét és megint az lett, ami mindig volt: a repkény, amely nem tudott a törzs nélkül megélni.

- Meg kell őket mentenem! – Lejebb jött az udvarra. - Megvallok mindent, ha kell, az én nagy bűnömöt, de megmentem valamennyit!

Visszament Anna néni házához. Már nem félt. Nem bánta, ha elfogják, ha tömlöcbe vetik, nem szól egy szót sem a maga védelmére, hanem megmenti jótevőit.

Kopogott az ajtón. Kinyitották.

- Te vagy? Mit keresel itt? Téged keresnek mindenféle helyen már. Már itt vannak a közelben, azért le sem mertem feküdni, biztosra vettem, hogy ide is eljönnek.

- Tehát mégis igaz! És Paulu?

- Paulu haza sem jött. A többi mind fogva van. Még Donna Rachel is.

- Még ő is! - kiáltott a leány és úgy elrémült, mint akit villámcsapás ért.

Anna néni ijedten nézte a rémült leányt és azt hitte, hogy elájul és támogatni akarta. De az visszalökte és fejét verte, szájára ütött, mintha meg akarta volna magát büntetni, hogy beszélni merészelt.

- Mit akarsz tenni most, leányom? Elmégy haza?

- Haza? Ugyan kihez, ki van még ott?

- Egy karabiner, aki Paulut várja. De Paulu biztosan nem jön vissza. Valami jó lélek csak figyelmezteti, hogy itthon mi történt és ő megmenekül. Hallgass ide. Én látom, hogy te is el akarod magad fogatni. Őrizkedj ettől, ha valamit tudsz! Intelek! Azok szólásra birnak téged!

- Hát még te is, te is azt hiszed?

- Én nem szólok semmit. De az egész faluban azt tartják, hogy Paulu megölte volna az öreget és te és ti mind segítettetek volna neki. Ha ez nem igaz, akkor minek fogatnád el magadat! Ha van buvóhelyed, akkor rejtsd el magadat. Talán holnapra már kiderül az ártatlanságuk.

- Éppen azért fogatom el magamat. Mit tehetnék egyebet? Én nem vagyok férfi, aki az erdőben csavaroghat! Csak jöjjenek értem, én bevárom őket itt. Nem, nem megyek be. Miért félnének azok a gyerekek tőlem? Itt fogok várakozni.

És leült az udvarra.

Körötte csönd honolt. A hold magasan állott az égen és sápadt arcát még kísértetiesebb fényben mutatta meg. Anna néni leleskedett minden nesz után, a leány ült, mint akinek elapadtak könyei, szótlánul, kőszoborként.

- Hallgass, leányom, rám! Én jobban ismerem Paulut, mint ő hiszi. Ő volt a családjának átka. Ha pedig a törvény beleártja magát az ilyen dologba, akkor ott történt valami.

Anneza fölforrtyant. - Hallgass! - De aztán fejét rázta, egy szót sem szólt, nem akart mást, nem akart semmit, csak megmenteni őket minden áron, az élete árán. De Anna néni folytatta:

- Hallgass rám! Én tudom, hogy téged keresnek. Azt hiszik, hogy belőled kiveszik az egész titkot. És ha szereted Paulut, aki mindig olyan volt hozzád, mint a saját testvéred, akkor, ha őt meg akarod menteni, ne engedd, hogy elfogjanak! Talán még jóra fordulhat minden. De hallgatnod kell, miként a sir!

- Ha kell, azt fogom mondani, hogy én vagyok a bűnös! Én magam, én egyedül.

De Anna néni kezét a szájára tette.

- Látod, látod, hogy máris fecsegsz! Hallgass leány, akár a csiga, oly néma légy! Ne vádolj senkit, ne védelmezz senkit! Nem hisznek majd neked, de vallatóra fognak és követelni fogják, hogy elmondd, amit láttál. És akkor elveszited őket. Elvesznek, az biztos!

- Ne szóljon így, kérem! Ne, hiszen a kétségbeesésbe kerget az ilyen beszéd!

- Csendesen - szólt az asszony és fülelt, mert távolról lódobogás hallatszott, de az utóbb megszűnt megint.

- Azt hiszed, Anna néni, hogy Paulu ott fenn maradt? - És a hegyek közé mutatott.

- Azt hiszem, igen - szólt az asszony.

- Istenem, ha láthatnám, ha beszélhetnék vele! - gondolta Anneza.

Mit mondhatna neki? Az igazat? Nem, azt nem, de vágyódott, hogy elmondhasson neki mindent, hogy vele fontolja meg, mit lehetne még megtenni. A hegyek felé tartott. Olyan járással, olyan támolygó lépéssel, akár egy alvajáró.

- Hova mégy? hova indulsz? - Anneza nem felelt. A szegény vak beszédére gondolt, a pap viselkedésére és Piras-testvérek gunyos és rossz pillantásaira. Igen, így volt. Már reggel óta suttoztak az emberek, mindenki tudta, hogy valami titok lappang a levegőben és valami irgalmas lélek idejekorán megsugta Paulunak, ami történt!

Itt fenn, az óriási hegyszakadékok között, az ősrégi tölgyesben ezer meg ezer buvóhely, rejtek volt, ezeket csak a pásztorok ismerték. Azok járatosak voltak itt az utvesztőkben. Különösen Castigu bácsi ismerte a vidéket. Nem egyszer dicsekedett vele, hogy ő a barlangok királya! Valószínű, hogy ide menekült Paulu és itt marad, míg ez a pletyka megszűnik.

És Anneza fölkerekedett, hogy őt megkeresse. Még egyszer megállott a kert végében, még egyszer figyelt, nem kergetik-e, aztán elindult... A hold fényesen sütött a kis falusi házikókra, amelyek olyanok voltak, mintha hamuból és szénből épültek volna. Minden fekete és titokzatos volt ebben a csendes éjszakában. Nyájasan sütött a hold, fényesen ragyogtak rá a csillagok, mintha mind őt akarták volna védelmezni. És ő megkezdte vándorlását és ment, ment... Azon a kis szakadékon kezdte meg útját, ahol egyszer régen a vak koldus ebbe a faluba hozta őt és itt letette, mint a magot, amelyet szellő sodor ismeretlen tájakra, idegen országba.

Tovább... tovább... A sors üldözte, nem tudta, hová fog érni, mint ahogy nem tudta meg soha, hogy honnan szakadt.

Fölfelé! csak fölfelé! Szikláról-sziklára, cserjéről-cserjére, míg végre utat tévesztett. Nem tudta merre jár, már egészen ismeretlen vidéken vitte tova útja, távol kisebb-nagyobb épületek látszottak, mintha valamilyen művész keze hordta volna őket oda föl, pedig nem volt más, csak a sziklák és cserjék bozótja, valóságos meseország, álmovilág, amelyet izgatott képzelete megnépesített a legborzalmasabb alakokkal! A leány csak ment. Azt hitte, hogy már járt erre, de levél ha zörrent, egy kis futó állat ha elsurrant mellette, akkor félve és remegve huzódott össze.

Egyszerre egy mozgó alakot pillantott meg. Fekete volt a feje, akár egy Meduzáé és ide-oda mozgott folyton. Anneza elrejtőzött egy szikla mögé és ekkor megpillantotta Bitta Rózát, a falu kis vadász leányát, aki falopásból tengette szomorú életét. Anneza irigyelte a szurtos mezitlábás leányt, aki olyan jól tudott itt menekülni és csavarogni. De folytatta útját. Fölfelé! Mindig csak följebb!

Egyszerre, messze távolban lovas alakot pillantott meg. Föltűnik előtte, mint egy látomány egy pillanatra, aztán vége, eltűnt.

Egy percre megállott a leány. Távolról csengettyűszó... Ez Castigu apó nyája lehet csak...

A hang irányában indult a leány és végre hosszú vándorlás és botorkálás után az öreg pásztor sátra elé ért.

Megismerték egymást.

- Anneza fiam, te volnál ez? Mi történt?

A leány nem szólt hamarabb, mint mikor közvetlen közelébe ért.

- Hol van ő? Hol bujkál?

A pásztor mereven nézett a leány arcába. Ez az arc most zöldesszürke volt és dült, olyan volt, mintha ötven esztendő volt volna a leány. A pásztor biztosra vette, hogy megőrült.

- De hát ki?

- Ki? Hát Paulu!

- Paulu? - szólt az öreg meglepetten, - ki látta Paulut?

Anneza előbb azt hitte, hogy az öreg előtte is titkolózni akar.

- Szólj, kérlek, hol van! Nekem csak megmondhatod! Én csak ő érte jöttem! Beszélnem kell vele!

- De hát Anna, mi történt, az Ég szerelmére! Esküszöm neked, hogy színét sem láttam Don Paulunak!

A leány hátratántorodott, igazán olyan volt, mint az örült.

- Hát hol van? - kiáltott hangosan, égre emelt kezekkel, - mintha onnan akarná visszahódítani, mintha a sorssal, az éggel akarna harcba kelni, hogy így üldözi és korbácsolja őt.

- Keresik őt és engem, a többieket elfogták. Azt mondják, hogy mi öltük meg Zua bácsit, Paulu, meg mi. De hol van Paulu? Hol van ő?

- Mit beszélsz te? Ma reggel itt volt az öcsém Ballore, azt mondta, hogy Don Paulu elvitte onnan a lovát és ellovagolt. Én nem láttam.

- Istenem, Istenem, milyen borzasztó, de hát hol keressem most! Mit tehetek én most?

- Szólj, kérlek, tisztán, értelmesen! Igaz, amit fecsegsz és nem vagy beteg?

- Nem, nem, Castigu bátyó, én nem vagyok háborodott elméjű. Bárcsak az lennék inkább! - És elbeszélte mindent, ami történt.

- Donna Rachel is? Donna Rachel is? Micsoda világban élünk! És te, Anneza, igazán nem tudsz többet? Hát már a törvényszék is megőrül teljesen? És nem tudsz egyebet, mint amit elmondtál?

Anneza még habozott. De most újra tisztán állott előtte, hogy csak ő forog veszedelemben, hogy akik ártatlanok, majd csak megszabadulnak az igazságszolgáltatás kezéből. Átfogta az öreg térdét és rimánkodni kezdett.

- Castigu bátyó, mindenre, a mi szent, a halottai lelki üdvére könyörgök, kérem, hol vannak a barlangok? Vigyél oda! El kell bujnom, senkinek sem szabad hallani a hangomat, senkinek, addig, amíg ők nincsenek megmentve! Castigu, édes jó Castigu, tedd meg!

Lehajlott a földre és szorosan odakuporgott a vén pásztor elé.

Az öreg ránézett a leányra. Mint a villám, úgy villant agyán keresztül a sejtés: - Te tetted, vagy láttál valamit!

A leány jól hallotta a beszédet, de úgy tett, mint aki nem érti.

- Rejts el engem, Castigu, kérlek, mind fogva vannak és te nem akarhatod...

- Talán a zsebembe dugjalak? - És lehajolt hozzá, vállon fogta a leányt, aki erre az érintésre ijedten összehúzódott. Az öreg érezte ezt az összerenzenést és napnál világosabban állt előtte, nem a sejtés, hanem a tudás... De inkább mérhetetlen szálnalmat érzett, mint borzalmat, mikor ezt a szerencsétlen bűnös leányt, akár egy sebzett bárány, a lába előtt fetrengeni látta.

Nem kérdezett már semmit. Nem gondolt arra a szerencsétlenségre, amelyet a rajongásig szeretett uraságának okoz akkor, mikor Annezát elrejtí, nem kérdezte tőle azt sem, hogy az ő sejtése való-e, vagy csak szomorú föltevés. Egyszerűen így szólt hozzá:

- Kelj föl és jöjj velem! Ha nem vagy bűnös, nincs mitől félned.

A leány fölkel, körülnézett és tisztában volt a helyzettel.

De égette lelkét a vágy, hogy ettől az egyszerű embertől tanácsot kérjen és ennek a tanácsa ebben a percben többet ért neki a világ minden ügyvédjénél.

- Castigu bátyám, szólj, mit tegyek?

- Hallgatni, fiam! - És a leány szájára tette a kezét. - Most hallgatni. El foglak rejteni, amint te óhajtod. És te ott maradsz, ahová én viszlek. Két szikla közé rejtlek és azok némák, mint a sir. Én fogok neked táplálékot is hozni és bárhogyon tűvé tesznek érted mindent, ott meg nem találnak. Én leszek a holló, aki Éliás prófétát a pusztában táplálja...

Igy beszélt, de az öreg hangja szinte elveszett az éjjeli csendben.

- Paulu, Paulu, hol lehet, vajjon elfogták-e?

Nem tudott most sem másra gondolni. Castigu bement a barlangba, kis fekete kenyeret, egy kis köcsög tejet hozott ki. Kényszerítette a leányt, hogy egyen meg igyon. Aztán az erdő felé tartott. A leány követte. És újra azt érezte a leány, hogy ezen a ragyogó tisztáson ő már járt, nem egészen ismeretlen előtte az elhagyatott tájék.

A hold ragyogott, de már távolról pirkadt és fénylő csikok tüntek elő a látóhatáron. A mikor a pásztor és a leány a tisztás tulsó szélére értek, a leány előtt tisztán állott, hogy mikor volt itt... Anneza megremegett. Most tudja már. Itt járt ő Pauluval szerelme első napján, itt, itt jártak...

Először szállta meg vallásos érzés újra, hosszú idő óta. Vétket követtek el mind a ketten, ime az érte járó bűnhődés. Isten megfenyít bennünket! Ekkor hirtelen megnyílik az erdő és messze, távol látni a szörnyű sziklasirt, az óriás sirboltját, amint a néphit tartja.

Castigu bácsi még mindig azon az uton vezette. Lassan, óvatosan vitte lépésről-lépésre, vonszolta maga után a leányt, aki már nem látott, mert szeme telve volt könnyel és lelke remegéssel.

- Miért sirsz még mindig? Mondom, most már nem kell félned. Lassan járj, itt veszedelmes volna lezuhanni a mélybe.

Anneza nem válaszolt, de érezte, mint akkor, mint inognak lábai alatt a kövek és mint fél ma is, mint akkor, hogy lezuhan a mélybe.

Csakugyan nagyon veszedelmes helyeken mászkáltak. Feltörtek a magas sziklafalra, amely letről olyannak tünt, akár a sirbolt és aztán két sziklasor között folytatták utjokat. A hold zenitben állott és bevilágított a hegyszakadékba. A pásztor még mindig elől haladt és kezével

tapogatózott a sziklák között. Hirtelen más tájra értek. Völgyek és virágok, ismét hegy-csucsok és erdők, és mindenütt világított és ragyogott a hold.

Anneza megszárította könnyeit és körülnézett. Castigu mellette termett és újra kézen fogta. Végre egy barlang nagy, nyitott szájánál megállott.

- Látod - szólt az öreg - ha te itt benn vagy, akkor én egy követ teszek a barlang szájához és senki itt téged az életben meg nem lel, csak én.

- Nagyon félek!

- Ugyan mitől? Itt csak az ördög talál meg. Más nem. - Az öreg lehajlott és bement a barlangba. Kinyújtotta karját és segítette Annezának is, hogy befelé jöhessen.

Nem volt a barlang belülről olyan borzalmas, mint az ember első pillanatra hitte volna. Olyan csodálatos alakulása barlang volt, mintha kész kamra lett volna.

A bejáróval szemben nagy üreg volt benne, akkora, mint egy nagy férfifej. Alig pillantotta meg Anneza ezt az üreget, elvesztette bizodalmát. Alatta mélységes örvény és ijedten hátrált onnan. Castigu gyufát gyújtott. Amint a gyufa befelé világított, Anneza látta, hogy hamura esik a fénye, jeléül annak, hogy már előtte más ember is keresett oltalmat, menedéket. Volt már ebben az Istentől is elhagyott kis oduban rajta kívül is emberi lény, azért megnyugodva ült le a barlangban. Emberi nyomon járt, és nem érezte olyan nehéznek borzalmas szenvedését és szerencsétlenségét.

*

Az órák multak.

- Nemcsak én vagyok bűnös - gondolta Anneza. - Elöttem is hányan vétkeztek, szenvedtek, asszonyok, férfiak, és mégis miért ér csak engem ilyen keserves büntetés?

Már nem gondolkodott azon, hogy mit kellene tennie. Most már csak várta Castigu bácsit, most csak azt akarta tenni, amit az tanácsolt neki. Ha kell, maga jelentkezik a bíróságnál.

És aztán... mi lesz aztán... Erre nem mert, nem akart gondolni.

Aludni szeretett volna, de hogyan tudott volna aludni?

Talán arra a kőre ült, a hol előtte is gyilkos gonosztevő ült már!

- Hogy alhatnék én, mikor az én jószágos gondozóim talán még ennél is sokkal sötétebb oduban fetrengenek?

De már elfeledte gondolatát is, mert a barlang szájánál egy hatalmas, torzonborz külsejű férfi jelent meg, aki vitte, vitte a sziklasir felé... Azt hitte, nem alszik, pedig álmái, rémképei kergették egymást és mikor szemét erőszakkal fölrántotta, hideg borzongás futott rajta végig. Fölkelt és kibujt rejtekhelyéből. Mindenütt néma csönd, alig pirkadt még az ég alján. Visszabujt a barlangba.

Órák teltek. Ült a leány magába és várt, várt... Még mindig láza volt, és szörnyü látomásai miatt valóságos testi fájdalmai voltak. A szikla éle olyan volt, mint Zua bátyó. Még élt és künn ült a ház előtt heves beszédben az öregekkel. És szokott veszekedő modorában hadi élményeit beszélte el.

Egyszerre dobpergés lármája hallszik... előbb egy, aztán kettő, majd ezer... Ez a végítélet napja, az utolsó istenítéleté. A hegyek megnyílnak, Krisztus lejön a hegyről, a lelkek várják és kezdődik a végítélet.

- Halló, szökevény! - kiált egyszerre Castigu bácsi, négykézláb közeledik a barlang felé és egy zárt edényt tart a kezében.

- Castigu bácsi, ha Istent ismer, ne tréfáljon velem! Kérem, mondja meg... mondja meg...

- Don Paulu nincsen fogva, de mindenfelé keresik. Téged is keresnek mindenütt. Már Anna néninél is kutattak utánad, Viridis tiszteletesnél is, sőt Franciska Perra házat sem kimélték meg.

Tágra meredt szemmel bámult Anneza, mint aki mély álomból csak most ébred föl.

- Hol lehet? Mit gondolsz te, hol van?

- Hát én azt honnan tudjam, galambom? De most itt van, igyál egy korty tejet és egyél fekete kenyeret.

- Mesélj nekem, kérlek! Lenn voltál?

- Igen, lenn voltam a faluban és beszéltem Viridis tiszteletes úrral. Azt hiszi, hogy semmi baj nem lesz, mert azt hiszi, hogy mind ártatlanok vagytok. Ma két orvos érkezik meg Nuoróból, azok fogják a holtat megvizsgálni. Ha nem történt semmi, akkor nem is lesz semmi. Néhány óra múlva itt lesz Ballore, az öcsém, az majd újabb híreket hoz nekem. Addig légy türelmes és várj.

Letette a tejet és kenyeret a kőre, de a leány hozzá sem nyult.

Kezét ölébe tette, fejét mélyen lehajtotta és mozdulatlanul, némán ült, de már nem álmodott többé.

Ha semmi sem történt, akkor semmi sem történhetik. A többiek joggal remélhettek, de ő nem. Engem keresnek, egyedül engem! És végül csak rám akadnak itt, vagy másutt, az mindegy! Talán jobb, ha megyek innen. Mire várok még? Most szólni fog az öreg és a tudós orvosoknak el fogja árulni azt a titkot, amit csak én tudok. A halott ajka vádolni fog engem... az beszélni fog.

Még mindig gyűlölte az öreget most is.

- Engemet keresnek, engemet! Még a szegény Franci néninél is kerestek. Ugyan mit gondolhatott rólam a szegény öreg!

Látta a szegény öreg beteg asszony arcát maga előtt. Gyakran vitt a szegény asszonynak ételt és kitakarította kis oduját.

Franci néni mindig türelmes és jó volt. És valahányszor megjelent nála, még hálásan kezét is csókolt neki jószágáért.

- Ha ő is olyan lett volna! - gondolta Anneza. - De mit hisz rólam most a szegény öreg asszony? Sirni fog kétségbeesésében, hogy nekem valaha kezét csókolt! - Szomjas volt és hogy csillapítsa, ivott a tejből egy kortyot.

Meleg nap volt. A mész-hegyek egészen közel látszottak ide és a levegő olyan tiszta volt, hogy minden szálat, minden virágot tisztán meg lehetett különböztetni. Messziről éles fütty szelte át a levegőt és ő már-már azt hitte, hogy ember van a közelben, pedig csak két vércse vijjogása verte föl a csendet. Ugyalátszik, hogy a him szerelmes visitással kereste a nőtényt és mikor egészen közel voltak egymáshoz, örömmel hasították tovább a levegőt.

Ekkor Anneza is szerelmesére gondolt. Ki tudja, merre van... és szívében az elveszett boldogság minden kinja zakatolt.

- El fognak ítélni... elvisznek messzire, messzire, valami sötét börtönbe vetnek!

Ott is Paulura fog gondolni, mint a bukott angyalok az elveszett paradicsomra. És semmi sem fogja emlékeztetni többé a multra. A gyilkos emléke is ki fog törődni Paulu szívéből...

- Minek tettem, miért? Isten meghagyta: ne ölj, ne légy házasságtörő!... De én elfordultam az Istentől és elbuktam, mint azok, akik nem akarják tudni, hogy hová estek!

És újra sűrűn hullottak könnyei... Égő fejét odaszoritotta a sziklára és világosságot is csak egy halvány fénysugár adott neki, mint a világító torony egy bágyadt sugara, amely vezeti a tengeri utast.

*

Csak alkonyatfelé tért Castigu vissza. A leány észrevette, hogy valami rossz hírt hoz.

- Megtalálták?

- Maga jelentkezett, de rosszul tette!

A leány holthaloivány lett.

- Miért rosszul? Hát azt hiszitek, hogy ő bűnös? Te is azt hiszed? Majd meglátjátok, ha az orvosok kinyitják a koporsót és az öreg szólni fog, majd akkor meglátjátok,... hogy mit fog szólni.

- Anneza, te őrzöngsz! Hiszen még egy falatot nem ettél!

Keményen nézett a leány szemé közé. Az is ránézett nagy, mély szemével, amelyben mondhatatlan bú és szomorúság ült. Hirtelen megrázkódott és a pásztor felé tartott.

- Te is azt tartod, hogy bűnös! Te is, te nyomorult! Te, aki évekig etted az ő kenyérüket! Hát ki higyen még az ártatlanságukban, ha nem mi?

- Légy nyugodt, leányom, igazad van, de engem nem illethetsz szemrehányással! Beszéljünk okosan egymással. Senki sem hisz jobban a gazdáink ártatlanságában, mint én. Nézd, egész éjjel sirtam és egész nap nem hagytam abba. Sirattam a sorsukat, mintha csak a sirjuk mellett ülnék... Azt mondják, nem vagyok okos ember, megengedem, de néha az egyszerű embernek is megvan a józan ítélete. Hallgass, leányom, a szavamra. Azt hiszem, neked Viridis tiszteendővel kellene beszélned.

Anneza nyugodtabb lett, nem szólt egy szót sem, csak ült a kövön némán és hangtalanul. A pásztor föléje hajlott és végig cirógatta arcát.

- Mit gondolsz, Anneza? Akarsz vele beszélni?

A leány tagadólag rázta fejét.

- Előbb kiáltasz, most meg hallgatsz? Igaz, hogy előbb én tanácsoltam neked, hogy hallgass, de hát tegnap óta sok történt.

- Nekem nincsen semmi mondanivalóm, sem ma, sem holnap, sohasem... soha! Senkinek sem szólok! Mit szóljak, mit beszéljek én a tiszteletesnek?

- Vele tanácskozz, hogy mit lehetne tennünk?

A leány fejét rázta.

- Mindenesetre lemegyek még a faluba - szólt a pásztor.

- De nem árulsz el! Nem mondod, hogy itt vagyok! Te megígérted nekem, hogy elrejtess engemet és az árulásod olyan volna, mint Judás gonoszsága.

- A te szavaidra választ sem adok! - szólt megvetően. Aztán megsajnálta és újra tejet töltött a bögrébe. Megsimogatta a fejét is. - Neked lázad van, érzem. Anneza, én itt hagyom ma a köpönyegemet és hozok neked még egy zsákot. Ne félj semmitől, itt olyan biztonságban vagy, mint az anyád méhében.

De a megnyugtató szavak dacára sem érezte magát jól. Ide is elcsalták és mégis be akarják most hálózni. Pedig védeni fogja magát, védelmezni mindhalálig!

- Castigu mindent kitalált - gondolta - és most azt akarja, hogy gyónjak és úgy áruljam el a bűnömet! De én még nem akarok... most nem!...

És újra éj lőn, újra sötét és agyát a kinzó, gyötrő gondok megint csak marcangolták és azt kérdezte magától, hogy vajjon a börtön lehet ennél rosszabb, ennél sötétebb?

Menekülni akarna, de hová... mikor az egész világ telve van üldözőkkel és rémekkel, veszedelemmel és kinzókkal?

*

És újra nap lőn, újra éjjel. A hírek, amelyeket Castigu apó hozott, mindig szomorubbak és rosszabbak lőnek. Nem tudtak semmit az orvosi vizsgálat eredményéről, sem a hosszas kihallgatásról, amelylyel a bírák a szegény ártatlanokat meggyötörték.

- Holnap a boldogtalan uraságomat talán a nuorói fegyházba viszik. Gondold meg, Anneza! - és kétségbeesetten tördelte kezét a hűséges szolgál.

- Don Simon Decherchi és Donna Rachel megkötözve, a fegyencokcsira vetve! Még a kövek is megindulnak! Ugy bánnak velük, mint a közönséges betörőkkel, a közönséges gyilkosokkal!

- Mit tegyünk? - szólt Anneza.

- Mit tegyünk? - ismételte az öreg és kétségbeesetten néztek egymásra.

- De hát nem tesznek a rokonok semmit sem? - kérde a leány. - Nem fogadnak ügyvédet a védelmükre?

- A rokonok? Azok az örültek! Senki sem mozditja a kezét, csak szegény áldott Viridis tisztelendő, az szaladgál, futkos, de hát mit tehet ő egymaga? Nézd, Anneza, én a helyedben magamra vállalnám a gyilkosságot.

- Mit érnék el vele? Azt mondanák csak, hogy én segitettem nekik!

De mikor magára maradt, folyton az járt az eszében, amit az öreg mondott.

*

A harmadik napon este az öreg odaült Anneza mellé és kezét gondtelt fejére tette.

- Mit beszélsz ma nekem? - kérdezte a leány, kinek hangja napról-napra üresebb lett és reszketőbb.

- Azt mondják a faluban, hogy neked a törvény elé kellene állanod! - Ha a leány elbuvik, akkor biztosan tud valamit! Viridis tisztelendő is azt tartja, ő tanácsolta Paulunak is, hogy jelentkezzék a bíróságnál és neked biztosan ugyanazt mondaná!

- Hát mit tud ő rólam?

- Anneza, azt tudja, hogy én látlak téged!

- Te, te engem elárultál! - szólt és magasan kinyult az alakja. - Te rosszabb vagy, mint Judás, te egy szegény védtelen leányt árultál el. Most itt vagyok, itt állok, jöhetnek a katonák, kötözzenek meg!

- Ne őriöngj! - szólt az öreg ember nyugodtan és szomoruan. - Hallgass meg, én nem árultalak el, én nem szóltam semmit. Én elmentem Virdis tisztelendöhöz, az egyetlen emberhez, aki valamennyire törődik még a mi szerencsétlen és elhagyott gazdáinkkal, aki minden áron meg akarja őket menteni. A saját költségére ügyvédet hozatott Nuoróból. Ő azt mondta nekem, hogy tiz évet adna az életéből, ha veled beszélhetne. Ő az egyetlen, aki megmenthetné jötevőit. Az ő sorsuk úgy van az ő kezében, mint a játékszer a gyermekében. És a szemembe nézett és kiolvasta a titkot az én szememből... Anneza, Anneza, hallgass két jóra való öreg ember szavára. Sem én, sem a tisztelendő úr még sohasem tettünk életünkben valami hitvány dolgot. Ne félj tőlünk! Nem akarjuk a rosszat vénségünkre megkezdeni és egy szerencsétlen nőt tönkre tenni. Hiszen mi sem akarunk mást, mint amit te szived mélyéből óhajtasz. Meg kell őket mentenünk! Anneza, meg kell őket mentenünk! Hát nem látod, hogy a te kezébe van letéve az életük?!

Anneza mélyen érezte, hogy az öregnek igaza van. Mire várt még? Három nap mult el a borzalmas este óta és még ő semmit sem tett. Vége van az időnek, hogy mint a sebzett vad az erdő mélyén keressen menedéket!

- Ha félsz a faluba lemenni, akkor a tisztelendő eljön ide hozzád. Különben senki sem kényszerít olyat tenni, amit te magad nem akarsz. De hát neked is van lelkiismereted. Mit tanácsol az neked?

- Az csak rám tartozik! - szólt büszkén.

- Jól van, jöjjön a tisztelendő ur!

ÖTÖDIK FEJEZET.

Anneza és a pap találkozása a másik napon a kora reggeli órában, a templom előtti kis téren megtörtént. Még sötét volt és a sápadt hold mindjobban letűnt a látóhatárról.

Keleten látni lehetett a tengert. Azt hihette volna az ember, hogy még este van, ha a fűszálakon, a virágokon nem csillogott volna a harmat.

Viridis tisztelendő gyalog jött. Meg is botlott utközben és megsebezte a kezét. Castigu vezette tovább. Mit törődött most a sebbel a pap?

Leült fáradtan a templom melletti kis padra és kék zsebkendőjével bekötött kezével imádkozott hangosan és áhitatosan.

A leány közelebb jött és olyan volt, mint egy alvajáró.

Mikor a tisztelendő úr megpillantotta, akkor rászegezte szürke, szuró pillantását, de azért tovább imádkozott.

A pap arca sápadt volt és beesett, meglátszottak rajta az utóbbi napok izgalmai.

- Jól van, itt vagyunk hát! - szólt és az olvasót keze között szoritotta. - Jőjj közelebb és ülj le ide mellém...

Anneza szótlánul engedelmeskedett és leült. Nem néztek már egymás szemébe, mind a ketten messze távolba néztek, a holdat bámulták, vagy a fölkelő aranyos ragyogásu napot?

Anneza így szólt:

- Nagyon sajnálom, hogy ide fölfáradt. Látom, még meg is sebesült! Ha ezt tudtam volna! Tegnap estig még féltem. De azóta! Viridis tisztelendő úr, ne haragudjék rám! Én csak egy gyöngye, tudatlan leányzó vagyok, aki eddig csak a saját bajával törődött. De ma éjjel sokat gondoltam az ügyre. Már lementem volna a faluba, de Castigu bátyó azt mondta, hogy meg ne mozduljak rejtekhelyemről... Jelentkezem a törvénynél... Ha a tisztelendő úr mondja, akkor mindent megteszek... Jelentkezem, ha kell! Mit tegyek? Szóljon, mit tegyek?

- Beszélj el nekem mindent, szórul-szóra! - szólt a pap.

És a leány elmondta menekülését.

- Ne csak ezt mondd el. Mondd el, hogyan halt meg az öreg!

- Hiszen azt már tudja!

- Az nem tesz semmit! Azért te csak beszélj el!

És a leány újra elkezdte fáradt, bágyadt, álmos hangon a mesét, ugyanugy, ahogy jótevőinek is elmondta. - Ez a tiszta igazság, én csak abban hibáztam, hogy nem hívtam rögtön a gazdáimat, mikor az öreg rosszul lett!

Viridis tisztelendő nehezen lélekezett. Anneza nem nézett ugyan rá, de érezte, hogy a papot nagyon kevésbé érdekelte, amit ő most itt elmondott!

- Te nem beszélsz igazat! - szólt a pap és még mindig odatámasztotta fejét a falnak. - És én azért jöttem ide, hogy az igazat halljam!

Anneza nem felelt.

- Hallgass meg, Anneza! Én nem vagyok sem bírád, sem gyóntatód. A bíró majd ki tudja belőled venni, anélkül, hogy akarnád, az igazságot, hiszen az a mestersége. Ugy kiemeli a

szájadból az igazat, mint az orvos az odvas fogat, észre sem veszed. A gyóntató atyához akkor menekülhetsz, amikor akarod. Én nem vagyok itt más, csak ember, ember, aki segíteni akar szenvedő és meghurcolt felebarátján. Ha te látnál egy szegény öreg embert elesni, ugy-e hogy segítenél rajta? Nemde megtámasztanád? De elég volt a sok szóból. Én csak még azt akarom neked mondani, hogy én segíteni akarok a te jótévőiden és hogy ebben a munkában a te támogatásodra szükségem van.

- Azt tudom és én készen állok rá. Mit tegyek? Nem megfogadtam eddig is barátaim tanácsát? Azt mondták, rejtőzzem el, megtettem; azt mondták, hogy hallgassak, hát hallgattam!

- Nos, jól van, de most itt az ideje, hogy szólj, hát ne késlekedjél! Meg kell mondanod az igazat. Csak a tiszta igazságot!

- Azt megmondtam! Azt nem hallgattam el! Azt mondtam... azt mondtam...

A pap bánatos hangon válaszolt.

- Az igazat nem mondád! De én ismerem, én tudom a valót, már réges-régen, akkor még, amikor te magad sem hitted volna. Szörnyű igazság ez, amely akár a kigyó, veled lett nagygyá, nőtt folytonosan és átkulcsolta nyakadat... A kigyó, az asszony és Anneza, egy fogalom!

- Virdis tisztelendő, - szólt elrémülve és megbántva a leány - mit tettem én, miért szól így hozzám?

- Mit tettél? Azt nem kell, hogy neked elmondjam, tudod te jól. Tudod a férfi történetét, aki a testével táplálta a kigyót addig, amíg az mérgével tönkretette? Elég volt a szóból, újra azt mondom, hogy én nem prédikálok neked! Csak egyet mondok még! Paulut valaki figyelmeztette a veszélyre és ő hozzám menekült. Én őt elrejtettem éppúgy, ahogy Castigu téged rejtegetett. És egy borzalmas órában, a szükség kényszerű hatása alatt Paulu elmondott nekem mindent... mindent... ami közöttetek történt.

- Nos? Mit mondhatott önnek? Hogy szeretjük egymást? Nem álltam meg mindig becsülettel a helyemet? Mi bűnösöt követtem én el, tisztelendő uram?

- Nézd, nézd a kigyót, amelyik így beszél! Mit tettél? Vétkezted, neked ez talán nem elegendő?

- Igen, de ha vétkeztem is, csak magamnak ártottam vele! Egyedül magamnak!

- Magad ellen nem szabad lett volna vétkezned. Magad ellen a legkevésbé! Isten tiszta, szép lelket adott neked és te mint rongyos foszlányt viszed vissza elébe. Magaddal bántál úgy, mintha a legrosszabb ellenséged lettél volna! Magadat lökted a posványba...

- Igaz, igaz! - nyögte a leány.

- Ez a te legnagyobb bűnöd! Isten emberi lelket adott neked és te kiforgattad a maga szépségéből. Olyan vagy, akár a sír, amely kívül ékes, de belül telve van rothadó csontokkal! Megölted a lelkedet, megfertőzted a testedet!

- Virdis tisztelendő úr! Tisztelendő úr! - sirt a leány és kezébe temette arcát.

- Csak engedd, hogy folytassam, ha így szólok hozzád, akkor tudom, hogy megértesz engemet. Egy más leány nem értene, de te különb vagy a többinél! Te okos vagy és tudom, nem egyszer ugyanezt elmondtad már magadnak! Gondolj csak arra, Anneza, hányszor korholtalak, ha nem jöttél a misére, mert tudtam, hogy már nem hiszel te Istenben sem! Évek óta letértél te már a jó utról, követtelek, vártam mikor fogsz észre térti, sohasem hittem volna, hogy ilyen vakon fogsz a veszedbe rohanni. Ki huz most vissza az örvény széléről, ki ment most meg tégedet?

Anneza nem felelt. A tisztelendő úr minden szava egyszerű, keresetlen, sőt durva volt, már régen beszélt így vele a pap, de hangjában nem rezgett más, csak szánalom és végtelen sok szomorúság. És minden szava mélyen érintette a leány lelkét, mint a kő, amely a mocsárba hull és széttépi a felső réteget a mocsáron.

- Csak Isten menthet még meg téged! - szólt a pap mind lassuló hangon. - Egyik bűnt a másik után követted el, mint azok, akik lejtőre jutottak! A beteg meggyógyulhat, a halottak föltámadnak, de rosszul mondtam az imént, Anneza. A te lelked nem halt meg, csak elaludt. A te lelked beteg és megkísérlem, hogy meggyógyítsam. Hiszel még Istenben? Szólj, most nem vagyok birád, sem papod, csak orvosod!

- Én nem tudom! Igaz, már évek óta nem hiszek benne, Paulu arra tanított, hogy holtunk után semmi sem marad meg belőlünk. És nem hihettem már Istenben, mert a mi családunkat annyi végnélküli szenvedés és csapás sujtotta. Akár a villám a fát. És az én jótevőim igaz, vallásos, hívő emberek. Miért gyötri őket így meg az Ur? Miért nem szünik meg őket ostorozni? És mégis, az utolsó napokban sokat gondoltam Istenre. De azt hiszem, tisztelendő úr, olyan rossz, mint aminőnek ön tart engemet, én még sem vagyok! Magamnak rosszat tettem, az igaz, de azért tettem, hogy másnak jót tegyek vele. Én most készen vagyok mindenre. Ismétlem, mindenre. Mondja meg ön, hogy mit tegyek, mi most a kötelességem? Mondjam, hogy én gyilkoltam meg az öreget? Készen vagyok. Azt fogom mondani, hogy gyűlöltem, hát azért öltem meg! Most pedig kötöztessen meg és dobasson a tömlőc fenekére, akár egy követ a kut mélyére, hogy senki se hallja többé a nevemet. De azt hiszi, segíték vele? Azt fogják hinni, hogy csak segitettem a gyilkosságban és több rosszat tettem vele az enyéimnek, mint amennyi jót akartam!

- Nem fognak neked hinni, mert ez nem az igazság! - válaszolt a pap. - Ezt nem szabad mondanod!

- Ah - kiáltott most a leány, - mi az igaz hát? Micsoda? Mondja meg hát maga az igazat, tisztelendő úr!

- Meg is mondom neked! Így kell szólnod: Én vagyok a gyilkos, én a bűnös, aki öltem, de nem gyűlöletből, nem boszúállásból, hanem önzésből! Én vagyok az asszony és a kigyó, aki a fára csavarodik már évek óta, a tiltott gyümölcs után! Bűnre csábítottam a gyöngye férfit is, hogy velem vétkezzék! És most, mikor már jóllaktam a testi gyönyörökkel, akkor még szorosabb láncsal akartam magamhoz csatolni a férfit, más eszközzel...

- Nem értem, nem értem, beszéljen másképp, tisztelendő úr!

- Röviden, azt kell mondanod, hogy megölted az öreget csak azért, hogy ha Paulut gyanusítják vele, téged is gyanuba keverjenek. Te segítettél volna benne. És ezzel örökre magadhoz láncoltad volna őt!

- Ezt mondjam? És akkor majd hisznek nekem!

- Természetesen, mert ez a való, ez az igazság!

Anneza fölugrott. Arca halovány volt, szeme merev és kezei összekulcsolódtak.

- Tisztelendő úr - szólt - könyörgök önnek, tisztelendő úr, Paulu mondta volna ezt önnek, Paulu? Kérem, mondja rögtön, hogy ez nem igaz, mondja rögtön, mert ha nem, akkor... akkor...

A pap nem mozdult. Csak lassan, vontatott hangon, amely gunyos volt és egészen más, mint az előbbi hang, így szólt hozzá:

- Ha nem... akkor ugyanazt teszed velem is, mint Zua bácsival?

Ekkor Anneza valami szörnyű dolgot értett meg. A pap félt tőle, iszonyodott tőle, és hogy magát el ne árulja, nyugodtnak akart látszani. Ebben a percben megértette egész gonoszságát. Ugy tetszett, mintha csakugyan az a mérges, gonosz kigyó volna, akivel a pap összehasonlította.

- Nézzen rám, kérem, nézzen rám! - és kényszerítette a papot, hogy rátekintsen, mert előtte állott már, - mondja el még egyszer ezt és ha már ön is és Paulu is azt hiszik rólam, akkor magam is elhiszem, hogy fenevad lett belőlem, fenevad, aki megfojtja a csecsemőt a bölcsőben, mondja csak ki bátran, mondja ki... Mondja ki és lerohanok a faluba és rimáncodom, hogy nyissák ki a börtönajtót számomra, mert oda menekülhetek csak, úgy, mint a jámbor ember a templomba!

A tisztelendő szomorúan nézett a leányra. Kutató szemmel vizsgálta külsőjét és a leány hirtelenül megöregedett arca, reszkető, megtört alakja a megrögzött gonosztevő külsőjét mutatta.

- Nyugodj meg leányom! - szólt és fölemelte bekötözött kezét. - Lehet, hogy tévedtem, lehet... Mi mind gyarló emberek vagyunk. Most ülj le még egyszer oda a padra és figyelj. Paulu egy éjjel hozzám menekült és a karabinerek bárhogy keresték, nem akadtak a nyomára. Mikor egész és teljes biztonságban éreztük magunkat, akkor sokat és behatóan tanácskoztunk. Elmondta nekem, hogy azon éjjel beszélt veled fontos dolgokról, mikor az öreg még aludt. Elmondta neked, hogy pénzt szerzett és hogy mik a jövőd tervei. Megígérte neked, hogy feleségül vesz, de te nem hitted, hogy nem fog elfeledni, ha innen elszakad. És ezután halt meg az öreg! Nem lehet hinni, hogy azért ölted meg, hogy ő el ne mehessen?

- De hát mit szól Paulu, mit mond ő? - kérde nyugodtabb hangon a leány.

- Ő ártatlannak hisz téged! Legalább így mondja.

- Virdis tisztelendő - szólt a leány sirva, - ön úgy ítélte felőlem, mint a gyerek, amikor a boszorkányokról beszélnek! Még annál is rosszabbnak tart. Az öreg halva volt, mikor Paulu visszajött... Igen, halva volt... És most figyeljen jól ide. Elmondok mindent önnek. A valót. Igen, én... öltem... meg... Megöltem, mert azt hittem, hogy ezzel megmentem Paulut. És Paulu ellovagolt az ablak alatt és nem adott nekem semmi jelet. A sors tette velem, hogy azzá lettem, ami vagyok, ugyanaz az ádáz, gonosz, kiszámíthatlan sors, amely ide dobott, ide vetett, akár a pelyhet, ebbe a faluba... Hát akartam én idejönni? Nem, nem akartam és már ezerszer szétmarcangoltam a szívemet, amiért ide vetett, ide dobott. Szerettem volna én is jó leány lenni, mint a többiek, én is szerettem volna apát és anyát és én is szerettem volna tiszta, erkölcsös módon szeretni valakit. De mikor Isten nem akarta, mikor ő nem engedte!

- Isten neked értelmet adott, helyes észjárást és nem érzed-e most is, amikor így tudsz itélni, hogy sorsodat másképpen is irányíthattad volna? Miért nem gondolkoztál mindig így, mint most? Mert azt hitted, hogy te úgy cselekedhetsz, amint magadnak tetszik! Azt hitted, hogy neked minden szabad, nincs úr fölötted? Most sorsnak hivod ezt a titkos hatalmat, pedig nem veszed észre, hogy Isten rendelése, hogy így van, amint van?

- Isten? Az nem akarhatta, hogy az öreg meghaljon!

- Te nem ítélnél meg az isteni bölcsességet. Nem tudhatod, hogy vajon nem következett-e már el az öreg végórája. És nem a mi dolgunk, hogy ezeken a dolgokon töprengjünk. Ne gondoldj most senki másra, csak magadra. A te végórád még nem ütött, te még mindig tisztán jelenhetsz meg az úr színe előtt, ha lelked megtisztult minden földi salaktól!

- Mit tegyek? Mit óhajt! Ha kívánja, magam vádolom magamat és mindent megteszek, amit nekem parancsol!

- Amit én akarok? Amit én akarok? Mi közöm nekem ehhez? Te mondd az igazságot, te beszélj valót!

- De ki hisz majd nekem? - kiáltott még mindig a leány. - Mind azt fogja hinni és mondani, hogy én csak segítő bűnös társuk voltam. Amit tettem, tisztelendő úr, rosszul tettem, nem akarok még végül nekik is ártani!

Már nem merészelte a szót használni, hogy jótevőim.

A pap fejét rázta.

- Te még mindig nem értettél engem, leányom! Te megmondod az igazat. Ki tudja, megbüntetnek-e érte, ki tudja, talán nem. Hogy a többiek is szenvednek-e miattad, az mellékes. A fődolog, hogy te jó utra, az igazak útjára térj!

- Én mindent megteszek, amit ön nekem tanácsol!

De a pap már nem hallgatott rá és fáradt szemmel a távolba nézett.

- Most nemcsak arról van szó, hogy te tanácsomat kövessed, hanem arról, hogy magad büntesd meg magadat. Az Úr nem olyan boszúálló, mint az emberek. Azt mondja annak, aki vétkezett: Elbuktál, én fölsegitelek, ne vétkezz többet! Megfogja kezedet és így vigasztal: „Leányom, kinyitám a szemedet, levettem lelkedről a hályogot, amely vakká tett, eredj, légy tiszta és ne vétkezz többet!”

Anneza sóhajtva ismételte az utolsó szókat: „Ne vétkezz többet! Ne vétkezz többet!”

A pap utolsó szavai jobban megrendítették, mint hosszú beszéde és prédikálása.

- „Ne vétkezz többet!” Erre sokat gondoltam az utóbbi napokban, tisztelendő úr! Azt gondoltam, hogy nem bántok többé meg senkit azzal, hogy hazudom, nem csalog többet senkit... semmivel...

- Jól van, jól van!

- Ha meg elítélnék...

- Várj csak, várj csak, arról még ráérünk tárgyalni! Talán még minden jobbra fordul, mint magunk is hisszük. Gondolj csak ezalatt mindig a te lelkedre!

És a pap tovább beszélt. Elmagyarázta a leánynak, hogy rövid az élet és telve van szenvedéssel és csalódással és hogy az igazi és egyetlen boldogság csak az örökéletben vetett hitből áll és az egész földet betölti, mint a levegő, Isten végtelen irgalma és szeretete.

De a leány most már nem ügyelt arra, amit a pap beszélt. Most valami benső hang mutatta már neki az utat, amelyen haladnia kell.

- Hogy megjelenésedd a faluban ne adj mindenféle pletykára okot, jőjj le estére. Jőjj az én házamba, itt megbeszélhetjük, hogy mit tegyünk együtt. Kivánságod szerint itt fogok misét olvasni. Magammal hoztam a szentelt ostyát is.

Elhívták Castigu apót, aki a kápolna kulcsát őrizte és beléptek a szent helyre. A nap még mindig nem kelt föl, de távol, keleten fényesen tündöklött. A beszűrődő napsugár be-aranyozta a poros ablakokat és a szent anya képe is a tömzsi kis Jézussal a karján olyan volt, mintha idemenekült volna a szerény pásztorok közé, hogy a csecsemőt itt az erdőben makkocskával táplálja. Különben nagyon egyszerű volt ez a kicsiny kápolna, még csak egy feszület sem volt benne.

De annál több kis egér, amelyek ijedten rebbentek szét, mikor az ajtót kinyitották. A pap is összerezsent, úgy látszott, ezektől még jobban fél, mint Anneza bűneitől.

- Ne féljen, tiszteletes uram, csak kis mezei egerek, ezek nem bántanak senkit. A minap itt feledtem a zsákomat, amelyben az elemózsiamat cipelem. Hát a kis bolondok széjjelrágták a zsákot, de a kenyeret meg a sajtot nem bántották. Látszik rajtuk, hogy nem igen láttak még ilyesfélét.

A pap továbbment. Kiszedték a ládából az egérrágtá papi ruhát és miután az egyetlen kis gyertyát is meggyújtották, elkezdődött a mise.

Hátul a templom egy kis félreeső helyén Anneza rég elfeledett imát mormolt és buzgón csókolgatta a templom padlóját.

Nem látott, nem hallott a miséből semmit. Csaknem öntudatlanul mormolta az imát. Talán nem is istenfélelem készítette rá, hogy földre hajoltan, áhítatosan csókolja a földet, inkább lelke mélyén sirt és teste vallásos örületben bűnbánóan alázkodott meg.

Castigu bácsi meghuzta a harangot.

A viaszgyertya az oltáron halványan égett. Egyszerre úgy tetszett, mintha a lángja megnyult volna és odahajlott volna a gyermek Jézus füléhez. Úgy látszott, valami elintézni valója van Jézuskával...

*

Anneza egész nap a templomban maradt. Folytatta az imádkozást, de gondolatai egész máshol időztek.

- Harminc évi fegyházra fognak itélni - így gondolta. - Talán annál még előbb meg fogok halni. Talán csak husz évet kapok. De ha visszajövök, akkor már öreg vagyok! Mihez kezdek akkor? Alamizsnából éljek? Talán, ha a fegyházban dolgozni fogok, még egy kis tőkét is megtakaríthatok magamnak. Matteu Corbeu, aki tizenöt évig ült Civitavechiában, négyszáz scudit hozott haza. Azzal nyitotta meg kicsi boltját. És Paulu? Mit szól majd ő? Fog rajtam segíteni? Vagy meg fog tagadni? Tegyen, ahogy akar, én teljesíteni fogom kötelességemet. Én jó leszek, Istenem, ne hagyj el engemet!

És sirt, amikor Paulura gondolt, de nem voltak ezek már a szégyen és a kétségbeesés könyei. Elhatározta, hogy nem fog többé rágondolni. Hiszen bűn volt már a rá való gondolás is és ő nem akart többé vétkezni.

És Gantin? Mit csinál majd Gantin? Az fiatal volt és könnyelmű, az hamarosan meg fog vigasztalódni.

Déltájt Castigu bátyó kopogtatott a templom ajtaján. A leány kilépett a templomból, ivott egy kis tejet, megette az árpakenyeret.

- Megmaradsz elhatározásod mellett és lemégy este a faluba? Kisérjelek el?

- Nincs rá szükségem. Én nem félek.

A férfi ránézett. A leány sápadt volt, de megvolt arcának újra a megszokott félig ártatlan, félig gunyolódó kifejezése. Castigu bátyó már azt hitte, hogy nagyon csalódott, mikor bűnösnek hitte a leányt.

- Látod, Anna, a szivem itt benn azt sugja, hogy ma valami jó hirt fogunk hallani. Boldogságos Szüzanyám, ha ez igaz volna! Minden nap, igen, minden nap eljönnek erre a szentelt küszöbre és megcsókolnám a földet az Atya, fiu, Szentlélek Istennek nevében.

Az öreg letérdelt, keresztet vetett és megcsókolta a földet.

Már a gondolatra, hogy ma jó hírek is érkehetnek, Anneza szive megremegett. Az élet a maga csábításával még mindig vonzotta és a reménység, hogy megmenekülhet, oly édes, olyan lázas volt, hogy valóságos testi kint érzett a gyönyörüségtől.

Visszament a templomba és újra térden állva imádkozott. Jobb, ha nem is remél! Hiszen ha megmenekül, újra bűnbe esik; felejteni, felejteni és soha többé nem vétkezni!

- Istenem, jó Istenem, segíts, ha visszatérek a világba, akkor segíts rajtam, nem akarok többé senkit sem megcsalni, nem akarok semmi rosszat elkövetni többé... Nem megyek Gantinhoz sem feleségül, mert nem akarom megcsalni, nem leszek Paulu hitvese sem, mert nem akarok vétkezni. Nem vagyok én már senki szerelmére méltó. Egyedül akarok élni, szegényeket ápolni, dolgozni, egyedül hordani gonoszságom terhét.

Mikor izzó fejét a földről fölemelte, úgy rémlett neki, mintha az ablak előtt árnyékok suhantak volna tova.

- Istenem, meglátnak! - és ijedten hátrált.

Az elfogatás gondolata, az elítélés, a fegyház még mindig kísértették. Ujra imádkozott, végtelen szomorúsággal.

De az az Isten, akihez a kétségbeesés e szomoru órájában visszatért, mint a gyermek az anya ölébe, aki megbüntette - ez az Isten kegyetlen, szigorú Isten volt. Ez meg tudott bocsátani, de nem tudott felejteni és porig való megbánást követelt.

- Nem, nem, mind hasztalan, nem menekülhetek a büntetés elől! - gondolta magában és csendesen sirdogált, miközben égő homlokát a falhoz szoritotta. - Lehetetlen, de őket meg fogom menteni és az nekem elegendő lesz. A jó hír az ő szabadonbocsátásuk lesz, semmi más.

Képzeteiben ott látta Paulut a barunnei fegyház kis cellájában. Látta sápadtan, összetörve, megalázva, de boszusan. Megbánva, hogy kezébe adta magát a földi igazságszolgáltatásnak. Azt remélte, hogy pár óra múlva szabadon bocsátják, visszatérhet övéihez. Azért jelentkezett a törvénynél, hogy ártatlanságát bebizonyítsa, de nem hittek neki és napok multak és órák tüntek és talán már nem is remél semmi jót.

- És én még itt vagyok és én még szabad vagyok! Paulum, te édes, egyetlen Paulum, te egyetlen mindenségem, mit fogsz rólam gondolni, ha te ezt meghallod. És Donna Rachel? mit fog szólni? Sirni fog és a nagyapák azt fogják mondani, nem volt ebben a rossz lányban istenfélelem és ezért juttatott bennünket az örvény szélére. Az ő vétké okozta, hogy egész életünk legnagyobb szégyenét, legnagyobb megalázását kellett eltűrniünk. De aztán majd csak megvigasztalódnak és el fogják mindezt felejteni. És az élet tovairamlík. És engem elvisznek innen messze, messze, idegen rabságba, ahol nem látok majd mást, mint örökké a halott kárörvendő, boszuálló arcát. Csak ő, az a rossz ember nem fog engem elfelejteni, az mindig velem megy, az mindig velem marad. Ah, ő már régen tudta, hogy boszut fog rajtam állni, csak én nem sejtettem soha. Sohasem tudhatjuk, mit hoz a holnap. Jóságos Istenem, könyörületes Atyám, bocsáss meg nekem!

A kis ablakon keresztül már a déli nap sütött be, az ég sötétkék volt, az erdő fáinak lombja zugott, mélységes béke honolt mindenfelé, mélységes csönd, csak a szerencsétlen gyermek lelkébe nem akart a béke egy sugara sem betévedni.

Alkonyat tájban Castigu bátyó unokaöccse jött föl, aki naponta lehordta a faluba a tejtermékeket.

- Virdis tiszteletes úr küldött engem hozzád, azt üzenté, hogy még ma éjjel okvetlenül akar veled beszélni. Csak teveled, nagybácsi, azt mondta, hogy így mondjam meg neked, hogy csak teveled akar beszélni.

Castigu rohant Annezához.

- Anneza - kiáltott izgatottan - jó hirt hozok. Virdis tiszteletes azt akarja, hogy te ne mozdulj el innen. Ujra van tehát reményünk.

Anneza egész testében remegett.

- Ne áltass engem, Castigu bátyó, hiu reményekkel, ne engedd, hogy újra bizzam, nem akarok többé remélni! - dadogta és olyan könyörgő pillantásokat vetett az öregre, mint amilyeneket előzőleg az Istenhez küldött.

- Miért nem akarsz remélni? Az éjszaka után nappalra virradunk. Imádkozz, Anneza, imádkozz csak, én leszaladok a faluba. Visszatérsz rejtkehelyedre, a barlangba?

A leány inkább a templomban maradt. A nagy sietségben a pásztor megfélekedett arról, hogy a leánynak enni adjon, nem is volt az éhes, sem álmos, meg nem mozdult rejtkehelyéből. A kis templomablakon keresztül látta föltűnni a csillagokat, látta, mint lesz sötétebb és sötétebb az erdő, mint borul az egész tájra a várakozás, a jövőndő titokzatos csöndje.

*

Éjfél tájban Castigu visszaérkezett. Mikor Anneza hallotta, hogy a rozsdás zárban megfordul a kulcs, úgy érezte, hogy a mélységből valami láthatatlan szellem emelkedik föl valamely ismeretlen világból, betör a templomba, hogy varázsszavával kicsalja a leányból féltve őrzött titkát. Ehelyett azonban a sötétben a pásztor feje jelent meg, a leány megismerte járását, fölismerte elvadult fejének körvonalait, de a hangból, amelylyel megszólította, megérezte, hogy nem valami gonosz szellem űzi vele játékát.

- Castigu bátyó?

- Holnap szabadon bocsátják őket. Az ügyvéd azt mondta a tiszteletesnek, hogy az orvosi vizsgálat kiderítette, hogy az öreg régi betegségéből kifolyólag megfulladt... Senkisem ütötte agyon, senki, csak az Ur vette magához.

Anneza térdre roskadt, koromsötétség volt körülötte, de napnál világosabb fény árasztotta el egész lelkét.

- Az Ur megbocsátott, az Isten látta az én szívemet, látta az én szenvedésemet és megmérlegelte az én bűnömet. És úgy találta, hogy nagyobb az én bánatom, mint az én vétkem.

A nagy csöndben Castigu bátyó hallotta, mint vacognak a leány fogai.

- Anna, mit csinálsz itt, nem jössz föl velem? Virdis tisztelendő azt izeni neked, meg ne mozdulj mindaddig, míg őket szabadlábba nem helyezték. Hallod, hogy mit beszélek?

- Hallom.

- De hát mit csinálsz tulajdonképpen?

- Imádkozom.

- Imádkozhatsz a sátramban is. Isten mindenütt meghallgat és még ma egy falatot sem ettél, te aranyfejű!

Mikor Anneza meghallotta, hogy becéző nevén szólítják, édes remegés szállotta meg. Ezalatt a szörnyű napok alatt senkisémet szólította őt így. Mindennek vége lenne hát? Lehetséges ez? Nem álmódott csupán? Hogy jobban meggyőződjék róla, elfelejtette az imát is és vakon követte az öreget. Az folyton sürgette őt:

- Menjünk már innen, menjünk már!

Kiléptek az éjszakába, az égen ragyogtak a csillagok, a hatalmas sziklatömbök egészen közelről látszottak. Castigu apó nyája közel lehetett. Nem látták őket sehol, de a csöngetyűk egyforma zenéje olyan volt, mint egy ájtatos énekkar templomi zsolozsmája. Az égen hirtelen csillag hullott alá, Castigu bátyó megszólalt:

- Egészen elfeledtem, hogy ma van a csillaghullás napja. Hulló csillagok, hulló könnyek. Nézd csak, Anneza, a hulló csillagokat.

Anneza fölemelte a fejét. Ő is sírt. Szent Basilio ünnepére gondolt, arra az estére, mikor a rakéták keresztülszelték az eget és lehullottak a csendes udvarba, ahol ő főzögetett. Csak tizennégy nap telt el azóta. Csak tizennégy nap, de mennyi esemény, milyen sok borzalmas dolog. Most mindennek vége volt és mindent újból kell megkezdeni.

- Mit mondott még Viridis tiszteletes úr? - kérdezte az öreget, aki bámulatos ügyességgel vezette őt tüskén és bozóton keresztül.

- Nem szólt mást, mint hogy nyugodtan maradj, meg ne mozdulj, mig... mig...

- Szeretnék vele beszélni, mielőtt... - azután egy percre elhallgatott - mielőtt jótevőimhez visszatérek.

Megint kimondta a szót, hogy jótevőim, de mindjárt utána heves zokogásban tört ki.

Ezek nem voltak a szomorúság és lelkifurdalás könnyei, de nem voltak örömkönyvek sem. A remény könnyei voltak, a megbánás könnyei, amelyek úgy megtisztították lelkét, mint a hulló csillagok a sötét éjszakát.

HATODIK FEJEZET.

A Decherchi-család kiszabadulása óta három nap mult el. A faluban már senkisésem beszélt az eseményről, senkisésem törődött már az öreg Zua halálával, de nagyon sokan törték a fejüket Anneza hirtelen eltűnésén. A leány nem tért vissza a faluba. Ugyan hová lett? Sokan azt mondták, hogy Castigu apó sátorában rejtőzik. Beteg, láza van és nem tud jönni. Mások azt bizonyították, hogy látták Virdis tiszteletes házában. Voltak olyanok is, akik egészen biztosan állították, hogy a nuorói postakocsis levelet hozott Donna Rachelnek, ezt a levelet állítólag Anneza írta. Miért nem jön hát vissza? Mert fél, hogy el találják fogni.

Bizonytalan és egészen különös hírek keringtek a jobban értesültek között. Az orvosi vizsgálat ugyan kimutatta, hogy az öreg természetes halállal mult ki, asztmatikus rohama volt, de Anneza nem nyújtotta a betegnek az orvos rendelte csillapító csöppeket. A vétek nem nagy, de mindenesetre vétek és a kis bűnért is büntetés jár. Anneza fél, hát nem jön vissza.

A Decherchiek azt állítják, hogy nem tudnak róla semmit. A két nagyapó, aki Zua bácsiért gyászt visel, minden rosszaság dacára, amelynek okozója ő volt, nem mozdulnak ki a házból és csak igen kevés ember tér be hozzájuk. Donna Rachel otthonülő volt mindig és Paulu megközelíthetetlen. Ha valaki Anneza után tudakozódik, egyszerűen csak ennyit mond: Törődjétek a magatok dolgával, őt hagyjátok békével.

Egyedül Gantin fecseg sokat. Mikor Nuoróban a fuvarosoktól értesült arról, ami történt, visszatért a faluba. De Paulu, aki éppen akkor szabadult ki a börtönből, rárivallt a fiatal cselédre:

- Minek jöttél vissza? Ki hívott? Szedd a sátorfádat és eredj vissza az erdőbe.
- Micsoda, miért jöttem vissza? Hát Anneza? Talán csak kötelességem törődni vele?
- Anneza a te segítséged nélkül is boldogulni fog. Eredj!

De Gantin dacol. A faluban kószál, fecseg, kérdez és felvilágosítással szolgál. Fölmegy Castigu apó sátrához is és megkopogtatja Virdis tiszteletes ajtaját. De Anneza nincs sehhol. Az emberek már kezdik kinevetni a szegény vőlegényt.

- Hátha Anneza hozzád menekült az erdőbe? Talán az uton eltévesztettétek egymást?

Most úgy tesz Gantin, aki alapjában nagyon sokat szenved, de nem akarja mutatni, mintha nagyon jól tudná, hogy Anneza hol rejtőzik.

- Az uraság elfogatása után való napon a postakocsi Nuoróba ment és ott van Virdis tiszteletes unokahugánál, aki egy odavaló kereskedőnek felesége.
- És miért nem jön vissza?
- Azért, mert utálja a ti rágalmazó nyelveteket.
- Hja, ugy...

És a szegény Gantin házról-házra jár, elmegy Donna Rachelhez is, tőle kér tanácsot és vigasztalást, tőle, akinek arca sápadt lett és beesett és akinek arcán olyan kifejezés ül, mint az átszellemült mártírok arcán, ott sirja ki bánatát és mérgét, mint egy beteg gyermek.

*

Virdis tisztelendő úr ingujjban és papucsban, paróka és zsebkendő nélkül, kicsiny háza faerkélyén ül és a bibliát forgatja. Egész másnak tetszik, mint rendesen, olyan, mint egy madár, amelynek kitepték tollazatát. A kis téren már érezhető az esteli fuvalom, bazsalikom

illata terjed szét a levegőben, a távollevő hegyek már füstölögnek, hűvös van, leszállt az alkony és Virdis tiszteletes mégis úgy érzi magát, mint aki a rekkenő hőségben szenved.

- Mit tegyek, mit tegyek? - Két nap óta rejtegeti Annezát a házában, két nappal ezelőtt, mikor a Decherchi-házból visszajött, egyszerre csak Anneza hangja ütötte meg fülét.

- Virdis tiszteletes úr...

- Anghelos santos! Te vagy az, igazán te!

- Igen, én. Beszédem van önnel.

- Hát akkor kerülj beljebb.

A házban csendesség honolt. Virdis Paula, a tiszteletes nagynénje a konyha melletti kamrácskában mélyen aludt. A pap elől ment és Anneza a sötétben csak tapogatózva lépkedett utána. A folyosón át kiértek a lépcsőig és a meredek emeleten át az erkélyszobába. Az ablak nyitva állott, behatolt oda a tücsök csiripelése, a rózsza illata és a csillag ragyogása.

Virdis tiszteletes lámpát gyújtott. Anneza jól ismerte ezt a szegényes szobát, amely épp úgy volt berendezve, mint akármelyik kis parasztház. Fáradtan, kimerülten, de szemében olyan tüzzel, amelyet belső láng hevit, leült az öreg, egérrágt a ládafiára. Virdis tiszteletes becsukta az ablakot. Úgy látszott, hogy nagyon ingerült.

- Nos?

- Én - szólt Anneza - az imént erre jártam. Az ablaknál hallgatóztam, ott!

- Hol - ott?

- Ott! - és reszkető kézzel abba az irányba mutatott, mintha jelezni akarná, hogy számára csak egy „ott” van, ahol ő megállhat. - Ott, ahonnan ön most jött. Aztán idejöttem és vártam önre.

A pap föl-alá járt a szobában. Mit akar ez a lány tőle? Hiszen tudja, hogy mit akar, a segítségéért könyörög. Azt akarja, hogy mentse meg, de hogyan mentse meg?

- Két napja egyebet sem teszek, mint a te sorsodon gondolkodom és azt találok, hogy ennek a falunak a levegője nem neked való.

- Igen, el akarok innen menni.

- De hová? Merre?

- Ezt kérném, hogy ön mondja meg.

- Én, - kérdezte a pap - persze, hogy én! Hiszen természetes, ti vétkeztek és én tegyem jóvá a bűnötöket.

- Hiszen ön a lelkiatya! - mormogta Anneza. - Kérem, könyörgök, ne haragudjék, ne hagyjon el engemet... Hiszen ön mindnyájáról gondoskodik, vegyen engem is pártfogásába. Maga a pásztor és én vagyok az eltévedt bárány.

- Késő van fiam, késő van! - szólt a pap szomoruan.

Anneza úgy tett, mintha nem hallotta volna és csak folytatta.

- Paula néni, a maga nagynénje, egyszer panaszkodott nekem: Az én öcsém sohasem gondol miránk, azért olyan a házunk tája, akár a barlang. Az emberek azt hiesztelik róla, hogy zsugori, hogy eldugja pénzét. Ő meg egyebet sem tesz, csak mindig másokra gondol. Ő a gonosztevők atyja, a bűnösöké, a szerencsétleneké, a kétségbeesetteké.

Virdis tiszteletes föl-alá járkált, nehezen lélegzett és kétségbeesetten forgatta a zsebkendőjét.

- Paula egy szószátyár, tereferáló asszonyszemély.

- El akarok innen menni, tisztelendő úr, nem megyek többé abba a házba. Az Istenért, segítsen rajtam. Ma este még megvolt bennem a bátorság, hogy nem lépem át a küszöböt, pedig nagyon erős volt a kísértés, de holnap, tisztelendő úr, holnap, mi lesz velem holnap? El kell, hogy innen menjek, el akarok menni Nuoróba, adjon egy pár sor írást az unokahugához, cseléd akarok lenni. Dolgozni akarok, tisztességes leány akarok lenni.

- Paulu keresni fog téged mindenütt és újra vétkezni fogsz vele.

- Nem, nem - tört ki a lányból - ne mondja ezt még egyszer, ön, ön tisztelendő úr fog Pauluval beszélni. Kell, hogy mindent elmondjon neki, nem bánom, ha kell, mindent!

- Én? - ismételte az öreg, aki még mindig izgatottan járt föl-alá - akkor száradjon le az én szájam, ha én a te titkodat valaha elárulom. Ez egyedül téged illet.

- Engem? - kérdezte most meglepetten Anneza.

Ekkor kopogtattak a kapun. Anneza hirtelen elhallgatott. Még mindig lehetetlennek látszott előtte, hogy vétke titokban marad. És mégis, ebbe a félelembe is édes reménység sugár vegyült bele.

A pap még vonakodott a kaput kinyitni, aztán megállott és a leányra nézett.

- Istenem, ha Paulu volna! - tört ki önkéntelenül a lányból.

- Tudom, hogy szeretnéd. Hallgass!

A leány lesütötte szemét és azon gondolkodott, hogy mit is szólna, ha Paulu hirtelen előtte állana, ledobná magát a földre, becsukná a szemét, bedugná a fülét, a porba temetné arcát, hogy ne lássa, ne hallja többé, ne váltsón vele soha többé egy szót. És mégis, mikor a tisztelendő az erkélyajtót kinyitotta és egy szomorú gyermekhang bekiáltott: - Atyám nagy beteg és gyónni akar! - fájdalmasan nyögött a leány.

- Nagyon beteg az apád?

- Nagyon. Olyan az arca, akár a halál.

A gyermek hangja remegett. Anneza fogadalmára gondolt. - Segíteni akarok a betegnek és lezárom a haldoklók szemét...

Fölemelkedett. Virdis tiszteletes fölállt, kalapot tett a fejére, kifelé indult az ajtón, úgy látszott, hogy egészen megfélemedezett Annezáról.

- Virdis tiszteletes úr, nem mehetnék el én is a beteghez?

- Anghelos santos! Te nem mozdulsz el innen, te itt maradsz. A betegnek nincs rád szüksége. Nemsokára visszajövök.

- De ha Paulu engem itt talál!

De a papnak sürgős volt az útja. Szót sem válaszolt, kezébe vette a gyertyát, kifelé indult és becsukta az ajtót.

Anneza megint leült a ládafiára. A bazsalikom illata, a tücsök ciripelése, a csillag ragyogása még mindig bejött a nyitott ablakon. Ugy tűnt föl neki, mintha Don Simon házában ülne. És a vágyódás, az elveszett boldogság utáni törekvés újra föltámadt benne.

- Mi akadályoz meg abban, hogy visszatérjek? Hátha most elmennék? Ki tilthatja meg nekem? Miért zárt be engem itt a tisztelendő?

És vágyakodása nőttön-nőtt. Fáradt volt nagyon, legfőbb ideje lett volna ágyba feküdni. Hiszen annyit barangolt már sötétben, erdőben, kövek és bozót között, pihenni kellene. Lezárja szemét, ekkor hirtelen egy alak állott meg előtte, Paula néni. Az örökké dörmögő vénasszony. „Ki vagy te? Mit csinálsz itt? Itt egy leány? Istenemre, ez a Micheli egészen megőrül, egy kicsit bolondos volt örök életében. Szedd össze az irhádát, takarodj!”

„Én vagyok, Anneza, Paula néni.“

„Micsoda néni, indulj innen! Meguntam már a mások nyomoruságát, elég nekem az én bajom.”

Anneza föláll és megy. Megy, megy sötét utcákon keresztül és végre elérkezik Don Simon háza elé. Az ajtó be van zárva, nekitámaszkodik a kapunak, a kapu kinyílik. Gantin biztosan elment hazulról és nyitva felejtette a kapuajtót. Bemegy az udvarba, a konyhába, a belső szobába. Az ajtó mögött még ég az éjjeli méces. Zua bácsi egyenesen ül az ágyában és nehezen lélezkedik. Anneza a pamlagra dől és aludni akarna. Egyszerre fölijed és rémülten néz az öregre. Micsoda, hát nem halt meg? Hát nem ölte meg? Mit csinál itt? Még mindig él? Vagy föltámadt? Most fog beszélni, most vádolni fogja őt, újra menekülnie kell messze-messze. A leány fölébred és csak az utolsó részlet marad meg eszében. Mennem kell innen messze-messze.

Kis idő múlva a tiszteletes úr hazajött és Paula ajtaján kopogtatott.

- Most bizonyára megmondja neki, hogy én itthon vagyok. Hogy fog az öreg dörmögni.

De nem dörmögött. Lent aludt kis kamrájában, amely egészen olyan volt, mint az emeleti szoba. Virdis tiszteletes belépett, fölkelte és megmagyarázta neki, hogy szükség van, hogy Annezát néhány napra itt elrejtésük. Paula néni nem szólt egy szót sem, csak annyit felelt: „Hát jöjjön le hozzám.” Virdis tisztelendő lekísérte Annezát a kamrába és a két asszony egyedül maradt.

- Vetkőzz le és feküdj ide hozzám! - szólt az öreg egyszerűen. Anneza levetkőzött és szót fogadott. Az ágy széles volt és noha nem volt tulságosan puha, Annezának úgy tűnt, mintha pihetollakon nyugodnék.

- Sok éjszaka alszom már a földön. Ugy tűnik nekem, mintha bárkában pihennék és mégis el kell innen mennem messze-messze.

- Hol voltál, Anneza, ha szabad kérdeznem? - szólt Paula néni kíváncsian.

- Oh, ha tudná, szent Basilio kápolnájában voltam elrejtve! - hazudott Anneza.

- Szent Basilio - kiáltott a másik és keresztet vetett - hát ez is lehetséges? Hát aztán miért nem mégy most haza?

- Nekem nincs már hazám, Paula néni, nem mentem vissza, mert az emberek azt mondják...

- Persze, persze... Az emberek azt tartják, hogy Zua bácsi meghalt, mert te nem adtál be neki csillapító szert.

Anneza nem felelt.

- Hová mégy te innen, Anneza? Nem mész vissza az uraságodhoz?

- Ki tudja? Most holtfáradt vagyok, az Istenre kérem, hagyjon aludni.

- Hát Gantin? Nem láttad még? Hisz az tűvé teszi érted a falut!

- Szegény Gantin, hisz az még olyan fiatal.

Az öreg még tovább kérdezett, de a leány lehunyta szemét és szótlánul és lázasan visszaesett fájdalmas álmodozásába.

Három napig maradt ebben a szomorú kamrában elrejtve, ahová csak egy padlásablakon keresztül hatolt némi világosság. Innen hallotta és ismerte meg Gantin hangját is, aki ide is eljött, hogy őt megkeresse.

- Fiam - szólt Paula néni - Anneza megszökött és ezt nagyon jól tette, én az ő helyén a világ végére szöktem volna, mint a macska, mikor ég a ház.

- De hát miért, miért? - nyögte Gantin.

- Miért, hát azért! Nyugtasd meg a szivedet, Anneza talán sohasem tér vissza.

- Óh, ez az öreg, ha még élne, én ölném meg! Még a holta után is agyongyötör bennünket.

- Ez igaz, ez igaz! - zokogott Anneza a sötét kamrában.

- Nem szeret már engem! - kezdte újra Gantin. - Már régóta észrevettem, hogy nem szeret többé. Tudom én ezt jól. Különbözik nem cselekednék így. Értem, hogy haragszik az uraságra és nem akar visszatérni a házba, ahol annyit szenvedett ömiattuk...

- Hallgass, - kiáltott Paula néni - mi láttuk! Talán inkább ők mondanák, hogy...

- Mit mondjanak?

- Ha Anneza megtette volna kötelességét, akkor az öreg nem halt volna meg.

- A kötelességét? Meg kellett volna fojtania! Meg kellett volna...

- Hallgass, hallgass! - kiáltott az öreg.

És Anneza ezt gondolta:

- Ha Gantin tudná a valót, akkor megértene engem. Ő is gyűlölte. De ő sohase fogja meg tudni. Nem, nem, Gantin, nem csallak meg téged többé, sem téged, sem mást.

*

Virdis tiszteletes elolvasta az imádságot. Föláll és lenéz a térre. A tisztelendő úr Paulut várja, akinek megizente, hogy sürgős beszéde van vele. És várja Sogost, a postakocsist, aki levelet hozzon Nuoróból. Hiszen már későre jár és a posta már egy óra óta megérkezett. Végre megpillant egy magas, de hajlott alakú, szegényes ruhába öltözött férfit, aki a téren átjön és a kapun kopogtat.

- Már ideje is van! - kiáltott le, meggyújtotta a lámpást, kinyitotta a kaput.

Sogos bácsi lassan jött föl a lépcsőn, közbe nagyokat sóhajtott.

- Öregek vagyunk már, tiszteletes úr, öregek, már lassan járunk.

Belépett a szobába.

Ugy nézett ki, mint egy koldus.

- Nos, láttad a hugomat?

- Beszéltem is vele, itt a válasz.

- Ül le, várj egy kissé.

A tisztelendő kinyitotta a levelet, észre se vette, hogy a boríték kívül piszkos, kibontotta s a lámpa fölé hajolva, olvasni kezdett.

- Jól van, jól - szólt, összehajtotta a levelet és a borítékot az asztalon hagyta. - Most ide figyelj. Nagy szivességet fogsz nekem tenni.

Az öreg, aki a ládafián ült, fölemelte kicsiny, szurós tekintetét, ránézett a papra.

- Parancsoljon tisztelendő úr. Maga elég gyakran segített rajtam. Megmondtam elég sokszor, hogy hive, szolgája vagyok.

- Te holnap, nem, inkább holnapután valakit elviszel a kocsidon Nuoróba, aki nem akarja hogy lássák, mikor Baruneit elhagyja.

- Igen, értettem - szólt az öreg készségesen. - Mondja meg annak a személynek, hogy holnapután hajnalban várjon meg a hidnál.

- És ha még valaki akarna menni?

- Azt én már holnap este tudom és jókor értesitem önt.

- Jól van... És hallgatni fogsz.

- Abban biztos lehet. Ne féljen semmitől.

Az öreg fölállott s kezét a borítékra tette.

- Paula, hozz valami innivalót! - kiáltott a pap. De mikor nem kapott rá választ, így szólt: - Menjünk inkább le, egy pohár bort akarok neked adni, vagy inkább iszol pálinkát?

- Bort, bort - felelte a kocsis s erősen szorongatta kezében a borítékot. - Nem szeretem a pálinkát. - Követte a papot és így szólt: - Jobb lesz, ha a borítékot elviszem, hogy ez az ördögös pap ne lássa, hogy már kibontottam.

Anneza sötét vackában megismerte a kocsis hangját. - Végre, itt a nuorói levél. El innen, el, messze, ismeretlen helyre, új emberek között új életet kezdeni, dolgozni, szenvedni, felejteni. - Nem gondolt már semmi egyébire. Alig távozott Sogós a házból, a tisztelendő úr lépett a kamrába.

- Micsoda, hát te még a sötétben gubbasztasz? Mi jut a néném eszébe, hogy nem gyújt neked lámpást? Vagy nem termett az idén olajbogyó? Anneza, nekem világosság kell, hiszen itt a lámpa, megkeresem a gyufát. Itt van a hugom, Mária Antonia levele. Azt írja nekem, hogy talált részedre Nuoróban egy tisztességes családnál helyet.

Anneza az első percben megörült, mikor a jó hírt meghallotta. De egy pillanat alatt össze-rezzent, keze remegett és elejtette az égő gyufát. A pap hallgatott és ebben a csöndben, ebben a sötétségben a leány megfeledkezett a multról, a jelenről, meghallotta Decherchi Paulu hangját.

- Hogy van Paula néni? Hol a tisztelendő úr?

A konyhába lépett.

- Ah, maga az, Don Paulu? Mihály mindjárt itt lesz, csak menjen fel az ő szobájába.

- De hát hol van, hol van?

- Jöjjön csak, kérem, erre, - és Paula fölfelé világított a lépcsőn.

- Mit akarhat? - kérdezte halkán Anneza és a pap ugyanigy válaszolt:

- Én nem tudom, fölmegek hozzá, neked itt hagyom a levelet, olvasd addig és légy bátor.

A leány meggyújtotta a lámpát, kinyitotta a levelet és olvasni kezdett.

„Kedves bácsi, kívánságához képest rögtön intézkedtem és sikerült a leány részére helyet találnom. Az úr jómódu földbirtokos itt Nuoróban, az asszony öreg és nincs gyerek a házban. Van itt munka szépecskén. Árpakenyeret sütni a cselédségnek, meg aztán a mezei munkában is segíteni kell. De az uraság jó és már a maga kedvéért is jól fog bánni a leányzóval. Ha akar, már holnap is utnak indulhat. Mi egészségesek vagyunk, kezeit csókolja

Mária Antonia.”

Anneza újra meg újra elolvasta a levelet, hiszen alig tudta, hogy mit olvas. Minden gondolata fönt volt a szobában, hol Virdis tisztelendő és Paulu ő róla beszéltek. Mit akartak tőle, mit óhajtott Paulu? Nyomorult életéből tiz esztendőt szívesen odaadott volna, ha megtudta volna, hogy mit határoztak. Folyton csak a tisztelendő úr szavait ismételte:

- Bátorság, bátorság, Anneza, bátorság!

Bátorság is kellett hozzá, hogy ne arasson dicsőséget rajta a bűn, hogy föl tudjon emelkedni a posványból. A konyhában nem hallottak semmit. De a kíváncsi néni bizonyára hallgatózott az erkélyszoba ajtajában. Csak az ő szörnyű titkáról ne beszéljenek a férfiak. Nem, de hiszen ez nem is lehetséges, mert Paulu nem tudott semmit, nem gyanakodott és nem hihetett semmit és a tisztelendő úr megmondta, hogy inkább száradjon el az ajka, semhogy elárulja, amit tud. Nem, csak Anneza eltűnéséről tárgyaltak. Paulu azt fogja mondani: Én tudom, hogy itt van, én látni akarom, én kényszeríteni fogom, hogy visszatérjen haza és a tisztelendő majd ezt mondja: Anghelos santos, micsoda konok, megátalkodott fő vagy te, fiam! Hát nem tudod megérteni, hogy Anneza elment innen, messze-messze és hogy lehetetlen, hogy házadba visszatérjen. A konyhában lépés zaja hangzik, aztán újra csönd van. Igen-igen, Paula néni biztosan fölment és hallgatózik, Anneza szinte irigyli érte. Ő is fölmenne, ő is hallgatóznék.

A kísértés erősebb, leteszi a levelet az asztalra, az ajtóhoz oson és kinyitja egész lassan, csöndesen.

Ekkor megpillantja Gantint, aki mozdulatlanul ül a tűzhely melletti padkán. Szemét az ajtó felé irányítja és észrevette, hogy valaki kinyitotta. Fölállt és körülnézett, de nem látott semmit. Anneza gyorsan visszaosont a kamrába, bezárta az ajtót, nem akarta, hogy Gantin utána jöhessen. Néhány perc mult el. Paula néni hangja fölrázta Annezát ocsudásából.

- Mit akarsz itt? - kérdezte a néni nyugtalanul, mikor Gantint a kamraajtó mellett meglátta.

- Rád vártam! - szólt a legény, aki iparkodott nagyon is elfogulatlannak látszani.

- Hát ülj le, Gantin. Hogyan, te nem mentél vissza az erdőbe?

- Ha itt vagyok, nem lehetek ott - felelte az élesen. És újra csönd lett a konyhában.

Anneza fülelt, szíve hangosan dobogott. Attól tartott, hogy ha Paulu észreveszi a konyhában Gantint, jelenet támad köztük.

- Igen - válaszolt a szolga egy pillanat mulva. - Don Paulu azt akarta, hogy ma újra fölmenjek az erdőbe, de füttyölök rá. Don Paulu dühös, olyan, akár a megveszekedett ördög, de én is dühös vagyok mindenkire, de különösen magára, Paula néni.

- Szentséges Szüz! - kiáltott az öreg asszony gúnyosan. - Aztán miért vagy éppen rám dühös, Gantin?

- Maga nagyon jól tudja, Paula néni, hogy miért! Anneza itt van, itt rejtegetik, talán itt az ajtó mögött van, nem bánom én, ha hall is engem. Beszélnem kell veled.

- Halkabban beszélj - kérte az öreg - de ne kiabálj úgy, Anneza úgy sem hallhat, olyan messzire legyen tőlünk mindig az ördög, mint amilyen messzire ő van!

- Pedig itt van, itt ebben a házban - ismételte Gantin. - Ne hazudj, ne szitkozódj, Paula néni, nem akarok én lármát csapni, az úgy sem használna semmit, nem akarom azt sem, hogy szánakozzanak, de azt sem, hogy mulassanak rajtam. De ha én hallgatok, ha én nem beszélek... Istenemre, Paula néni, elég sokáig hallgattam, elég soká adtam a butát, most mindent értek! És meg fogom mutatni, hogy kivel van dolgotok.

- Kinek? Nekem akarsz te valamit mutatni?

- Igen, nektek! De mondd meg annak a leánynak, hogy átlátok az egész komédián, én nem csinállok lármát, ismétlem, én nem feszítem ki az ajtókat, én nem kiabálok, én nem vagyok rossz, mások, igenis, mások sokkal rosszabbak, mint én!

Csaknem sirt. Egy pillanatig Anneza megsemmisülten hallgatta, újra az a gyengéd anyai szeretet lett rajta urrá, amelyet Gantin gyöngédsége mindig fölébresztett benne. Ki akarta az ajtót nyitni, meg akarta Gantin kezét fogni és vigasztalni szerette volna. De félt attól a másiktól és nem akarta, hogy azt a másikat még egyszer lássa.

- Ma este - folytatta Gantin - láttam, hogy Sogos Don Pauluval beszélgetett. Biztosan Annezáról tárgyaltak, már az utóbbi napokban mindig együtt bujtak. És ő, Paulu, a gazdám azt hiszi, hogy én nem tudok semmit. Azért van fülem, hogy halljak, azért van szemem, hogy lássak.

- De édes fiam, én igazán nem tudok semmit.

- Akkor hát megmondom én neked, hogy mit akarnak csinálni. Paulu feleségül akarja venni Annezát... És Anneza bizonyosan szintén óhajtja ezt. Régóta nem a régi Anneza ő már. Nem szeret már engem, nem is gondol már rám. Mikor fölmentem az erdőbe, még csak meg sem akart csókolni. Sötéten, szomoruan távoztam, gonosz sejtéssel a szívemben. És erre megtörtént, aminek történnie kellett.

- Honnan tudod te mindezt, Gantin? A képzeleted visz téged - kíváncsiskodott az öreg asszony - nem csalódsz te, nem tévedsz?

- Nem tévedek, nem én, Paula néni, így van, ahogy mondom, miért nem jön Anneza haza? Mert Paulu mindig hosszú vitákat folytat a nagyszülőkkal és az anyjával. Mert Paulu nem akarja még, hogy hazajőjön. Otthon bűnösnek hiszik Annezát és nem akarják, hogy Paulu feleségül vegye. Paulu is bűnösnek hiszi, de azt mondja, hogy elmegy Annezával messze-messze a hegyek közé, a bányákba. Donna Rachel egész nap sir. Don Simon olyan, mint aki halni készül. Meghalni búban és méregetől. Igen, igen, így állnak nálunk az ügyek.

- De hátha Anneza minderről nem tud semmit?

- De igen, igen; ő egyetért Pauluval, nem jön vissza, mert olyan, amilyen. Asszony, telve hazugsággal és rosszasággal, olyan mint a macska, olyan hamis. Gyűlölöm most és nem venném el feleségül még akkor sem, ha két tankája volna ezer scudi értékben.

- Hát akkor mit jársz utána, mit törődöl még vele, hagyd békében!

- Igen, igen, gyűlölöm, szívemből gyűlölöm - ismételte Gantin szomoruan, és az ajtó mögött meglepetten és megrázkódva a hallottak fölött, Anneza csak ennyit mormogott: „Jobb így, sokkal jobb!”

- Én keresem? - kérdezte Gantin - nem is igaz. - Mit törődöm vele? Csak még egyszer szeretném látni, hogy a szemébe vágjam neki, hogy nem vagyok olyan ostoba, mint ő hiszi, nem keresem a civódságot, hogy szívemből sajnálom. Szegény boldogtalan, sohasem vette észre a szilánkot, amely csaknem a szemét szurta ki. Ő volt a buta, nem én! Én férfi vagyok, én szenvedek és... és fogok is még szenvedni, de kiheverem a bajt. Találok én még másik leányt,

aki szeret engem! De ő, mit fog ő csinálni? Ő örökös szolgáló marad. Paulu a házassága első napjától kezdve verni fogja, hiszen minden szerencsétlenség okozójául őt tekinti. Annezát mindig kizsákmányolták és kihasználták és most is az ő áldozatuk a szegény leány! Majd meglátod, Paula néni, én kacagok legvégül a legjobban!

De most nem nevetett. Olyan volt a hangja, mint a gyermeké, aki siráshoz készül. Paula néni igazán nem tudta, mit feleljen neki.

Ki-bejárt a konyhában és elkészítette a vacsorát, de maga is nagyon félt, hogy Paulu minden pillanatban kijöhet és baj lesz, ha ezt a beszédet meghallja.

- Különbén igazán mondom neked, néni, már én nem törődöm veled! Találok én még nálánál jobb és szebb leányt, fiatalabbat is, erkölcsösebbet is! Ő már csaknem negyven esztendő, én alig vagyok huszónhét. Az ördögbe is, ő már vén asszony lesz, mire én még fiatal legény leszek!

- Persze, persze, hisz én is azt mondom, hogy igazán kár magadat fölizgatnod! Keress magadnak menten más leányt, minek vesztegeted az időt? Itt van például Decherchi Ballora, az inkább hozzád való, aztán van is egy pár soldija.

De Gantin dühösen az asztalra csapott és így kiáltott:

- Hallgass, nekem ne tanácsolj, ki gondol erre még ma!

- Hallgass te, én azt hiszem, már jönnek lefelé a lépcsőn.

- Kicsoda?

- A pap és Don Paulu!

- Don Paulu itt van? - kérde halkan Gantin, - akkor mennem kell.

Az ajtóhoz lapult és fülelt. Az ajtó mögött ugyanezt cselekedte Anneza is, aki nem tudta félelmét elpalástolni.

- Én most elmegyek, Paula néni és nem tudom, eljöhetek-e holnap. Ha Annezát látod, hiszen biztosan tudom, hogy látni fogod, mondd meg neki ezt: „Anneza, igaztalan vagy, de nagyon igaztalan, hogy így bántál Gantinnal. Ha van valaki a világon, aki igazán szeretett, az ő volt. Anneza, ha csak egy szócskát üzensz neki, megteszi mindazt, amit te akarsz! Mindent.” Aztán mondja meg neki, hogy nem törődöm azzal sem, amit az emberek fecsegnek. Ha meghalt az öreg, hát meghalt. Én már szerettem volna egy esztendő előtt megölni! Bár megfojtottam volna, vagy a tűzbe hajítottam volna!

- Nagyon szép érzelmeid vannak, te mákvirág, azt mondhatom! Te még elevenen a pokolba jutsz, az biztos.

- A pokol itt van a földön - szólt Gantin kifelé menet. Künn még egyszer megállott. - Aztán kérlek, mondd meg Annezának azt is, hogy Paulu valóságos vipera. Nem szereti őt és ha el is akarja venni, csak azért teszi, mert Anneza az öreget ő miatta ölte meg és ő nem akarja, hogy lelkifurdalás üldözze. Igen! Don Paulu nagyon lelkiismeretes egy férfi! Aztán még valamit, amit csak ma reggel hallottam a faluban. Mondd meg Annezának azt is, Magomadosban van egy fiatal özvegy asszony, egy könnyelmű, de gazdag és rossz hírű nőszemély, aki széltében-hosszában dicsekszik vele, hogy Paulu halálosan szerelmes belé. Sok pénzt is kapott tőle kölcsön, de csak azért adta neki, mert megígérte, hogy feleségül fogja venni. Azon a napon adta, amikor az öreg Zua meghalt. Ezt is megmondhatod neki. És most jó éjt, Paula néni.

- Várj csak egy kicsit, megállj! - szólt utána kiáltva az öreg asszony, akit ez a história nagyon izgatott, de Gantin sietett és csak azt ígérte meg, hogy vissza fog jönni.

Az ajtóhoz támaszkodva, lecsüggesztett karokkal állt Anneza és azt hitte, hogy meg kell fulladnia. Olyan érzése volt, mint mikor a gyilkosság éjjelén Paulu ellovagolt a ház előtt és nem adott neki jelt. Nem akarta hinni Gantin szavait, de szíve mélyén érezte, hogy minden szava igaz lehet. És önkívületlenül, szinte kívánva, hogy szenvedésének mértéke minél jobban beteljék, csak ennyit mormogott:

- Így jobb, így sokkal jobb!

*

Mikor Paulu eltávozott a házból, a tisztelendő úr, noha már háromszor hívták a vacsorához, nem mozdult ki az erkélyszobából.

Fejét könyökére támasztotta, gondolkodott hangosan, folyton így beszélve:

- Mit tegyek, mit lehetne itt tenni?

Paulu kijelentette neki, hogy mindük ellenére, bármi történik is, feleségül fogja venni Annezát.

Ő bűnösnek hiszi, de éppen azért akarja feleségül venni és elhatározásában annyi volt a dac, annyi a keserűség, hogy a pap egészen megrémült tőle. Ez igazi ördögházasság volna! Igen, az. És fölállott és ujjain mérlegelte az eshetőségeket.

- Először nem bizom a Paulu szilárd elhatározásában, de képes azért utána menni Nuoróba és ott újból üldözni a leányt. Másodszor, nem sokat hiszek a szerencsétlen leány megtérésében sem. Különösen azért, mert az semmi lelkifurdalást nem érez. Most valóságos vallási örületben van, de azért szentül hiszem, hogy mihelyt Paulut megpillantja, a karjába omlik. Harmadszor, ha ez megtörténik, akkor mi mind elvesztünk. Elveszett a két megrögzött, elvesztek a nagyapák s vége van a szerencsétlen anyának is. És végem van nekem is az Ur előtt, nekem, mert képtelen voltam egy eltévedt lelket megmenteni...

- Mihály, te ma nem akarsz egyáltalán vacsorát enni? Jőjj már kérlek, minden készen áll. - De a pap észre sem vette a nőt az ajtóban és egyre csak ezt morogta:

- Elveszett!

- Mit vesztettél el? - szólt az öreg asszony és a földön keresgélt szemeivel.

- Kérlek, küldd föl hozzám azt a leányt, - szólt a pap fel-alá járkálva a szobában.

- Micsoda, hát nem jössz le, nem beszélhetsz vele a vacsorázás alatt?

- Most már nincs idő vacsorára gondolni!

- De azt hiszem, legfőbb ideje van valakit az örültek házába csukni! - dörögte az öreg lefelé menet a lépcsőn.

Anneza megjelent a felső szobában, szomorúan, de megadással várta a pap szavát.

A pap nem nézett a leányra. Inkább féloldalt állt és úgy beszélt vele.

- Anneza elolvastad a levelet? Mit határoztál?

- Elmegyek innen!

- Paulu itt volt. Sokáig beszélünk egymással. Tudod mit akar? Feleségül akar venni téged. A családja nem akar beleegyezni, de ő szilárdul elhatározta. Ah! Most határozta el! Most! Anghelos santos! Mit szólsz te hozzá? Elmégy hozzá?

- Nem!

- Miért nem akarsz most hozzámenni?

- Azt ön jobban tudja, mint én, tiszteletes úr!

- Én tudnám? Igen, hiszen megmondtad, vezekelni akarsz. Így beszélsz ma, de ugyanazt fogod mondani egy év, vagy egy hónap múltával? Nem esel-e újra bűnbe, ha Paulut meglátod? Nem jobb-e, ha most, miután ő is akarja, egybekeltek?

- Nem, nem, soha többé! - szólt a leány határozottan.

- Látni akar téged. Biztosan tudja, hogy itt vagy, tudja, hogy hová akarsz menni, szóval és röviden, mindent tud. Azt mondja, hogy utánad indul, hogy üldözni fog. Azt hiszem, hogy jobb, ha most látod s te beszélsz vele.

- Nem, nem, kérem tisztelendő úr, ne engedje meg, hogy lássam!

- Látod, félsz tőle és talán ez is ok arra, hogy feleségül menj hozzá. Ez nagyobb bűnhődés, mint a másik, mert ez még sok ártatlan köny okozója lesz. Isten irgalmas, Isten könyörületes! Ő megbocsátott neked! Nem büntet különösen, de arra kényszerít, hogy mással ne légy igaztalan, hogy ezután csak jót cselekedj! Értesz engemet?

A leány figyelemmel kísérte a pap minden mozdulatát. Láta, hogy azért beszél így, mert nem bizik az ő elhatározásában.

- Viridis tiszteletes úr, majd meglátja, hogy az idő nekem ad igazat!

- Az idő, az idő! - Megállott a leány előtt és tekintetéből már eltűnt a szigorúság, újra a szeretet, a jóság ült egész arcán.

- Hát nem akarod többé látni? Jól van, de gondolkodj rajta holnapig!

- Én már mindent meggondoltam! Nem akarom többé látni!

- Akkor hát lemehetünk és vacsorázhatunk!

A pap a konyhában evett, mint akármelyik paraszt. Az étkezése nagyon egyszerű volt, de azért egy jó korty itókát szívesen vett. Az olienai bor volt az egyetlen fényezés, amelyet az öreg pap megengedett magának. Ma este is ivott és már beszélgetett és évődött Paula nénivel. Az elbeszélte neki, hogy miket fecsegett Gantin és a pap egy szóval sem védte meg Paulut. És Anneza figyelt arra, mit beszélnek, de úgy érezte, hogy egy harmadik személyről tárgyálnak, valakiről, aki már régen meghalt, akit ő soha sem ismert. Ekkor egyszerre hirtelen, mialatt Paula néni künn volt a pincében, a paphoz fordult e szavakkal:

- Kérem, tisztelendő úr, kérem engedje meg, hogy holnap hajnalban indulhassak innen!

- Anghelos santos! De sürgős a dolgod. Holnapután hajnalnál nem lehet előbb.

- Engedje, hogy elutazzam, különben elindulok még ma éjjel gyalog, el kell mennem, el kell innen nagyon hamarosan mennem!

Paula néni jött be, a borral telt palack a kezében volt.

- A hordó már haldoklik. A házunk már olyan, akár a korcsma!

- Akkor kinyitunk egy második hordót. Ha a világ minden baját ilyen egyszerűen el lehetne intézni!

Vacsora után a pap eltávozott a házból. Mikor visszajött, megkopogtatta a leány kamrácskájának ajtaját.

- Anneza - szólt - holnap hajnalban állj a hidnál készen. Ott vár majd a postakocsi. Mielőtt elmennél, jöjj föl hozzám. Aztán veled is szeretnék egy pár szót váltani, Paula!

Paula néni már hálófőkötőben volt és feküdt az ágyban.

- Ejnye - dörögte - még éjjel sincsen az embernek nyugsága. Mi lesz ma megint? Eredj inkább már te is aludni!

- Kedves néném, csak két szót!

Mikor az udvarra értek, így szólt hozzá:

- Valami kis cókmókot szedj össze a leánynak. Így csak nem eresztethjük el a háztól. Akad egy szoknya, meg egy ing a részére.

- Igazán, te meg vagy bomolva, Mihály. Még elvinnéd az én utolsó szoknyámat, meg ingemet is, hogy másnak odaadd.

- Az Ur előtt mind ing nélkül fogunk megjelenni, édes testvérem. Kevesebbet beszélni és több jót cselekedni, édesem!

- Hát azt nem érted, hogy az én ingembe három Anneza is elvész?

Ezt már a pap is megértette és nem szólt többet. Fölfelé ment a lépcsőn. Paula visszament a konyhába, az öreg ládafiában kotorászott, összecsomagolt egy kis bugyrot, aztán az egyik zsebkendő sarkába belekötött két lírát. Ezalatt a pap is keresett a fiókjaiban. Talált is két tiz lírás aranyat, amelyet Donna Rachel adott neki, hogy Zua bácsi lelkiüdvéért tiz misét olvasson. Ezt becsomagolta és elhatározta, hogy a leánynak adja.

*

A hajnali világosság fényesre festette az eget és a barunei hegyeket. A völgyben még aludtak az emberek és a csendben a sziklaóriások és gránithegyek különös alakulatukkal olyanok voltak, mint egy rég letűnt világ emléke, amely dacol idővel és emberekkel a végtelen időkön át. A szeptemberi nap már nem égetett és a távoli hegyek között, a hegytetőkön, ahová soha emberi láb nem ért el, templomi csönd és nyugalom honolt. Ebben az ünnepélyes csöndben volt valami fájdalmas, amit tán a sárguló lombok, a hervadó levelek, a pusztulás, az enyészet közeli hirdetője is okozhatott.

A leány, aki kis batyuját kezében tartva, a hid felé közeledett, megérezhette ezt a hangulatot, amely őt is üldözte. Mélyen fekvő szürke szemei, tágra meredt pupillái visszatükrözték az egész vidék szomorúságát.

Szorosan a hid mellett, egy kiálló szikla mögött megpihent és várta a postakocsit. Kis batyuját letette maga mellé a földre.

- Isten veled! Isten veled! Most igazán vége, vége mindörökre mindennek! - Ujból megkezdte szomorú vándorlását egy kis bugyorral a kezében, mint hajdan régen, mikor először tette ide a lábát, mikor egy vak, gyámoltalan öreg ember vezette ide, aki talán az ő bizonytalan sorának volt a jellemzője. Most is itt van mellette, most is vezeti, de ő már nem látja. Csaknem egy óra telt el. Az égen piros felhők gyülekeztek, hirdetői a meleg nyári napnak. A szikla mellett egy öreg, százesztendősz tölggyfa állott. A csucsá már elkorhadt, de az alsó ágak frissen és fiatalon hajtottak. A fa körül, de a földre is lépve, repkény szaladt végig. A csalógány csattogott a levegőben, mikor távoli kocsizörej hallatszott. Anneza fölugrott. Vajjon ez már Sogós kocsija? Vagy talán a kocsis is korábban indul, különös tekintettel a titokzatos utasra? Tényleg, amikor a kocsis közelebb jött, meglapátolta lépését, majd megállott.

Anneza a kocsis elé ment. De hirtelen erős pir önté el arcát.

Paulu állott előtte.

- Anneza!

A leány nem felelt, meg nem mozdult. Kétségbeesetten nézett rá, különös érzéssel, amely az öröm és a félelem különös vegyüléke lehetett. Paulu szólt valamit, de ő meg nem értette. Egy pillanatra elfeledett mindent, ami nem Paulu volt. Anneza, az az Anneza, aki néhány napig már meghalt, újra föltámadt, újra élt, kilépett abból a halotti lepelből, amelybe burkolódzott, hogy ne halljon, ne lásson már semmit, ami ő reá emlékeztethetné. Ha Paulu ebben a percben kézen fogja és azt mondja neki: jöjj vissza velem haza! - akkor szó nélkül engedelmeskedett volna neki.

De Paulu nem ezt akarta, és ő újra kijózanodott. Látta, hogy nagyon megöregedett, és megviselte a baj Paulut, és kiérezte azt is, hogy kétségbeesett, de különös módon néz rá. És ekkor rögtön újra tudatára ébredt annak a sok akadálnak, amely lehetetlenné tette, hogy ők még valaha egyesülhetnek.

- Mit akarsz tőlem? - kérdezte, mint aki álomból ébred föl.

- Majd azt utközben mondom el neked. Most nincs veszíteni való időnk! Siess! Szállj a kocsiba, elég hosszú az ut, beszélhetünk!

- Mit akarsz? Mit akarsz? - kérde a leány és újra sápadt lett és szomorú. - Hová akarsz menni?

- A hová te akarod! De siessünk, sietnünk kell!

- Én nem megyek veled. Én egyedül indulok.

Paulu szeme szikrát hányt.

- Velem jössz! Még pedig nyomban!

Kinyújtotta utána karját, de mintha valamilyen hatalom, amely az övénél erősebb volt, állta volna útját, nem érte el a leány karját. És a leány rémülten vette észre arcán ugyanazt a féltő kifejezést, amely fönn a hegyek között Viridis tiszteletes arcát is annyira kétségbeejtette.

Mindjobban visszahúzódott Paulutól.

- Elmegyek innen, de nem veled, szívem! - szólt minden harag nélkül, csendesesen és megalázódottan. - Miért is jöttél ide, hiszen gondolhattad volna, hogy úgy sem engedelmeskedem. Nem mondta meg neked a tisztelendő úr? Nem megyek veled, és nem megyek többé vissza! Erőszakot alkalmazhatsz rajtam, meg is kötöztethetsz, meg is verhetsz, haza cipelhetsz innen, de mihelyt lehet, elszököm tőled messzire, mindig messzebbre.

A férfi izgatottan kulcsolta a mellére két karját, mintha fegyelmezni akarná magát, hogy ki ne törjön belőle a fojtott szenvedély. Reszketett, közelebb jött a leányhoz, majd újra elment tőle, anélkül, hogy akarta volna, mindig a legellentétebb érzelmektől hevítve.

Sohasem látta így még a leány. Még akkor sem, mikor a legkétségbeesettebb volt, mikor öngyilkossági gondolatokkal kinlódott. És a leány is ránézett szájalommal és alázattal.

- Én nem foglak megkötözni. De tudom, hogy velem jössz, ha nem ma, akkor holnap. Menj most egyedül, nem bánom, de egyre figyelmeztetek. Megtiltom neked, hogy cselédnek állj. Én nem vagyok becstelen, én nem vagyok gazember! Értesz engemet. Én Decherchi Paulu vagyok! Én nem hagylak el! Én nem!

- Értettelek! Te nem vagy becstelen és te nem hagysz el engemet. De én ismerem a kötelességemet és tudom, mit kell tennem!

- Hagyd a sok hiábavaló beszédet, vagy jobban mondva, hagyjuk el ketten a sok fecsegést. Ne kinozz tovább. Én már fáradt vagyok, holt fáradt és már unom azt a sok bolondságot is, amelyet a tisztelendő úr a fejedbe plántált. Itt az ideje, hogy véget vessek a komédiának.

- Igen, itt az ideje Paulu! Ne fortyanj föl rögtön, nem kell már sem Virdis tisztelendőnek, sem a tiednek a mi dolgunkban izgatódni. Hagyj engem békével távoznom és eredj te is békével utadra. Ne tégy a mások, és ne tégy főleg a saját akaratod ellenére!

- Hát igazán a te akaratod ellen kell küzdenem most?

- Igen!

- És miért?

- Azt te jól tudod, nem kell ismételnem!

Egyszerre kigyultak sápadt szemei és valósággal élően hirdették, hogy mennyit szenved.

- Te tudod - szólt halkán, csendesen a leány - hiszen a szemedből kiolvasom, hogy tudod. Jobb lesz így. Kicsit későn gondolsz arra, ami a kötelességed lett volna. Mert ami megtörtént, az megtörtént volna így is, úgy is. És te elátkoztál volna engemet. Most, most is egészen más vagy te hozzám! Én már nem vagyok Anneza! Nem a régi. Most egy becstelen asszony vagyok. De látod, kedvesem, én már megelégszem azzal is, hogy engem nem átkozol. Mert ettől féltem. Én nagyon meg vagyok elégedve azzal is, hogy ide eljöttél és többet kérni nincsen jogom. Nincsen velem szemben semmi kötelességed.

- Amit tettem, azt nemcsak értetek tettem, nem azért tettem, mert a sorsom úgy kívánta. Én gonoszat tettem és bűnt követtem el, de hát nem tudtam akkor, mit teszek, nem tudtam és ez az egyetlen mentségem. Később igen, akkor már tudtam. De ekkor fogadalmat tettem. Megesküdtem: ha ti megmenekültök, ha én büntetlenül megszabadulok, akkor magam leszek a bírám! Elmegyek tőletek, el a közeletekből... hogy ne vétkezzem újra. És jó volt, hogy így megfogadtam már csak azért is, mert úgy látom... úgy látom, hogy te Paulu... Paulu... annyira megváltoztál... Te félsz tőlem, én látom...

- Te örjöngsz! - kiáltott Paulu és mindkét kezével támasztotta fejét. - Nem igaz, nem igaz, nem igaz! - ordította folyton.

- De igen, igaz. Ami megtörtént, azt nem lehet megmásítani.

Megrázta fejét és megrázkódott egész testében, mintha az egész multat magáról le akarta volna rázni. Paulut, úgy látszik meggyőzték szavai. Lehajtotta fejét és sokáig nézte az elfonnyadt repkényt, amely lábánál hevert. És ebben a csöndben, egyszerre fönn, a fa tetején megszólalt a csalogány csattanó danája, mintha mulatna a két szegény bolondon, aki ide jött el, hogy a néma csöndben, szegényes siránkozó panaszaikkal fölverjék a rengeteg csöndjét...

- Mihez fogsz te most? - kérde Paulu egészen megváltozott hangon. - Hová akarsz te menni? Hiszen látom, hogy beteg vagy, hiszen husz esztendővel öregedtél meg egyszerre. Mit akarsz csinálni? Te mennél cselédnek? Te! Ismered a gazdádat, ahová elszegődtél? Mert én tudom, hogy kicsodák! Gonosz, fölfuvalkodott rossz emberek, akik biztosan nem fognak veled jól bánni! Látod, el fogsz hervadni, tönkremegy, mint az a repkény, amelyet leszakítottak, elválasztottak a törzsétől.

- A repkény tönkre tette volna idővel a fát, megfojtotta volna, hát jobb így! - szólt szeliden a leány, akinek nagyon jól esett Paulu gyengédsége. Leült a kőre. Kezébe temette arcát és keservesen sirt és zokogott. Paulu még mindig beszélt. Anneza tovább sirdogált, de aztán egyszerre megnyugodott, mert tovább szötte sötét gondolatait, mert észrevette, hogy alapjában Paulu örül mégis, hogy lerázza magáról. És Paulu is látta, hogy minden szava már hiábavaló és kárbaveszett.

Távolról a postakocsi nehéz dökögése volt hallható.

- Kérlek, menj. Az Istenre kérek, hagyj engem békével utra mennem! Add a kezedet! Köszönts az otthonvalókat. Mondd meg nekik, hogy nagyon, nagyon szerencsétlen vagyok, de nem vagyok és nem voltam háládatlan. Sohasem voltam az, csak nagyon szerencsétlen. Menj. Isten veled!

A férfi nem mozdult.

A kocsi közelebb jött, már csaknem a hidon állt.

- Paulu! Isten veled! Nyujts nekem még egyszer kezet!

De ő egész sápadtan küzdött, mint aki nem tudott határozni, hogy szakítson-e vele, vagy vigye-e magával, egészen össze volt törve a leány nagylelkűségétől.

- Nem, nem! Nem mondok neked Isten-hozzádot, nem adom a kezemet! Mi még viszontlátjuk egymást! Keservesen megbánod te még azt, amit ma tettél! Menj, nem tartalak vissza, de sohasem bocsájtok meg neked, Anneza! Ma te úgy megbántottál engemet, ahogy még soha, senki egész életemben! Menj, menj innen!

- Paulu! Kedvesem! Szerelmem! Mindenem! - kiáltott Anneza kétségbeesetten. - Ne engedj így távoznom, ilyen vigasztalanul! Bocsáss meg nekem!

- Jőjj velem, jőjj velem, menjünk együtt, megmondom Sogosnak, hogy menjen odébb!

Anneza átkarolta nyakát, úgy hogy Paulu meg sem tudott mozdulni. És az ő karjaiban sirt és nyöszörgött, mint a sebzett madár.

- Menjünk hát, menjünk együtt! - ismételte Paulu. - Menjünk, ahová te akarod. Együtt követtük el a bűnt, vezekeljünk érte közösen!

A kocsi ott volt, megállt a hidon.

Anneza észrevette, hogy Paulu, ha szépen és gyöngéden bánt is vele, nemcsak azért tette, mert ismerte őt és tudta, hogy menni fog. Nem akarta komolyan próbára tenni Paulut, tudta jól, hogy nem jönne vele. Elhúzódott tőle, hiszen már megint vétkezett, mikor a karjába omlott.

Szó nélkül fogta kezébe kis batyuját. Kiment az országutra.

Paulu nem követte.

EPILOGUS.

És multak az évek. Az öregek sirba szállottak és a fiatalok megöregedtek. Mikor a család, ahová Anneza elszegődött, megtudta viselt dolgait, nem akart többé hallani róla. Sokáig kellett keresnie, míg valahol hajlékot, munkát talált. Végre egy szerény polgári család fogadta meg. Az úr megkísérelte a cselédet elcsábítani, aki már nem volt sem szép, sem fiatal, de mégis kívánatos és okos volt. Az asszony, ha séta közben más asszonyon szebb ruhát látott, akkor irigy volt és izgatott és Annezán tölté ki mérgét. Meg is verte, ha rossz kedve volt. Nem volt az a vezeklés, amelyről a szegény álmodott, de nem volt élete sokkal jobb, mint a bűnbánatá és szenvedésé.

De az idő mult. Egyszer eljött Gantin, hogy hajdani menyasszonyát meglátogassa, aztán irt neki Paulu is. De utóbb Gantin megházasodott és Paulu lecsöndesedett.

Anneza gyakran cserélte helyét. Végre megállapodott egy öreg kanonoknál, ahol úgy hívták, hogy Pillangó kisasszony, mert olyan könnyü volt a járása, mint aki röpköd.

Ez a kanonok nagyon sokat foglalatoskodott a csillagászzal. Éjjelszámra ott ült kis ablakánál és figyelte a csillagok járását. Mihelyt valami rendkívüli esemény történt, menten hozzászaladtak az emberek, hogy a csillagokból olvassa ki, mit hoz a jövő.

Igen tudós, de igen szórakozott férfiú volt. Anneza csaknem korlátlanul azt tehetett, amit éppen akart. Nemsokára jótékony asszony hírében állott, akit minden beteghez, minden haldoklóhoz elhívtak, aki segített öltöztetni a halottat, mielőtt a sötét koporsóba teszik és minden béna, minden betegágyas, minden szenvedő nyitott ajtóra és nyitott kézre talált nála.

És így teltek az évek. Egyszer, sokára Donna Rachel is eljött a szent ünnepre Nuoróba. Meglátogatta Annezát, megölelte, megcsókolta és a két asszony sokat sirt együtt.

Donna Rachel fekete fejkendőjével, sápadt arcával igazán már olyan volt, mint a szenvedő, fájdalmas Anya.

Aztán megfogta Anneza kezét és így szólt hozzá:

- A két nagypapa tudod, hogy meghalt. Paulu is öreg és beteg. Sokat szenved álmatlansága miatt, aztán más bajok is gyötrik. Én is napról-napra betegebb vagyok, közel állok már a sirhoz. Keresünk egy jóra való leányt, valakit, aki szeret bennünket, aztán jólelkü is. Volt egy cselédünk, az még a sőt is ellopta. Paulu nem ért a gazdálkodáshoz. Róza pedig beteg, nyomorék. Mi lesz velük, ha én itthagynom őket?

Anneza biztosra vette, hogy Rachel kérni fogja, hogy jöjjön hozzájuk vissza, és bár szive hangosan dobogott, elhatározta, hogy megtagadja kérését. De nem kérte. Ő megbocsátott ugyan Annezának, de bűnösnek tartotta és még mindig félt, hogy Paulu elveszi feleségül.

Pár hónappal a történetek után azt hallotta, hogy Paulu tifuszba esett és hogy nagybeteg. Később, őszt utóján megjelent nála Paulu.

Igazán, a saját árnyéka volt már csak. Szikár, öreg, fehérhaju, beesett arcú ember, akinek fogai is előre állottak. Ez idő alatt még mindig a rendetlen életmódot folytatta és ez nagyon megviselte. A tifusz még az agyát is megtámadta és egészen különös víziói voltak. Azt tartotta, hogy ő is segített az öreg meggyilkolásában és e látomások úgy gyötörték, hogy képtelen volt aludni.

Amikor Anneza meglátta, nagyon megijedt tőle. Elbeszélte neki szenvedéseit és álmait:

- Minden éjjel vele álmodom. Néha olyan, mint Don Simon és követeli tőlem, hogy jőjjek hozzád és kényszerítselek, hogy feleségem légy. Mit tegyünk, Anneza? Neked nincs lelki-furdalásod? Te nem álmodsz az öreggel?

Anneza sohasem álmodott vele. Nem gyötörte a lelki-furdalás sem. Azt hitte, hogy eleget bűnhődött akkor, mikor lemondott egész életére kedveséről. Nem álmodott az öregről, nem látta soha többé álmában sem.

- Mit tegyünk? - szólt Paulu. - Nekünk jó, hűséges, derék asszonyra volna szükségünk a házban. Anna, ha igazán vezekelni akarsz, akkor jőjj vissza, térj meg hozzánk.

- Donna Rachel fél tőlem - szólt Anneza - és mindaddig, amíg ő nem kéri, én nem mehetek vissza. De akkor is követelem, hogy nekem addig, amíg ő él, házasságról ne beszélj.

- Akkor egészen hiábavaló, hogy visszajőjj! - felelte Paulu, akit rögeszméje bántott.

És eltávozott anélkül, hogy csak kezet adott volna a leánynak.

És újra elmúlt egy esztendő.

Paulu nem zaklatta többé a kérésével, de úgy látszott, hogy anyját is megzavarta vele, mert egy napon a kanonok cselédje levelet kapott egykori urnőjétől, amelyben kéri, hogy hozzájuk visszatérjen.

Szomoruan vált meg Anneza a csendes hajlékból, ahol a kanonok olyan szépen beszélt az ő csillagjaival!

A régi Decherchi-ház igazi rommá lett. A nagy kapu, a gazzal fölvert udvar, a leomló falak, amelyek, úgy látszott, maguk alá temetik a ház árva és elhagyott három lakóját.

Sirva lépett be Anneza a pusztulás és szomorúság e hajlékába. Meglátta Donna Rachelt az ágyban, amely az ebédlőben állott és ijedten rezzent össze. Az ágy mellett egy kis összetöpörödött, pupos öreg ült, akinek éles, gyanakvó szeme nem sok bizalmat árult el. A különös fél városi, fél parasztos viselet figyelmessé tették Annezát és mikor közelebb lépett, azt is látta, hogy ennek a kis szörnyetegnek vöröses a haja. Ekkor megismerte.

- Róza! Az én Rózám! - szólt és keserves sirásba tört ki.

De Róza nem ismerte meg. Amikor meghallotta, hogy ez a nő, aki nálánál fiatalabbnak látszott, az ő jövőendő mostohája, akkor bizalmatlanul figyelte az arcát.

- Róza, - kérte az öreg asszony - menj ki fiam a konyhába és készíts egy kis kávé.

- Hadd menjek én, - kérte Anneza, - azt hiszem én is ismerem ezt a konyhát!

De gögös nagyralátósággal állott föl Róza és mutatta a kulcsosomóját.

- De te nem tudod, hogy hol vannak az élelmiszerek. Én kimegyek a konyhába, te maradj nagyanyánál.

A kulcsot újra zsebébe tette és mikor a két nő egyedül maradt, Dona Rachel így szólt régi gyámleányához:

- Kérlek, ne mondj Rózának semmiben sem ellent. Azt hiszi, hogy ő itt az egyetlen urnő és ő rendelkezik mindenen, ami még e szegény, nyomorult portán van. Csak ne ellenkezz vele semmiben. Ha mérgeledik, akkor rögtön idegrohama van, görcsöt kap, hagyd szegényt.

E percben lépett be Paulu a szobába. A templomból jött. Most már ő is hisz Istenben. Hallotta már, hogy Anneza megérkezett.

- Mi ujság Nuoróban? - szólt egyszerűen s kezet adott Annezának. - Nagy ott is a meleg?

- Nem igen. - Ránézett. Egy esztendő alatt teljesen megöregedett. A haja hófehér, a szakálla sűrű, egészen olyan volt, mint Damianu Cosimu.

- Paulu - szólt Donna Rachel halkán - kérd meg te is Annezát, hogy ne ellenkezzék Rózával. Kérd őt erre. Mondd neki...

- Igen, igen, Anneza már tudja, hogy azért jött ide, hogy vezekeljen. Azt hiszem, már megmondtam ezt neked! Igen, vagy nem?

- Igen, - szólt nyugodtan és türelmesen Anneza.

*

Mint réges-régen letűnt időben, Anneza kinyitotta az ajtót és leült a kőlépcsőkre.

Az éjszaka meleg és csendes. A tejet megvilágítja az udvart, a lanyha szellő, a távoli házak kertjének bazsilikom illatát hozza magával. A házban mindenki alszik. Paulu is, aki már hónapokon át nem tudott aludni éjjel, néhány napja, hogy alszik és nem üldözik rémképek, nem bántja a lelkiismeret.

Holnap Annezának neve lesz. Decherchi Annának fogják ezután hívni.

Minden el van már a szomorú csendes menyegzőre készítve.

Anneza mindent elkészített és most itt pihen a kőlépcsőn.

És most úgy gondolja, nem, inkább úgy érzi, hogy vezeklésének útja most kezdődött meg csak igazán. Holnap Decherchi Annának hívják. A repkény körülfutja a fát és szelíden betakarja, megvédi a törzset. Megvédi, szánalommal, mert a régi fa elhalt már.